

SETO LUGÔMIK

Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetused VI.

Seto lugõmik

I osa.

SE 6725

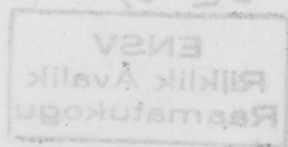
ENSV
Riiklik Ävalik
Raamatukogu

PE 22348

Tartoh 1922.

Seto lugõmik

I osa.

PE 22348

Tartu 1922.

Trükikoda Ed. Bergmann, Tartus.

Edesõna.

Ega rahvas, kiä võidokalt om uma võitlusõ perämaste aigõ sõto kõrral naabritega' lõpõtanu', om kõgõ päält tollõ éést püüdnõ' hoolitsõda', et sama rahvas jälki' kah riikliselt ülte perre saas kogot. Sedä põhjusemõtõt püvvetäs riike vaihelise kohto póólt masma panda' võimalikult egalpóól ilmah, sest rahva-kiilokõnõ, kiä vägüse umast lähembäst hõimust om eräldet, olõ õi' elojõvvuline.

Ku Eesti võidurikas vabadussõda Venne vasta Tarto raahuga' lõppe, loomulikult, et Seto maa ja rahvas Eestiga' ütendedi kui üts rahvuspereh.

Et Seto rahvas om üleko-
hustõ ajalóó ollo tõtu seni
lahoh tõistõst eestlastest olno',
tollõperäst om timä — Venne

Esisõna.

Iga rahvas, kes võidurikkalt om oma võitluse viimaste ae-
gade sõdade korral naabritega
lõpetanud, on kõige päält selle
eest katsunud hoolitseda, et
sama rahvas jälle ka riikliselt
ühte peresse saaks kogutud.
Seda põhjusemõtet katsutakse
riikide vahelise kohtu poolt
maksma panna võimalikult
igalpool ilmas, sest rahvakillu-
ke, kes vägisi omast lähemast
hõimust on eraldatud, ei ole
elujõuline.

Kui Eesti võidurikas vaba-
dussõda Vene vastu Tartu
rahuga lõppes, loomulikult,
et Setu maa ja rahvas Eestiga
kokku liideti kui üks rahvus-
pere.

Et Setu rahvas on üleko-
hustuse ajaloo olude tõttu seni
lahus teistest eestlastest olnud,
sellepärast on tema — Vene

üleültse püme hüse paratamada' taajärel — mitmõdi arõnõmiseh maaha jäänü'. A et tä andõrikkus om ammu' tunt, selle või timä kaotusõ' rutto tagasi võita'.

Ses om kõõ päält haridust vaja. Haridus ééldas inne muud aga lugõmist ja kiro-tamist. See töö omgi' egal-póol Setomaal suurõ vaimus-tusõga' käümäh. Ent kaivatas, et väikene takistus tööh saís, et seto olõ õi' harino' Eesti kirákéélt kuulma ega tarvitama, nigu timä lähembä' naabri', Räpinäl, Põlva póol, Vastsõ-liinah, Võrol jne., kiä niisama umbõ samma murrõt kõnõlõsõ' kui seto', joba ammu' ka ütist Eesti kirákéélt oma' koolih, kohtoh ja kerigoh harino' kuulma ja op'ma.

Et lugõmise op'mist se-tolõ hõlbustada', om Tartõ üli-kooli man asov Eemakeele Selts nõus võtnõ' käeholõvat lugõ-mikko toimetada' keeleh, min-kast ka seto ilma vaivata' arvo saa. Üteleise olko' raamat téé-juhís ka tõistõlõ eestlāsile, kiä tahtva' tutvunõda' selle murdõga', minkah joba varram-bedi laulõ väärtusrikkä' vana-vara' ilmalõ oma' saadõt ja

üleüldise pimeduse tagajär-jel — mitmeti arenemises maha jäänud. Aga et tema anderikkus on ammu tuntud, sellepärast võib ta kaotused kiiresti tagasi võita.

Selleks on kõige päält har-idust vaja. Haridus eeldab enne muud aga lugemist ja kirjutamist. See töö ongi igal-pool Setumaal suure vaimus-tusega käimas. Kuid kaeva-takse, et väike takistus selles seisab, et setu ei ole harjunud Eesti kirjakeelt kuulma ega tar-vitama, nii nagu tema lähemad naabrid Räpinäl, Põlvas, Vastse-liinas, Võrul jne., kes niisama umbes sama murret kõnelevad, kui setud, juba ammu ka ühist Eesti kirjakeelt on koolis, kohtus ja kirikus on harjunud kuulma ja õppima.

Et lugemise õppimist se-tule hõlbustada, on Tartu üli-kooli juures asov Eemakeele Selts nõuks võtnud käesolevat lugemisraamatut toimetada keeles, millest ka setu ilma vae-vata aru saab. Ühtlasi olgu raa-mat teejuhiks ka teistele eest-lastele, kes tahavad tutvuneda selle murdega, milles juba va-rem laulude väärtusrikkad va-navarad ilmale on saadetud ja

minka andōrikka' kōnōlōja' vōōrast ikkāst vabastōt meéga' ūte katusō ala elämä ja meéga' umakéelseh haridusōh edesi sammoma oma' määrāt, Setomaa eestlasenä ehk setona — see nimi olko' kandjalō avvus ja uhkusōs.

Raamat om noorō vaimustusō vili, esämaalsest meelest, lämmäst süämeist ilmalō saadōt. Timä soetajatō vaiva' oma' rikalikult tasot, ku tä piäs lugōjatō pōōlt niisaadōstō tundmustōga' vasta vōetama. Herändägu' raamat setokōstō hulgahtundmustō ja tiädmeste laijōnōmist ning op'mise himmo, muijal Eestih osavōtto, avvustust ja armastust uma noorōmba vele vasta, ketā kah suurō' ülesandō' oótva' ütise Eesti Kua ülesehitāmisel.

mille anderikkad kōnelejad vōōrast ikkest vabastatud meiega ūhe katuse alla elama ja meiega omakeelses hariduses edasi sammuma on määratud, Setomaa eestlasena ehk setuna — see nimi olgu kandjale auks ja uhkuseks.

Raamat on noore vaimustuse vili, isamaalisest meelest, soojust südamest ilmale saadetud. Tema soetajate vaevad on rikkalikult tasutud, kui ta peaks lugejate poolt samasuguste tundmustega vastu vōetama. Äratagu raamat setude hulgahtundmuste ja teadmiste laienemist ning õppimise himu, mujal Eestis osavōttu, aukartust ja armastust oma noorema venna vastu, keda ka suured ülesanded ootavad ühise Eesti Koja ülesehitāmisel.

Lugōmiku kéél om õigō pallō Eesti kirākeelele ja Vōromurrakolō lähendēt:

Om vōet katsiktäüshelūko' pikke täüshelükote asōmōlō, näüt. naine (naane), rōivas (rōōvās).

Eitamissōna om pruugit sakōhe tegosōna ééh: ei olō' (olō õi').

Lugemiku keel on õige palju kirjakeelele ja Vōrumurrakule lähendatud:

On vōetud diftongid pikkade vokaalide asemele, näit. naine (pro naane), rōivas (pro rōōvās).

Eitamine on pruugitud sagedasti tegusōna ees: ei olō' (tavalisem Setus olō-õi').

Helütä' lühkene u, i, ü helilise-
ga' märgit (katus).

Olõviku II isiku lõpp om
märgit d-ga, kuna kuuldus t,
nigu paljusõ II isikoh (sa lääd,
té läät).

Eesti kirakeeleh puudo-
vest märgest om võet tarvi-
tusõlõ:

' — kakkõ-helük: meehe'
tulõva'

' — peenendüsmärk: and
(olõvik), an'd' (minevik)

é — helük i ja e vaihõl:
méés (mies)

ó — helük u ja o vaihõl:
tõõ (tuo)

õ — helük ü ja õ vaihõl:
tõõ (tüü).

Helita u, i, ü heliliselt
märgitud (katus).

Oleviku II isiku lõpp on
märgitud d-ga, kuna kuuldub t,
nagu paljuse II isikuski (sa
lääd, té läät).

Eesti kirjakeeles puudu-
vaist märkidest on võetud tarvi-
tusele:

' — katkehäalik meehe' tu-
lõva' 'mehed tulevad'

' — peenendusmärk: and
'annab', an'd' 'andis'

é — häälik i ja e vahel:
méés (mies)

ó — häälik u ja o vahel:
tõõ (tuo)

õ — häälik ü ja õ vahel:
tõõ (tüü).

Seto laul.

Pauloprill Voolaine.

Olko' tõistõ elo taivlik,
olko' kaunis, kenä, hüä,
Setomaal täht mino päivlik,
Setomaal sais mino süä,
Setomaad ei maaha jätä',
mullõ meeldvät kodomaad:
siin jo ellevä' me täta',
pühäs peivä' nimä' taad.

Parembat Leelo.
kui om pikä Piusa per'v',
koh häit' leelo ajo terve,
laulust liellä ilmase'v',
Laulu' kostva' kenilt kengalt,
pedästiku' paatava',
viije' pälkvä' pilve rõngalt,
taivas, maa näid maatava'.

Viletsus ja murõ, vaiva'
ei me laulõ mata' veel,
ei näid kiäki' kengalt kaiva',
kuni kaikos Setokéel.
Laulu' meile kuulsust kanno',
leelo loonu' igi au,
ilmilik mammon tööd es anno',
mis, kaos meilt kui sini-sau.

Seto laul.

Paulopriit Voolaine.

Olko' tõistõ elo taivlik,
olko' kaunis, kenä, hää, —
Setomaal lätt mino päivlik,
Setomaal sais mino süä.
Setomaad ei maaha jätä',
mullõ mééldvät kodomaad:
siin jo ellevä' mé tätä',
pühäs peivä' nimä' taad.

Parembat kas lövvä perve,
kui om pikä Piusa per'v',
koh hāl'l' leelo ajo terve,
laulust hellä ilmaser'v'.
Laulu' kostva' kenilt kengalt,
pedästiku' paatava',
viije' pälvä' pilve rōngalt,
taivas, maa näid maatava'.

Viletsus ja murõ, vaiva'
ei mé laulõ mata' véél,
ei näid kiäki' kengalt kaiva',
kuni kaikos Setokéél.
Laulu' meile kuulsust kanno',
leelo loonu' igi au,
ilmlik mammon tóód es anno',
mis kaos meilt kui sini-sau.

Vaimo varal olõi kato,
edesi kest Seto hing.
Küll sääd Jummal véél mé rato
kuni kéérles eloring.
Elä ilmah veidõ, kavva, —
Setomaalõ kin'mäs jää,
Kuni lõvvä hindäl havva,
Maarjamulda panõ pää.

Leelo toomine.

Dr. J. Hurt : „Setukeste laulud“ I, lhk. 9 ja 10.

Ärä leelot hukaku ui',
ärä leelot laotagu-ui',
olõ-õi' leelo maasta lõütü',
maasta lõütü', puusta tettü';
leelo um iks linnassist,
toidu tapu humalist.

Olõ-õi' leelo latsõlauulu,
olõ-õi' leelo naistõnaaru.

Um iks leelo liinast toodu',
lauulu kõnõ' kavvõtast,
leelo saadu' Saarõmaalta,
Saarõmaalta, Pernu piirilta,
kingit meile kiirde póolta.
Tuhat ol'l' no hobõst toomah,
sada ratsu saamah.

Viis oli vesihiirokõsta,
kuus kurõkarvalista,
säidse säresoomõlista,
katõssa kõivokoorõ karva,
ütessä oli ülihüvvä,
kümme künnüruunakõist.
Ega no jovva as tuhat tuvva',
tuhat tuvva', sada saija'.

Ol'l' vellõl vesihiir,
lelläpójal linaleht.
Olõ-õs tiä iä ette saanu',
kuu päivä' kohegi' saanu',
olõ-õs õõd õütsi saanu',
kattõ päivä kammitsõhõ, —

tóo iks leelo liinast tõije,
lauulu' kanni kavvõtast,
üle mäki tul'l' mängih,
üle kinka keerätõllõh,
kakas' rahkõ' ravvatsõ',
éést esütse kullatsõ.

Säält veidü ma vihasi,
raasa pallõ är' pahasi.
Tulli kodo kurvaline,
velisille vihaline,
ütli umalõ velele,
imekanalõ kõnõli:
Hiiro tul'l' mäkke mängih,
üle kinka keerätõllõh,
kakas' rahkõ' ravvatsõ'.
ette esütse kullatsõ.

Vellõ lausi meelestäni,
lausi meele poolõstani:
Tiijä ma téé sebosillõ,
rao téé raudsepile,
jakka rahkõ' ravvatsõ',
ette esütse kullatsõ.

Vellõ sõidi sebosillõ,
vellõ lätsi raudsepile,
jakas'-rahkõ' ravvatsõ',
ette esütse kullatsõ, —
ärä leelo liinast tõije,
lauulu kanni kavvõtast.

Ilo laul.

Dr. J. Hurt'a põimõd setokõstõ laulõst.

Ilo sõiti jõkõ pite,
Laulu lak'ä vällä pite,
hopõn tamminõ ééh,
regi peräh pedäjäne,
naine róonõ rééh,
sõna' sõglaga' üsäh,
laulu' iks langaga' kaalah.
Nägünese, kuulunõsõ,
kiä iks vasta putusigi',
putusigi', johtosigi'?
Vasta puttu poistõ hulka,
kammand kaabokandajit.
Nimä' haari' küsütellä',
küsütellä', nõvvatõlla':
„Koe sa lääde' Ilokõnõ,
kohes lasõdõ' Laulukõnõ?
Kas sa, Ilo, meile tulõd,
kas sa, Tandso, meidä tahad?“
Ilo keelillä kõnõli,
Ilo taitõsõ vasta lausta':
„Ega ma, Ilo, teile lää-äi',
ega ma, Tandso, teile taha-ai',
ega ma taha' poistõ hulka,
kallu-ui' poistõ kammandahõ,
ihata-ai' poissa illo,
tahõta-ai' poissa tantsmist:
poistõl oma' puitsõ' sõna',
lõmmusõdsõ' laulukõsõ'.
Lääte' nurmõ kündemä,
kallut atra kandõma,
sääl är' ilo unõhutat,
laulu meelest minetellet.“

Ilo sõiti jõkõ pite,
Laulu lak'ä vällä pite,
hõpõn iks tamminõ ééh,
regi peräh pedäjäne,
naine róonõ rééh,
sõna' sõglaga' üzäh,
laulu' langaga' kaalah.
Nägünese, kuulunõsõ,
kiä iks vasta putunõsõ,
putunõsõ, johtonõsõ?
Vasta puttu naistõ hulka,
puttu lido linikpäidä.
Nimä haari' küsütellä',
küsütellä', nõvvatõlla':
„Kos sa lääde' Ilokõnõ,
kohes lasõd, Laulukõnõ?
Kas sa, Ilo, meile tulõd,
kas sa, Tandso, meidä tahad?“
„Ega ma, Ilo, teile lää-äi',
ega ma, Tandso, teidä taha',
ega ma taha' naistõ hulka,
kallu-ui' naistõ kammandahõ,
taha-ai' ligi linikpäidä,
ihata-ai' naistõ illo,
tahõta-ai' naistõ tandso,
kaeta-ai' naistõ kargamista.
Naistõ läts nalja Narvamaalõ,
naistõ läts lusti Luigamaalõ,
uibohe ilosahe,
verevähe vislapuuho.
Té ilo unõhutat,
laulu meelest minetellet,

oma' teil latsõ' väikese',
oma' kasina' kanasõ',
läät iks té ulli uinutama,
meelimarja minetämä,
saa-ei' té illo is'k'mähe,
selle té ilo unõhtat,
laulu meelest minehtät.
Ilo sõiti jōkō pite,
Laulu lak'ä vällä pite,
hopõn tamminõ ééh,
regi peräh pedäjäne,
naine róonõ rééh,
sõna' sõglaga' üsäh,
laulu' langaga' kaalah.
Nägünese, kuulunõsõ,
kiä iks vasta putunõsõ,
putunõsõ, johtonõsõ?
Vasta putu neijo hulka,
kammand kardavanikõida.
Nimä' haari' küsütellä',
küsütellä', nõvvatõlla':
„Kos sa lääd, Ilokõnõ,
kohes lasõd, Laulukõnõ.
Kas sa, Ilo, meile tulõd,
kas sa, Tandso, meidä tahad?“

Ilo keelillä kõnõli,
Ilo taitõ vasta lausta':
„Küläp ma iks, Ilo, teile lää,
küläp ma, Tandso, teidä taha;
lää iks lustil neijo hulka,
kaldo neijo kamandohe:
tahõti iks neijo tantsmist,
kaeti kabo kargamist,
ihati ilopidämist.
Ega té illo unõhtõllõ-õi',
laulu meelest minetelle-ei':
nejol ilo ééh joosi,
nalja takah naaraskõlli,
esi iks keeri keskeh,
esi vali vaihhõl, —
selle té illo unõhtõllõ-õi',
laulu meelest minetelle-ei'.
Kui iks kuu kirä sééh,
päivä pesä veere pääl,
nii om neijo ilo sééh,
latsõ' laulu vaihhõl.“
Tul'1' iks Ilo neijo hulka,
kaldo neijo kamandohe.
Tul'1' iks timä ihatõh,
kaldo timä karõldõh.

Ilmatütär.

Dr. J. Hurt: „Setukeste laulud“ I, lhk. 35.

Kui ma naka laulõmahe,
peesü illo pidämähe,
laula mere moro pääle,
Piusa peräpaja ala,
mere sõmõra soolas,

mere vatu võisemes.
Miä, mere veere pääl,
miä Piusa perve pääl?
Olli viisi vislapuud,
kasvi kuusi kuslapuud,

kasvi' küleh makō' mar'ä',
 makō' mar'ä' mesitseva'.
 Nägünessä, kuulunõssa,
 kes säält maitse makō' mar'ä'?
 Näijokõnõ, noorõkõnõ,
 olli julgõ jutuga',
 ilmaselge sõnaga',
 joosi mano julgõhe,
 sõõmä süämehe.
 Kaksas' maalõ makō' mar'ä',
 mesitsäuga tsälgutõli.
 Saije näijo ilmaillos,
 kasvi kabo mar'ä karvaline.
 Ega' inämb kodo tulõ',
 ese kodo elämähe,
 istõ ilma veere pääle.
 Illo nägi pooli ilma,
 kõik vald valusõõ.

Kiä kodo kutsumahe?
 Ime kodo kutsumahe,
 mama maija manitsõma:
 Tulõ kodo, tüttereni,
 astu kodo, armahõni.

Näijo lausi meelestani,
 uma meele poolõstani:
 Imekene, helläkene,
 mamakõnõ, mar'äkõnõ!
 Midä töödä tegemähe,
 midä asja ajamahe?
 — Linda' lehmi nüssemä,
 karga' karja saatõma.

Imekene, helläkene,
 mamakõnõ, mar'äkõnõ!

Saa ei' mõst lehmä nüsajat,
 saa ei mõst kar'ä saatjat.
 Vii' linik lehmä mano,
 kannä' kaput kar'ä mano,
 kültä linik lehmä nüssä.
 kültä kaput kar'ä saadi.

Näijokõsta, noorõkõsta
 kiä läts kodo kutsumahe,
 kiä läts maija manitsõma?
 Ese kodo kutsumahe,
 ese maija manitsõma:
 Tulõ' kodo' tüttereni,
 astu' kodo armahõni.

Midä töödä tegemähe,
 midä asja ajamahe?

Tulõ' põldo põimamahe,
 tulõ' niitü riibumahe.

Esekene, helläkene!
 Vii' põlli põllu pääle,
 vii' nimi niidü pääle,
 kültä põlli põllu põimi,
 kültä nimi niitü riibi.

Näijokõsta, noorõkõsta
 kiä läts kodo kutsumahe,
 kiä läts maija manitsõma?
 Sõsar kodo kutsumahe,
 sõsar maija manitsõma:
 Tulõ' kodo sõsarõni,
 asi' maija, armahõni.

— Midä töödä tegemähe,
 midä asja ajamahe.

Tulõ' kirstu keerimähe,
tulõ' vakka vaalimahe.

Sõsarõni, armahõni!
saa ei' mõst kirstu kéeerjat,
saa ei' mõst vaka vaaljat.
Panõ' kiri kirstu pääle,
vii' vanik vaka mano,
kültä kiri kirstu keeri,
kültä vanik vaka vaale.

Nägünessä, kuulunõssa,
kiä läts kodo kutsumahe,
kiä läts maija manitsõma?
Veli kodo kutsumahe,
veli maija manitsõma:
Tulõ' kodo, sõsarõni,
astu' maija, armahõni,

kotoh kosja juvvanõs,
kabol kaupa tetänes.

Velekene, noorõkõnõ,
kes töö tohtse minno müvvä',
kes töö kapo kaubõlda'?

Sõsarõni, armahõni!
Ime tohtse sinno müvvä',
ime kapo kaubõlda'.
Ime mõije näijokõsõ,
ime kaubõl' kabokõsõ.

Neijo jäi istma pilvi peräle,
jäi tähes taivastõ taadõ,
jäi istma ilma veere pääle,
kuus kulla poolõ pääle,
päivä pilvi peräle.

Kalmuneijo.

Dr. J. Hurt: „Setukeste laulud“ I, lhk. 44.

Velekene, noorõkõnõ,
noorõkõnõ, nõrgakõnõ,
raije sõõru, rooge sõõru,
künni sõõru, külvi kaara,
külvi kesvä kerigo téele,
kaara kalmu téé véerde.
Esi lausi meelestäni,
uma meele poolõstani:
„O kalmu, kasvata' kaara',
o kerik, kergitä' kesvä'!
Mina kalmust naise naida,
liivast neitsi nimitse.“
Saije kaara kasunus,

kesvä pää päätinüs,
vellõ vei sis likko linnassõ',
vei oiija ollõ terä'.
Lätsi ta naista kosjovallõ,
ubasuuda ostamahe.
Saije ta tollõ talolõ,
essü tollõ elämisele:
värrä' oli' ette' esi' kasunu',
laija' ette Lóója loódu',
hõpõhõtsõ' aija vitsa',
saaritsõ' saiba paari'.
Aije hobõsõ morolõ,
paadi peräpaja alla,

esi' läts ta tarrõ teretämä,
teretämä, tehrütämä:
„Tere, tere, neijo ime,
neijo ime, neijo ese,
neijo viisi veljotani,
neijo kuusi kullasta sösard!
Kas om neijo kotohna,
siidipöllõ pörmandol,
kuldapärgä kambörõh?“
Neijo ime, helläkest,
neijo mama, mar'äköst!
Ärä ta lausi meelestäni,
uma meele poolõstani:
„Olõ-õi' näijot kotohna,
siidipöllõ pörmandol,
kuldapärgä kambörõh.“

Vellõ lausi meelestäni,
uma meele poolõstani:
„Mis sa petäd, mis sa võlsid.
et sa õigust kõnölõ?“
Esi' ma näije näijokese,
kavatsõli kabokösõ,
näijo näi ma aita astuvat,
üle moro minevät,
kudi kullasta kinnasta,
heiti langa hõbõhõst
kirivämba kui too ähnä,
mõlusamba mõtsa tsirku.“

Veljä tarõh söödetije,
söödetije, joodõtije,
veljä méél ravitije,
vahaleemel vasta võeti.
Ega' tal sõõki sõõbü',
ega' tal jóõki jóõbu'.

Veljä tarõh söödetije,
söödetije, joodõtije,
nejot aidah ehitedi,
kambrõh kenäst kabistõdi.

Vellõ mõõka tiristeli,
kaalarahha raputõli:
ankõ' aidast mó umanõ,
mino kallis kambörõst!

Vasta lausi neijo ime,
kosti kabo kasvataja:
„Annid aiga kasvatõlla',
kasvatõlla', kaunistõlla',
anna' aiga ehitellä',
kaboköst kaunistõlla'.“

Veljä tarõh söödetije,
nejot aidah ehitedi,

Vellõ mõõka tiristeli,
kaalarauda raputõli:
kas saa näijo valmistõdus,
kabokõnõ kabistõdus?

Sai sis neijo valmistõdus,
kabokõnõ kabistõdus,
vellõ ai hobõsõ aidalõ,
keerät' keldre ussölõ.
Neijo aidast astunõs,
kelderest keeränes,
kirivämbä kui too ähnä,
mõlusamba mõtsa tsirku,
saist' saani veere pääle,
pan'd' jalga pardölõ.
Lõüse tõlla tõrvatõdu,
siidilipu liivatõdu,

tahtse tõllasta paeta',
siidilipust lipata'.

Esi lausi meelestäni,
uma meele poolõstani:

„Saa elo ikuline,
kasumine kaholine.“

Tulli kodo tulõmahe,
vellõ kodo veerimähe,

sõiti kalmu kaalalõ,
Maanalaistõ maije pääle,

jäije saani saisõmahe,
perälauda piätämä.

Tulõtõli, mineteli,
päse-es saani saisõmast,

perälauda piätämäst.

Vällä tulli' Toonilasõ',
ligi liiva lellänaise'.

Ärä nä' lausi' meelestäni,
uma meele poolõstani:

„Péetre, peenü poisikõnõ,
kosilanõ kõrgikõnõ!

Anna' mééssi, miä annad,
tõota' poissi, miä tõotad.“

Péetre, peenü poisikõnõ,
kosilanõ kõrgikõnõ,

tõot' ta lito linikit,
kattõ hulka kaputit.

Tulõtõli, mineteli,
päse-es saani saisõmast,

perälauda piätämäst.

Vällä tulli' Toonilasõ',
ligi liiva lellänaise'.

„Tõota' poissi, miä tõotad,
anna' mééssi, miä annad.“

Tõot' ta vaka vanna rahha,
külümütü kilingit.

Tulõtõli, mineteli,
päse-es saani saisõmast,

perälauda piätämäst.

Vällä tulli' Toonilasõ',
ligi liiva lellänaise'.

„Anna mééssi, miä annad,
tõota' poissi, miä tõotad.“

Tõot' ta talli hobõsit,
vilja kõõ muu varaga'.

Tulõtõli, mineteli,
päse-es saani saisõmast,

perälauda piätämäst.

Tulli' vällä Toonilasõ',
ligi liiva lellänaise',

taadõ Tooni tüttere'.

„Massa', mééssi, miä massad,
Tõota', mééssi, miä tõotad.“

Tõot' ta sada sajameést,
pääle kats kaasikot.

Tulõtõli, mineteli,
päse-es saani saisõmast,

perälauda piätämäst.

Tulli kodo tulõmahe,
vellõ kodo veerimähe,

hiiro hirne, ratso turne,
vettä lasiva' verevä'.

Tulli ta kodo kullakõnõ,
maija meelimär'äkõnõ.

Ime oido ust laskma,
vaijo värřit väänmä,

esi ta lausi meelestäni,
uma meele poolõstani:

„Tuvvas mul meelikas minijä.
meele poolöst pōjanaine.“
Oido ta umma ussaida,
ese tsōōrilō morolō,
vaijo uma varō ala.

Vellō lausi meelestäni,
uma meele poolöstani:
„Kae' sa, ime, kaali ala,
nuhi', ime, nuku ala.“
Ime kaije kaali ala,
ime nuhke nuku ala,
lōūse kōólja saani pääl,
ala kaali kalmulise.

Leije ta kae kättä vasta,
tōisō kae tōista vasta,
esi lausi meelestäni,
uma meele poolöstani:
„Pōjakōnō, poisikōnō,
mino meelimar'ākōnō!
Mille sul kōólja saani pääl,
ala kaali kalmuline?“

„Imekene, helläkene,
kandjakōno, kallikōnō!
Seo teije' hūā' hobōsō',
kalli' kaarasōōjä'.
Tulli' nä märke mängeh,
kallaspoolōlt karatōh.“

Ime lausi meelestäni,
uma meele poolöstani:
„Pōjakōnō, poisikōnō,
mino meelimar'ākōnō!
Mis sa petād, mis sa võlsid,
et sa õigust kōnōlō'.
Ega' sul es tēé' hūā' hobōsō',

kalli' kaarasōōjä'.
Umal teid sa ullila meelelä,
rumalilla mõttōilla.
Sina kalmust naise naidid,
liivast neitsi nimitsid,
selle sul kōólja saani pääl,
ala kaali kalmuline.
Pōjakōnō, poisikōnō,
mino meelimar'ākōnō!
Kohe mina sinno panō,
kohe meelika minijä?“

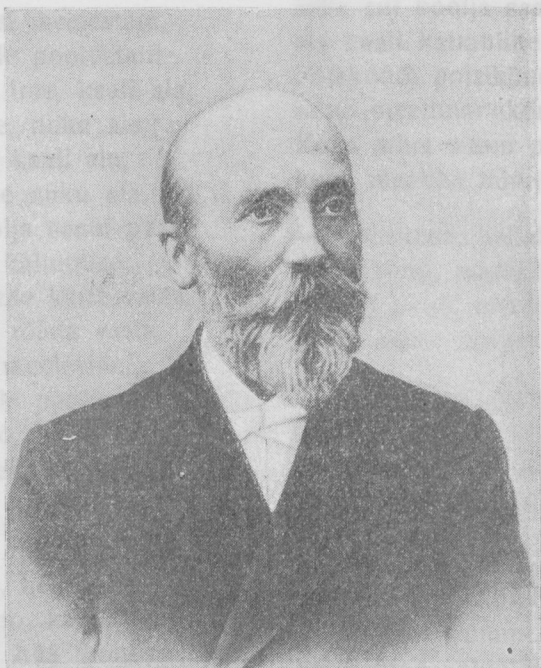
— „Imekene, helläkene,
mamakōnō, marākōnō!
Minnij panō' merde sōmōras,
poiga tähes taivahe“.

— „Pōjakōnō, poisikōnō,
mino meelimar'ākōnō!
Kelle kosta ma kulla sõna,
kelle anna armu sõna?“

— „Imekene, helläkene.
kandjakōnō, kallikōnō!
Tulōd üles hummongul,
varra inne valgō'õt,
paja' sis peräni pōrota',
ussō' otsani arota'.
Kae' kuud korgōhe,
Kae' tähte taivahe,
Kua tähti ilosamba,
ilosamba, valusamba,
tōō om sino poigovani,
sino kallis kananō.
Tollō kosta' kulla sõna.
Tollō anna' armu sõna.

Imekene, helläkene,
kandjakõnõ, kallikõnõ!
Kui lääd merde vée perrä,
Kae mere perä ala,
Kua om sõmmõr hõörüsämb,

hõörüsämb ja veerüsämb,
töö om meelikas minijä,
sino käpe käskijalg.
Tollõ kosta' kulla sõna,
tollõ anna' armu sõna“.

Murt.

Jakob Hurt.

J. A.

Muistitsõ' jutu' kõnõlõsõ' suurdõst vägimestest, nigu Kalõvipõjast, Suur Tõllust ja Petseri vägimeehest, kel nii suur jõud ol'1', et nä' jõudse' imetükkä tetä'. Kalõvipoig visas' sannasuurusõ kivi üle Saadjärve nigu olõs too mõni latsõ mängeasi olno'. A Petseri vägimees vei jäl' koorma laudõ üle Peipsi, ne es väsü' esi' ärki'. Kehä jõud om küll hüä asi, a vanasõna ütles: „Nõuga' tetäs rohkõmb, ku jõuga“. Taha siin ütest mé rahva vägimeehest kõnõlda', kel ihojõud küll suurõmb olõs, ku egal üteli meist, a kes uma vaimu jõu ja töö poolõst perüs kangõlanõ om, kes mé rahvalõ veel rohkõmb häd om tennü' ku Kalõvipoig vai Petseri vägimees. Sée suur ja kallis mees om Jakob Hurt.

Hurt sündõ (10) 23. hainakuu päivil 1839 a. kesk Lõunõ-Eestimaad, ilosah Himmastõ küläh, miä Põlva kerigost kavvõh olõ õi'. Timä esä ol'1' tol ajal sääli küläh kooliopõtaja ja tahtse, et Jakopest kah olõs seesama amõtipidajä saanu'. Väikene Jakob ol'gi terävä vaimu ja targa pääga'. Tä käve üteh tõistõ külä lastõga' vainul mängmah, ol'1' hainal ja maräh. Egal pööli nägi poisi terräv meeli rahva muistitsõ juttõ varjõ, kullõl imelikko leelo hellü ja sée kõik jäi tälle meelde ja süamehe.

Esieräline himo ol'1' Jakopel vanarahva laulõ kullõlda', midä tol ajal veel noorõmbagi' lauli', nigu nüüdki' Setomaal veel tetäs. Tol ajal ol'1' veel pallõ laulõ inemiste suuh, kes lauli' uma töö man. Jakob kullõl', pan'd' täheli' ja pidi meeled.

Lugõmise ja kirotamise op'p' Hurt uma esä käest ja lats Põlva kihelkonna kooli, mitä piagi' lõpõt' ja astõ sis Tarto kreiskooli. A nüüd lats koolihkäämine väega' rassõs.

Äkki jäi esä pimmes ja jõvva' es inämb poiga avitada'. Hurt heidä es méélt. Tä op'p' hoolõga', ol'l' edimäne poiss-koolih, nägi nälgä, téén' héndäle leibä, sei kuivõ leivä koorõköisi, elle viletsäh korterih ja vaihõl magari esiki' külmä käeh võõra trepi pääl, ku peräkõrd koolijuhataja tälle api an'd', nii et tä väega' hästi kooli lõpõt'. Rassõ küll ol'l' sée elo, a et täl hüä tervüs ja tulinõ tahtmine ol'l', sis jõus' tä säärtsele rasõdusõlõ vasta panda'.

Karastõt jõuga' astõ Hurt Tarto gümnasiummi, minka tä kah väega' hästi lõpõt' ja sis ülikóoli, koh tä opõtajas tüdeérse. Pääle selle ol'gi' alostusõh mõnõ aasta kooli-opõtaja ja sis kerigoopõtaja, alostusõh Otõpääh (1872), peräst Peterbuurih (1880), kohe tima kah kóole (31. dets.) 13. jaanuaril 1907 a.

Tä om Tartohe Maarja kerigo kalmatohe matõt, kohe egaüts timä hauda kaema minko'.

Nii lihtsä om selle meehe lugu. A suur om timä töö. Kõgõ päält om tä, kui tark méés, pallõ häid raamatet kirotanu', seltse asotanu', Eesti imäkéelse kooli éést sõdino' ja muud hääd tööd tennü'. Tä om Eesti kéélt harino', Eesti méélt kasvatanu'. A tä kõgõ tähtsämb töö om rahva vana vaimuvara korjamine, koh hulguh õkva just Setokõstõ laulu' edimätsel kotusõl oma'. Kui tä vähägi' aigo sai, käve esi' mitokõrd Setomaal ne muijal rahvalaulõ korjama. Timä kuts' ka tõisi rahvapoigõ héndäle appi korjama. Tulligi' noorõ' tüdenge', kooliopõtaja', kirotaja' ja véél pallõ tõisi, kel lämmi süä uma rahva vasta ol'l' ja naksi' rahvaleelot üle Eesti maa korjama, sedä üleskirotama ja kõik timäle saatma. Hurt sääd' né' kirä' kõik ütte kokko, mahut' kappe sisse paigalõ. Pääle timä surma löüti timä kogost põhätõ' suur vaimuvarandus, nigu' kümmetuhat muinasjutto, nelikümmendviis tuhat rahvalaulo, katõssakümnenkats tuhat vannasõnna, nelikümmend tuhat mõis-tatust, kuuskümmendtuhat tükkõ rahvausko ja véél muud sääräst varra.

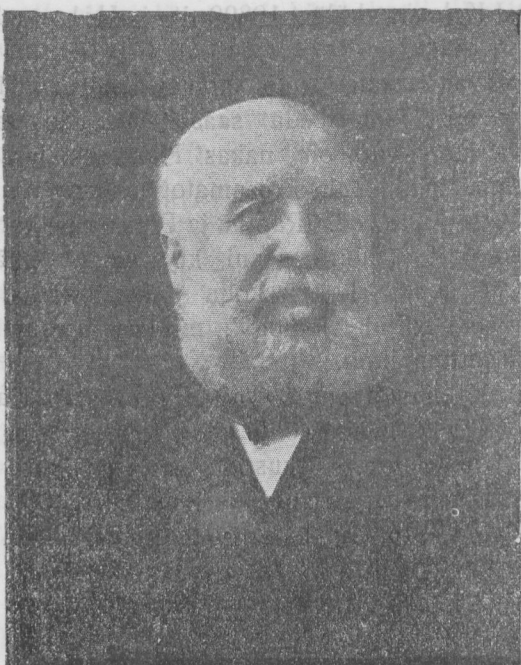
Möödäminneh tulõ siin tähendäda', et ütsindä' Miku Od'e (Jevdokia Kanniste) käest Helbi külästä kirot' Hurt 1903 a. 20730 rita Seto rahvalaulõ üles, sée om rohkõmb rito ku näid lövvüs Kalõvipõjah.

Niisama kirot' tä selsamal aastal Martini Irõ (Irina Luik) käest Kolovino külästä 10800 rita ja Hilana Taarkalt üle 5000 ria üles.

Et rahvas vanna leelot är' es unõhtasi' ja et muu maailma inemise' kah téedä' saassi', kui illos ja suur sée Eesti rahva laulu vara om, nakas' Hurt neid laulõ trükitolt vällä andma. Neli pakso raamatot trükiti timä eloajol, nimelt: Vana Kannõl I. (Räpina ja Põlva kihelkondõ laulu') Vana Kannõl II. (Suurõ Jaani kih. laulu' Viländimaalt) ja Setokõstõ laulu' I—III, kolm pakso kõüdet Setomaa, Räpinä ja Vastsõliina laulõga', minkast perämäne raamat pääle timä surma ilmo.

Kas sée ei olõ' suurõ vägimeehe töö? Kas ei olõ' Hurt uma elo ja tööga' ééhkujos ja oppusõs, et ka vaenõ méés või uma hoolõ, virkusõ ja edesipüüdmise läbi uma rahvalõ perätõ' suurt kassu saata?

Hurda töö läbi om ka Setorahva nimi laiembah ilmah tutvas saanu'.

M. J. Eisen.

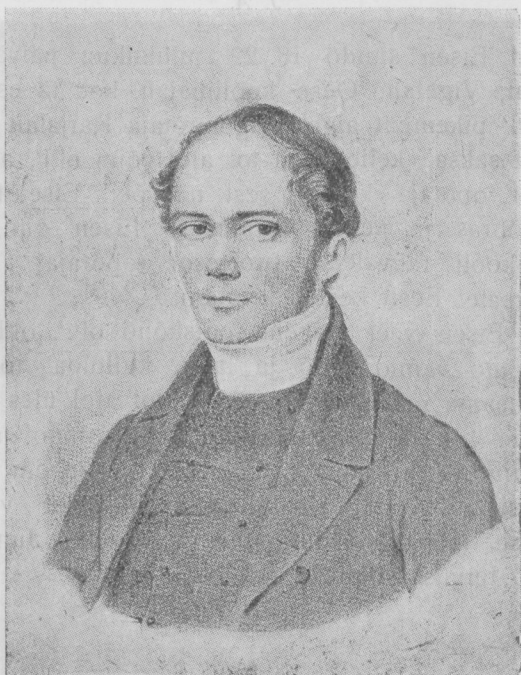
Friedrich Mattias Juhan Eisen.

J. A.

M. J. Eisen sündö 16./29. mihklikuu päivil 1857 a. Läänemaal, Vigalah, Oese koolimajah, koh tä esä opõtaja ol'l'. Ol'l' pikembät aigo kerigoopõtaja Karjalah ja Venemaal, sest säksa', kelle käeh tol ajal võim ol'l', annas tälle siin maal opõtaja kotust, sest nä' pei' Eisenit eestläste suurõs sõbras ja hëndä vainlasõs. Eisen om parahalla' Tarto ülikooli rahvaleelo professor (opõtaja). Timä om pallõ raamatet Eesti keeleh kirotanu'.

Kui Eisen véél väikene poiskõnõ ol'l', ol'l' täl suur lust ja himo vanno juttõ ja laulõ kullõlda' tõistõ lastõ käest. Niisama nakas' timä näid jo tol ajal üles kirotama. Ja nii om timä uma eloaig hoolõga koräno' ja kogono' vanna vaimuvarra, nigu' Jakob Hurtki' ja om täl kogoh inämb kui 10000 rahvalaulo, tuhanda' tükü' vannojuttõ, mõistatuisse, rahvakõnõkäänõ jne. — Antko' Jummal tälle véél pallõ tervüst ja pikkä ikä.

Mattias Juhani Eisen.

Fachmann.

Friedrich Robert Fählmann.

J. A.

Fählmann (loe' Veelmann) sündö 22. jõulukuu päivil 1798 a. Järvämaal, Koeru kihelkonnah, Hao mõisah, koh tä esä hopman ol'l'. Op'p' tohtris ja ol'l' suur rahva ja vaestö sõbör, kellele vaihöl esiki' rahata' api an'd'. Kóóle 10. aprillil 1850 a. ja om matöt Tarto Jaani kalmatohe.

Tohtri amöti kõrval ol'l' täl suur himo Eesti rahvast, timä kéélt ja kómbet tundma oppe'. Hoolõga' nakas' timä rahva vanna vaimuvarra, nigu laulõ, juttõ jne. korjama. Kõgõ tähtsämbä' timä jutu' oma' „Lóómine“, „Vanõmuise laul“, „Ago ja Hämärik“ ja „Keelde kéétmine“. Om ka muid tükkä kirotanu' ja tahtse esiki' „Kalõvipoiga“ vällä anda', mutko' surm lasõ-õs, vei Fählmanni är' inne puhkama. Peräst poolõ tävven'd' „Kalõvipoiga“ Kreutzvaldt ja las'k' kah trükki'.

Jutu' „Loomine“, „Vanemuise laul“, „Ago ja Hämärik“, ja „Keelde kéétmine“ olli' Säksa keeleh kirotöt ja noide läbi sai' eestläse' kah kavvõmbah ilmah laijembalt tutvas.

Ago ja Hämärik.

F. R. Fahlmann.

Kas sa ühjad lampi Vanaesä edetarih? Paraaigo om is jumalihe länne ja säh, koh ta jumalihe om länne, laukva joono taivah, ja joba nukas valgusökumra hummango pööl paistma, kon tima täve iloga terveht ilma teretäs. Kas sa ühjad toda kätt, mis päiva vasta võit ja puhkama pand, kui ta oma tee oma är' käänu? Kas sa ühjad toda, mis är' kistovu päiva jäl' palama pand ja tiimä vahtsost taiva teed pite minema saat?

Vanaesä länne länne, säh säh, om igävesti soot' ar' käänu, uici Vanaesä Hämärik. „Sõ hooliõ, tütre sönõ, anna ma jumalihe länne päiva. Klusta ta är' ja hoi ja timma hooliga, et ta kaimo ei tee“. — Ja kui töisõl hummongol päiv jäl' umma vastast teekätkõ pidit alostama, ütäl Vanaesä Aolõ: „Sõ emõt, pojakönõ, olko lampa palama panda ja vahtsõ teekätkõ vasta valmistada“. — Istavalt tähti mõlõmba umma emõit ja ütski päiv es pandu lam'p taivah; ja ku ta talvoi taiva serväl kää, aistas ta õdago varrumba ja alostas hummango lildampa umma teekätkõ ja ku ta keväjä niini, lilli ja lailu herän- äs ja suvõl viljõ ummõ kuumõ kütiga valmistas, sis om mite önõ lühkene raahu aig ant ja Hämärik and kistõla tava Ao kätte, küä ta siesama vahtsost palama pand.

Illos aig ol' kätte talno, kü lilli hõltsi ja hõnkõ, säh ja inemise laul valdõ taiva all. Mõlõmba kül' sähilõ väega sügävale siikemara siini siire, ja ku kistõ päiv Hämärik käest Ao kätte läts, pitevõ nã lõine sähilõ kätt ja mõlõmbide suu puto kokko.

Ago ja Hämärik.

F. R. Fahlmann.

Kas sa tiijäd lampi Vanaesä edetarõh? Paraaigo om tä jumalihe lännü' ja sääl, koh tä jumalihe om lännü', läükvä' joono' taivah, ja joba nakas valgusõkuma hummongo póolt paistma, koh timä tävve iloga' terveht ilma teretäs. Kas sa tiijäd toda kätt, mis päivä vasta võtt ja puhkama pand, kui tä uma téé oma är' käünü'? Kas sa tiijäd toda, mis är' kistonu' päivä jäl' palama pand ja timmä vahtsõst taiva téed pite minemä saat?

Vanalesäl ol'l' kats säärást ustavat orja, kiä igävesti noorõ' olli', ja kui lam'p' edimädsel õdagol uma téé ol'l' är' käünü', ütél' Vanaesä Hämärikulõ: „Só hóoltõ, tütre-kõnõ, anna ma jumalihe lännü' päivä. Kiusta' tä är' ja hoija' timmä hoolõga', et tä kaiho ei téé'“. Ja kui tõisõl hummongol päiv jäl' umma vastast téékäükõ pidi alostama, ütél' Vanaesä Aolõ: „Só amõt', pójakõnõ, olko' lampi palama panda' ja vahtsõ téékäügü vasta valmistada'“. — Ustavalt täüdi' mõlõmba' umma amõtit ja ütski' päiv es puudu' lam'p' taivah; ja ku tä talvõl taiva serväl käü, kistus tä õdago varramba ja alostas hummongo ildampa umma téékäükõ ja ku tä keväjä ninni', lilli' ja laulu' herändäs ja suvõl viljä ummõ kuumõ kiiriga' valmistas, sis om tälle õnõ lühkene raahu aig ant ja Hämärik and kistoja õkva Ao kätte, kiä tä sissama vahtsõst palama pand.

Illos aig ol'l' kätte tulno', ku lilli' häitsi' ja hõnksi'; tsirgu' ja inemise' lauli' väläh taiva all. Mõlõmba' kai' ütstõisõlõ väega' sügävähe sitkemarä silmi sisse, ja ku kistov päiv Hämäriku käest Ao kätte läts, pit's'ti nä tõine tõisõl kätt ja mõlõmbide suu' putto' kokko.

A silm, mis kunagi' ei suigu', ol'! täheli panno', mis vagatsõ keskõõ aigo salajahe sündõ. Tõine päiv kut's' vanaméés mōlōmba' hēndā ette ja ütēl': „Ma olõ té töö-tegemisega' raahu ja taha et té' peris õnnōlikus saas. Vōtkō' sis ütstōist ja pidāge' umma amōtit edesi kui méés ja naine!“

A mōlōmba' ütli' vasta ütest suust: „Vanaesā, är' rikko' mé rōōmo! Las meid igāvesti peijos ja mōrsjas jāijā', peijo ja mōrsja pōlvōh olōmō' mé' uma õnnō lōūdno', koh armatsus alati nōór ja vasnō om.“

Ja Vanaesā täüt' näide palvōt ja õnist näide ettevōt-mist. Õnō kōrd aastah: neli nādālit, saava' mōlōmba' keskōõse kokko, ja kui Hāmārik kistova päivā armsakōsō kätte and, pitstāse' mōlōmba' tollō pääle kätt ja andva' suud, ja Hāmāriku pōsō' punōtasō' ja paistusō' roosverevalt taivast, niikavva ku Ago valgustaja jäl' palama pand ja kōllanō paistō' taiva servā pääl nōsōvat päivā kuulutas. Vanaesā eht véeł iks kokkotulōko pidost nurmō' kōgō kenāmbide lillega' ja sisaski', õpiku', laulva' Ao rinnal väega' kavva olōvalō Hāmārikulō nalāperäst: Laisk tütrek, laisk tütrek! Õõ pikk!

Tõl'k' A. S.

Videvik ja Kuu.

M. J. Eisen.

Vanalesāl ol'! kolm karmäst téenjāt: kats nōórt ilosat neijot, nimelt Videvik ja Hāmārik ja sirgō sihvakas nōór-méés Ago. Nimā' tei' Vanaesā tööd ja tal'ti' majatal'tuisi. Ütskōrd tulō Videvik õdago katō hārāga' nurmōst kōnd-mäst ja vii hārā' jōō véerde jōōma. Päiv om parajast är' lānnü' ja kummōr Kuu timā asōmōlō taiva servā pääle-üles nōsnu' maad valgustama. Kuu hōpōtsō' joono' māngvā' imelikult vée pääl ja hōpōpēéglist paistus.

ümbretsõõrinõ loodus. Videviku süänd tõmbas nigu' sala, nägemäda' vägi jõõ poolõ. Tä astus vessi véérde ja säält paistus tälle töö kujo nii armsahe, hörnalt ja hellalt tagasi, et tä ei jõvva' timmä viländ kaija' ja imehtäda'. Tä unõhtas härä' är', kiä joba ammuki' jano kiustanu' oma', ja kaes ütsisilmi umma hõpõst kuijo. Kuu jäl', kiä läükvide jõóniga' neijo kuijo véé pääl maal, näge Videvikko ja õkva nakas kangõ armatsusõ tuli tä süämeh palama. Tä heit hindä salajahe vessi põhja, koh nüüd kaunilõ kujolõ suud and. Ja kui neijo sügäväh mõttõh hindä véé véérde kumardas ja umma janno jõõ véega' kiustas, sis putusõ' Kuu huulõ' Videviku huuliga' kokko.

Videvikulõ jõõ põhäst salasõnnoga' uma armatsusõ avaldamisega' ja timä mustõ silmi sisse kaemisega' unõhtas Kuu kõik uma' töö' ja tal'tusõ' är'. Valo kaos är' ja pilknõ pümme tulõ asõmõlõ. A toda es kavatsõ' arvada' es Kuu, es Videvik. Näide silmä' nägevä' õnõ armu illo ja ello; muile oma' nä' õkva kui pümme'. Küll hõikas õp'k kõvastõ lep'kost: õõ pikk, õõ pikk, laisk tütrek, laisk tütrek, õõ pikk, õõ pikk, kiriküüt, vaolõ, vaolõ, töö' piitsk, töö' piitsk, tsäh, tsäh, tsäh! A Videvik ei kuulõ', ei näe' midägi'. Hallivatimeés susi tulõ ja murd Videviku tõisõ härä är', kes ummapääd om lännü' ja ketä kiäki' nüüd es kaidsa'!

Kui varahine Ago hummongo makamast üles tulõ, virgos Videvik viimäti umast armu-õnnõst. Soe kuriteko näteh nakas tä hallõhe kaibama ja kurtma. Timä kaibamine lätt üles Vanaesä kõrva, kiä varsti maaha tulõ kuriteko karistama. Soe üle mõist tä niidä kohut, et susi sellest saani' tikõhusõ peräst alati inemiste takahkiusamist piät pelgämä ja alati timä elo külge tükütäs. Videvikulõ a ütles no timä: „Et Kuu sinno umma illo imehtämä om meel'tänü' ja sullõ kosja om tulnu', anna ma sullõ só süü andis. Ku sa timmä niisama süämeest armatsõd, sis ei taha' ma teid keldä', enge jäädävält kokko kihlata'. Tollõ éést nõvva ma sinolt, Vi-

devik, et sa virgastõ perrä kaed, kas Kuu õigõl ajal umma téed lätt maailma valgustama ja tõist kõrd inämb pilkanõ pümehus maad ei kata', koh kurõl hüä tetä', miä tahtva'. Valitsõgõ' õõ üle ja pidäge' murõht tollõ éést, et timä hõlmah õndsä raahu olõs."

Tõl'k' A. S.

Keelde kéétmine.

F. R. Fählmann.

Inemise' olli' suku tennü' ja näide edimädse' eloasõmõ' olli' näile väega' kitsas jäänü', a véél inämb too peräst, et nä' tõinetõisõga' kokko es lepü'. Vanaesä tahtsi nüüd, et nä' üle maa lakkä lagunõsi' ja juhat' egalõ rahva salgalõ uma esierälise eloasõmõ kätte. Et näid rohkõmb tõinetõisõst võõrutada', tahtsi tä egalõ rahvalõ ummõ tahtmisi, elokõmbit, kéélt ja nimme anda'. Kõik rahva' pidi' kõrrast tõinetõisõ perrä säet päiväl timä ette Sintsele ehk Katla mäele tulõma, et sääl kõmbit, nimme ja kéélt vasta võtta'.

Vesi ja tuli oma' vainulise' asä', tõine püüd tõist är' kaotada'. A kui inemine ütele võido and, nakas võidõt vasta ja ei heidä' ilma võitlõmiseta' ala. Té' olõt kuulnu' ja nännü', kuis patta pant, tulõst piinat vesi edimält kiunvit kaibtuisi tege, a sis mõirämist nõst ja kõkkõ jõudo kokko võtt, et üle veere karatõh vastatsõ kätte saas. Sedä tegi Vanaesä, et tulõst piinat véé helüst ja liikumisest egalõ sinnä' tulõvalõ rahvalõ kéélt, nimme ja kõmbit võtta'.

Vanaesä nakas' joba hummongo varra valmistama, et ega rahvas uma osa kätte saas. Tä tegi tubli tulõ üles, tõi kolmjala vällä ja pan'd' paa véega' sinnä' pääle. Véél es olõ' tä sedä tööd lõpõtanu', ku juba üts rahvas sinnä' tul'l', virk, sille ja nopõ. „Ets kae', olõt joba varra üles tulnu', olõt mullõ meele perrä. A pada ei kéé' véél; mis ma téé, et raahu jäät? Kinni' pitä' mä teid ei taha'. Té'

piät hindā mino edimādsest rahvast nimetāmā ja mino uma kéél olko' té kéél."

Nii om mé rahval au Vanaesā edimādse rahva nimme kanda', timā kéelt kõnõlda' ja ilma kõiki kómbida' olla', miā Jumala meelest hirmsa' ja inemistele kóórmast oma'. Selle otsusõga' lätsi' nä' kodo, kõigist avvustõt.

Katla täüt' ummõ kohusit, ja ega rahvas sai uma osa. Kiä tund kõiki rahvit, kiä siija' kokko tulli', kiä nimetäs näide nime' ja kel om õnnõtus olno' näide kõikiga' nii tutvās saija', et tä kõigist kómbist piinat olõs, midā ega rahvas umah hindāarmastusõh kitt?

Üts om tähelepanmise väärt uma laiskusõ, tõine uhkusõ, kolmas ahnusõ, neläs kurjusõ poolõst; aga nime-täge' mullõ rahvas, kiä ummõ kómbide éést hooit es kannas?

A mõnõst ildatulõjast ei saa' ma vaik olla', kes too-peräst véél Vanaesā vihha pidi' maitsma.

Õtak tul'l' kätte ja Vanaesā rõõmust', et kangõ töö-päiv otsa sai; üttegi' rahvast es tulõ' ināmb, ja Vanamées nakas' joba tuld kiustama. Sääl tul'l' véél üts uhkõ rahvas, võõra' hiussõ' ja jahu' pääh, kirivä' rõiva' sāläh ja kõgõ maailma kribu-krahu kraam ümbre. Vanaesā kai pahatsõ meelega' üle ola ja üteli': „Ahah, ehtmine om té aigo viitnõ"! A puhkõ' nüüd esi' tuld ja pankõ' tä palama!" Piinat vesi tegi edimält kaibtusõ hellä, sis nakas' tävvesti kéémä ja üteli': „Saksa maksa, saksa maksa!"

„Nii," üteli' Vanaesä, „mis mé ilma aigo ajost viidāme': té olõt uma nime ja keele ja töö kuulnu'. Puhkõ ja ajagõ' hindä täüs kõiki rahvide ééh."

Selle otsusõ sai' sakslasõ'!

Jälki' ol'l' tuli kistonu' ja jälki' tul'l' üts par'v' sinnä'. Nõõ' olli' vindläse'. Nääki' saadõti kuräga' minemä.

Nüüd arvas' Vanaesä, et tööga' valmis om ja visas' tulitsõ' tuki' lakkä ja pan'd' moropääle pikäli' puhkama. A véél üts par'v' tul'l' sinnä', laisk, sopanõ ja häbemäda'. Kaugõ maa ja halb téé olli' vabandusõs.

„Laisolõ ja üleannõtoilõ ei olõ' mul esierälikko nimme; ega té' ummõtõ' ei nõvva', et ma tulõ vahtsõst üles téé? A ma vast loe véél üte kirä véé päält.“

Katlahe kaijõh om timäl vatt ééh; tä toukas sedä kopaga' kõrvalõ ja viskas kopa tävve maaha. Maaha visat vatt tegi tutvat hellü: latsh. „Hüä külh,“ ütél' Vanaesä, „latshi', latvishi olko' té nimi, ja té kéél olko' kõigist tõisist keelist kokko kraabit.“

Nii anti viimäti lätlastele otsus kätte.

Tõõ ol' lõpõtõt. Vanaesä läts är'. Katlat ei olõ' inämb säää, a tulõ asõ om véél nätä'. Ja kui tõisõ' kengo' päivä paistõl läükvä', om véél täämbädse päiväni' Katla-mägi sintse sau ehk suidso siseh, ja véél täämbäni' kand tä Katla ehk Sintse mäe nimme.

Tõl'k' A. S.

Luupainaja meehe naine.

M. J. Eisen.

Terve säidse aastat käünü' luupainaja ütte nõórtméést ega õõse painamah. Nigu' silmä' kinni' lännü', ne tulnu' üts illos naisterahvas ja laskno' noorõlõmeehele rindo pääle. Meehekõnõ próómno' küll alt üles tulla', a jõudno' es kätt, es jalgagi' liigutada'. Hummango olno' méés perüs likõ ja higine õõsidse litsmise ja hirmu peräst.

Küll ot's' méés api egalt póólt, küll pruuk' kõiksu-gutsit rohtõ, a näkkõ kõik ilmaaigo olõvat. Säitsme aasta peräst kiäki' juhat' meehe üte väega' kuulsa Taga-Valga targa mano.

Méés tenäs' hää nõu éést, pan'd' sõssama hobõsõ ette ja sõit' Taga-Valga targa mano.

Tark ol' vana halli pääga' küüroh méés. Ol' pallõ nännü' ja pallõ haiguisi ar'st'no'.

Õdago ilda jõus' nóórméés sinnä'. Teret' vannaméést ja kaivas' tälle silmävéega' umma hätä.

Vanakõnõ kai ilostõ tälle otsa ja ütél' sis: „Sa olõs pidänõ' joba innembä mó mano tulõma. Sa olõd kavva kannahtanu' ja nigu' surma vari otsa lõpno'. Tóóst om hää, et só piinaja kenä tütrek om ja vana ei olõ'. Vanaga' olõs pallõ tööd ja tüllü. Kas sa olõd véél poissméés?“

„Ma olõ véél poissméés!“ ütél' nóórméés.

„Tóó paremb, tóó paremb!“ ütél' vanakõnõ.

„Kas olõd mõtõlno' mõnikõrd naist võtta'?“ küsse vanaméés edesi.

„Olõ küll mõtõlno' mito kõrd. A võta naise, kiä tiid, kas tikõlanõ timmägi' raahu jätt. Saa tõine véél mó peräst hättä!“

„Ku toda pelgäd, sis võta' luupainaja hindäle naises!“ ütél' vanakõnõ. „Ta om üts hedevä meelega' Soomõ neijo, kiä sinno innemba kohki' nännü'. Om sinno armatsõma naanu' ja ei inämb raahu!“

„Kuis tóó saa olla', et ma luupainaja hindäle naises võta? Päälegi' om tõine minno säidse aastat piinano'. Ma arva, et tä perüs vanapakan om!“ ütél' nóórpoiss.

Vana tark lei kattõ kätt kokko, naard' habõnihe ja ütél': „Rummal nóór-inemine! Tulõ õi' vanapakan inemise pääle. Ma jo ütli, et tóó Soomõ neijo om, päälegi' väega' rikka perremeehe ütsik tütar. Mitmõ' Soomõ poisi' oma' täl kosjol käünü', a tä ei armatsõ' kedägi' muid, kui õnõ sinno. Kui sa timmä tahad armatsõda', sis saad tä hindäle naises. Tóó éést ei nõvva' ma só käest rohkõmb kui kolm ruublet. Kullõ' nüüd, mis ma oppõ. Sul om tarõ sainah uherdi mulk. Säält hiil tütrek ega õdago tarrõ ja tulõ sullõ külge. Võta', téé' pihlapuu pun'n, lõika' kolm risti otsa pääle. Pun'n' hoija' hääh käeh. Õdago sängü minneh panõ' käsi mulgu ligidäle valmis. Ku tunnõd, et luupainaja pääle tulõ, tsuska' pun'n' mulgu ette. Küll sis näed mis saa. Kodomaast ja vanõmbist ei mälehtä' tütrek inämb midägi.“

Nóorméés tenäs' oppõmise éést, mas's' targalõ hinna kätte, jät t' jumalaga' ja läts umma tééd.

Tõine päiv ol' l' pihlapuu pulk varsti valmis. Sängõ minneh võt t' nóorméés pulga pekko. Tuus' pia, et tütrek nakas' timmä litsma. Poiss tahtsi hellü tetä', a helü es tulõ' vällä. Äkki tul' l' targa oppus ja pulk inéelde. Top' p' suurõ vaivaga' pulga mulgu ette. Ja kae' imeht: luupainaja ol' l' rindo päält kõrraga' kaono', ilosa näoga' tütärlats sais' sängü jalotsih.

Tütärlats nakas' kaibama: „Oh ma vaenõ! kohe mä nüüd ummõtõgi' olõ johtonu'! Mis om móga' sündõnu'!“

Pan' d' kae' silmi ette ja nakas' ikma

Noorõmeehe süä läts hallõs. Nakas' tütärlast trööstmä: „Iko-i' kallikõnõ! Ma olõ laskno' sinno siijä' tuvva'. Taha sinno hindäle mõrsjas võtta'. Meist või saija' paar!“

Tütärlats kai noorõmeehe silmä, sis üteli: „Ku too tõe meeli om, sis taha ma só naises tulla'. Magi' armatsõ sinno kõgõst süäimest!“

Paari nädäli peräst peeti torrõ' saja'. Luupainaja kattõ, noorõmeehe nägo lei jäl' punõtama.

Nelitõiskümme aastat läts möödä. Naine ol' l' hää, a es naara' selle nelitõiskümne aasta siäh enämb kui kolm kõrd. Méés perrä küsüma: midä naine naard. Naine vasta nõudma, kuis méés tä naises sai. Méés lubas' kõnõlda', kui naine naarmiše lóo kõnõlõs.

Naine nakas' kõnõlõma: „Edimäst kõrd naari ma kerigoh. Ma naari too peräst, et vanapakan ka kerigoh ol' l' ja suikjide nimmi veritse hobõsõ naha pääle üles kirot'. Suikjit ol' l' väega' pallõ. Nahast tul' l' puudus. Vanapakan pöör d' hammastõga' naha veerest kinni', tahtsi nahka laembas venütädä'. A nahk kakõs' katski' ja meehekesel läts pää kui põmahtas kerigo müürõ vasto, nii et tuld silmist vällä pursas'.

Tõine kõrd naari laado-platsi pääl. Sää l' ol' l' purõh méés. Meehel käve' jala' all risti ja rästi. Méés vannõ

esi' hirmsahe ja sõimas' kõik laadorahva petüsis ja koirõs-
Tuigõrdõh edesi-tagasi porilombi veereh. Vanapakan pan'd'
meehele jala ette. Méés sattõ otsõldõ' pori-lompi. Sõbra'
nõsti' meehe säält üles. Tõisõ' es näe' vannapaganat, a
ma näi timmä perüs selgehe.

Kolmas kõrd naari, kui só lell ol' hinge heitmäh ja
mé' tä sängü man saismõ'. Hää engel sais' lellä päitseh
ja vanapakan jalotsih. Sino lell ol' õigõ inemine. Vana-
paganal es olõ' tä hingega' midägi' tegemist. A ega' vana-
pakan tööst ei hooli'. Parajahe kui lell viimäne kõrd hinge
tõmmas', tahtsi vanapakan hinge kinni' püüda'. Engel an'd'
tälle nuijaga' niisäartse hoobi nõnna piti, et vanapakan nigu'
pini kõrvo raput', ussõst välla püh'k' ja plagama pan'd'.
Engel läts lellä hingega' umma téed. Ma naari sis sedä
kepi hoópi. A ütle' nüüd, sa, mullõ, kost sa minno hin-
däle naises said?"

Méés võt't' naise käe kõrvalõ, vei sängü taadõ saina
véerde mulgu mano, tõmmas' pihlapuu punni éést ja üteli':
„Siin om töö mulk, kost sa siijä' maija tullid. Ma panni
punni mulgu ette ja lõüse sis só!“

Kõrraga' kattõ naine meehe käe kõrvalt, kavvõst
kuul'd' véel méés hellü: „Är' lää, är' lää üle mere Viiburi!“

Naine ol' kaono' ja jäigi' kaonos. Küll ot's' méés,
a kost inämb võtta'! Käve kah Taga-Valga targa man
nõvvo küsümäh, a tark ol' är' koolnu' ja poig es tiijä'
muud nõvvo meehele anda', kui minnä' Sóómõ naist ot's'ma.

Toda nõvvo méés es täüdü' ummõtõ'. Jäigi' sedäviisi
naisest perüs ilma. Leinäs véel paraaigo armast naist. Ei
olõ' vist véel är' koolnu', tööperäst, et töö abielo paar läts
nelitõiskümme aastat ütteluku noorõmbas ja mitte vanõm-
bas, nigu' muu' inemise'.

Tõl'k' A. S.

Üts perätö' an'dsäk jahihkäämine.

Karl Rumor.

An'dsäko' oma' ilma asä', a véél an'dsäkombä' oma' hüä lövvameehe jutlõmise'. Kadono' Timmavitsa Jahorka vôt't' umatett savipiibo kuslapuudsõ varrõga', top'p' lehe-tubakot täüs — kipõ ol'l' kadonokõsõl tubak — tsäbäht' tagla külge tuld, nudse piipo ja haus' ullimbille ette:

„Tóó ol'l' tooálaiga, ku' té haisogi' véél ilmah olõ-s. Ma käve jo' suurtõ tsürrõga' ütsijäli ja naksi jo' egalpóol meehe éést silmä paistma ja kabõhöidse päälegi' jo' silmä heitmä.

Mõtli ütskõrd hindähe: tööd tah inäärästki' hädalikko olõi'... haara õigõ ja lää jahi pääle: soe' naksigi' jo' karrõ mano tükmä.

Hüä nõu kallis, moonakot't' sälgä ja — mõtsa. Re-bäsemäe póol — nigu' esi' tiijät — kasvi' pakso' laanõ'.

Lätsi. Ilm küdsi väega'. Timä õks ol'l' vahest kesk-suvõaigo talsipühi ja vahtsõaasta vaihõ pääl. Lumi tsärisi õnõ krõpõ pövva käeh, kavvõtõh müris't' pikne. Tsirgu-kõsõ' lintsi' ja soeti' pessä; kadaja lehekeses' olli' härmäst valgõ'.

Lätsi ja lätsi — äkki sai järve mano. Ma õks jo' olli mäntse saa vérsta är' käünü'. Kaehuta nii — par'ts'-kõsõ' järve pääl. Vähembäkese' oiijo' ééh, a suurõmba-kõsõ' vissi' karõldõh takah ja tsiugi' hallõhöhe: õks tsiu-tsiu, tsiu-tsiu!

Mul veri kihvahti: jumala putlasõ' té' küll olõt, a är' tapa! Mutku' anna tsihti.

Tsihe — õkva ééstvidäjäle meelekottalõ. A nigu' ma' no' kikast alla laskma naksi, ni' kaehuta — pussäkene kodo unõhtonu'. Mis muud, krapsi sis kirvõkóoda vöö vaihõlt ja rohmsi pardsele kon'te pite. Nigu' heidi, nii kõõ käega' är' heidigi'. Vallus nakas' küll, a mast tooõ aigo murõhta. Tossin partsõ ol'l', koltõistkümmes tükko huksi är', säidse-

katõssa tükkõ lintsi' minemä. A' noó', miä är' olli' hukat, kargli' järve piti edesi-tagasi ja kaipsi' hallõhõhe: tsiu-tsibi-tsibi!

Kuis näid no', hõe, kätte saija'? Nii pallõ, kui ma ka küünüti, kinni' nappama kostki-s haaru'? Ma siija' poolõ, a pardsi' sinnä' poolõ järve. Ma tagasi — pardsi' ka tagasi.

Peräkõrd hüä mõttõkõnõ kallis: an aigo, ütli, ma té naha ordõ panõ! Tsäbähüti ränist tuld ja tsuski järve palama. Inne panni tunglõ üte servä ala, peräst — tõisõ servä ala, a ku palamine otsa nakas' minemä, kohruti peräki' kokko; põhä pääle jää-äs muud ku' mó käsi, miä otsast är' ol'l' heidet, näpotäüs tuhka ja pardsi'. Kæe klõõstõrdi jälki' ola külge, a pardsi' tsusksi pääd pite vöö vaihõlõ. Kas olõs meehe töö, häh?

Tóód móodo naksi edesi minemä. Téé pääl lasi véel mito karro ja sutt maaha. Noilõ mõtli peräst külärahvaga' perrä tulla'. Jah't' ol'l' õkva põrgo hüä. Esi' õnõ jõvva-s inämb hüästi jalgo vitä'. Ka juvva' naksi väega' tahtma, tooõperäst et ilm ol'l' iibarvo pallav.

Peräst jõuse üte kao-tsongõrmokõsõ mano. Vett ol'l' säääl hüägi' sõõm, a jóoma küünü-s. Võti siis uma pääluu ja serpsi tooõga vett. Jahi pääl, kullä tsürakõsõ', piäd ega asäga' är' harõma.

Sis lätsi jäl' mõnõ vao, istõ jalgo puhkama, suigõ ja ja kuulõ-s eski', kui makama jäi. Üles heräsi suurõ kül-mämise ja lõdisemisega'. Pääst jóós'k' õkva kui kari läbi ja kõrva' vaugli' väega': ma olli uma pääluu kaosalvõ pääle unõhtanu'. Sääne ime temp jah, et eski' är' hirmo: kuis sa näütäd hinnäst poolõ pääga' ristiinemisile.

Naksi sis suurõ murõhtõllõmisega' ummi vanno jälgi pite tagasi minemä, nii lõüsegi' kaosalvõ päält kadono' pääluu. A tsirk ol'l' tooõ vaihõ sééh pääluuhtõ pesä tennü' ja pója' haudno': väikese' sulita' pójakõsõ'. Nigu' ma näid

sõrmõga' puttõ, nii nä' lindo panni', mudku' vurr ja vurr üte ossa otsast tõisõ ossa otsa.

Sälä takah edimiä hühähti. Kai ümbre ja jämehtõ õkva: puhmu sééh hóókõnõ; valgõ, illos hóókõnõ, justament kui Irboska papil. Ma naksi süksotama: süko-süko, hóókõnõ, süko-süko. Hühäht' tõine ütskõrd véél õigõ süämešt ja astõ mano. Ma sälgä ja karatõh tõrkmä!

Hóókõnõ läts õks sõrk-sõrk, a kirvõkõnõ sälä takah ragi õks tsik-tsäk, tsik-tsäk — — peräst nigu kaehuti sälä-taadõ, kirvõkõnõ hóókõsõ läbi ragono'. Ütte naha veerekest pite pidi véél kinni'. Pühä Maarjakõnõ, mis sa no tahad tetä'?! Kaeh ilma imeh, veli, midä véél olõ-s ihosilmäga' nännü': hopõn poolõst, miä poolõst!

Naksi siis umblõma. Tõi mõtsast hüä paijo vitsa, pööri kehä ümbre är', sai hóókõsõ poolõ vastastikko ja umbli ilma mäntsegi' naaskli vai nõglata'. Väega' moosna ummõlus sai, mutku' üte asä peräst muttõ veidkese: olõs ma vitsa ladva' ka är' ragono'. A tóó jäi mul just kavatsõ-mata'.

Asi läts nii kavvõtõhe, ku' vits lei kasuma. Kasvi ja kasvi, õkva katõ silmä nättävält. Vennõ õnõ, nii kavva ku' otsaga' taivahe. A tóód ma jo' väedigi', nigu té' esi' tiijät, kullä lellä': taivast kõnõldas õks suurõ suuga' ega sordi pääle, a käünü' olõ-i' véél säääl kiäki'. Mis sis om, ku' ma, vana Timmavitsa Johorka, esi' hadakas lõõ ja pühä Põtra käest setokõisile reesa maad küsü? Ne' nii teigi': naksi ossõ pite üles ronima.

Jummal sa esi' tiijäd, kavva mul käüdõs sai, inne ku' pää taiva lakkõ putto. Uma jago hirmo ol'l' ka õks tóó-ronimisega'. Tóóst véél hüä, et kirvõs üteh ol'l' võet: nii sai ummõhtõ hindäle abara mulgu taivahe minemises rako'. Säält tsusksi poolõ kehhä läbi ja — juksti, olligi' lao veere pääl.

A' taivast hindäst, vana' vele', olõ-i' mul pallõ vabadust teile tsortsi'. Ütte ummõhtõ või ma teile üteldä':

maakündjal ja jahimeehel sääl suurt matti olõ-i', ka reesa maije poolõst oma' taivä' maamõõtja' niisama kidsi'. Nakas' jo' liiast ikäy, tööperäst kai kuis maaha saas.

Mulgu man lõüse, et hooõkõnõ alt är' ol' paeno'. Kavvõtõst pais't' Seto- ja Võromaa, nigu Sukovi seebi silt, a Peipsi järv näide veereh ol' nii suurõ suuga maaha sülät. Terve nahaga' säändsest juuda pöön'kolt alla saija' mõtlõ-s ma inämb eloilmahki'. Siski' naksi hüä õnnõ pääle köüdse tegemä. Parembat kaupa mul köüdse jaos ka olõ-s ku' linaluu'; lina' esi' kulusõ' taivah kõik töö pääle, et kanno kantsah pitä' — muu targõmba asä jaos tarvitõtas luid.

Edimätsel päiväl tei viis vërsta ja véél mõnõ hüä süle köüt valmis. Tõisõl päiväl vor'be niisama pallõ mano. Sis süändi alla tulõma naada'. Poolõ taivani' läts väega' moosna perrä, a' sääl lõppi kõüs otsa. Kavvõtõst olli' jo' Petseri torniki' tühä eest nätä'. Mis no tetä'?

Ka' sis, kullä vele', naksi tagasi ruubama. Ruubsi, ruubsi. Tõisõ päivä lõunõs olli jäl' nii kavvõtõh, et Pihkva järv tindi suurutsõs jäi. Sääl lõiksi köüdse katski ja tulli köüdi ülemätse otsa alomatsõ otsa külge: ja nii móodo päässi jäl' mõnõ hüä vërsta alla poolõ.

No jäi veidikese véél puudus — või olla no viis vërsta, miä kõüs alla tulõmisega' är' kullo. „Sedä tühjä maad võisi ka hüpätä", kihvahti mul mõttih. Nii teigi' töö targa nõu perrä — hüpsi.

Hiiiii-ih-hi-hiii! Essäkene, kaoh küdsi! Kaoh labas't! Kaoh mó hinge rattakõisile vedro' ala tegi! Pühäkese'! Nigu matsahti, nigu tul'!, nigu tä no heit' — — mo päiväkese'! — õkva Mädäsóóho, karjurakadi. Inne silmi vallalõ saa-õs, ku' kümme süld jo' maa all olli. A' hüä véél, et timä Mädäsóó kottal johto!

Maa sééh — — pümme, kollõ kitsas külm. Lei kol' kõrd risti rinna ette... Tutva-sugulasõkõsõki' jäti jo' mõttih jumalaga': ega siist välläpääsmist olõ-i'!

A sis õkva just perämätseh hädäh ollõh, tul'l' vanal Timmavitsa Johorkal hüä nõu; sis näütsi, et Essäst mullõ asända' hüä pää olõ-i' ant: joosi nigu jala' välge' kodo, tõi lapjo ja kaevi hindä maa séést vällä.

Kotoh ol'l' tóó ao sééh tätä sündönü', toósama kadono' tätä — Jummal ülendägu' esi' patatsõ hingekest — ketä ma, nigu té' esi' tiijät, timahavva keväjä kõgõ nimese haluga' Verska matusõhõ vei. Kuis ma riskätse jaos tsika nili, hainaritska säläh Võõpsost Luuga liina lintsi ja kats kuud ütte varõssi pessä häöti: toóst kõgõst ja véél mõnõst tõi-sõstki' an'dsákost asäst kõnõlõ sis, ku' hindä uutse jõvä pääl jõvvulisembäs olõ nuumanu'.

Elläv Nälg.

Piusalo Poigo.

Ruudo Petra ol'l' no nii suur viina võtja méés, et Jummal hoitko' tõiist säärást nägemäst. Pallõ olõkes ku timä valgõt päivä nägi. Hummongost õdagoni' saiski' kõrdsih ja rüübäs' toda vanna mõrro. Naine pidi ütsindä' väikese pójaga' tallo. A ku kavva timä ütsindä' õks jõus' ellä'? Kõik jäi taloh ripakallõ. Hóónõ' lätsi' vanas, katustõ' katski' ja naksi' läbi tsilkoma kui tsorrin õnõ. Kiäki' näid paranda-as. Uss-aid lagosi är'. Tsia' ja tõpra' tüke' egast mulgust ussõ. Koh véél aid üles ol'gi' jäänü', sinnä ku lehm üte tirako sarvõga' pan'd', ol'l' mädänõ' aid ku rojahto maah. Peräst olõ-õs aida õigõhe vajagi'. Tulõ õs kiäki' perämäidse saibit maaha toukama. Minkaga' toda karja ol'l' pitä', ku haino ja põllu vilja jõuda-s tetä'? Tóógi' eläjäpójakõnõ kirotõdi är', et massu' masmada' jäi'.

Maarja kõnõl' alati pójalõ, Undõlõ: „Vahi' perrä, kas Nälgä näed jo kõn'd'vat hoonõhtõ ümbre?“

Undö, vana südi ja julgõ tsüra, jóós'k' kõgõ värehte taadõ kaema, kas näge kohki' Nälgå tulõvat.

Ütskõrd silmäs, silmäs ümbre tsõõri ja näge kõrraga' kavvõh nurmõ pääl ütte pikki jalgoga', peenikest, luiha méést, kui surma kutsäret. Timä ol'l' póól iho-alastõ', üts lühkene põl'l' ol'l' õnõ ette kõüdet.

Méés las'k' kergehe kui luu-jalg nurmõ pite, vah't' maaha ja kobe kápäga' kõvva söötõ ja indsit' kui lõpno' rebäne.

Timä vah't' õks hoonõhtõ poolõ ja hiil' lähembähe. Kõrraga' rõbahtas, et riiehe katusõ nulk om är' laono', roovi' õnõ läükvä'. Luih méés nakas' hüämeele peräst naarma ja jóós'k' riiehe mano, haar'd' roovist kinni' ja hupas' katusõ veerele. Undö läts süänd täüs ja näüt' jällele võõralõ kulakot. „Miä sa' mõtsik tah otsid? Laotad perägi' katust är'!“ Luu-méés näüt' Undölõ umalt póólt õnõ kondsõ ja kattõ katusõhe, kost pikki hambit kui rehäpidimit irvile ai ja sõnõl':

„Roovi' ripakalla' ripsko',
katusõ' ka katski' minko',
olõkõsõ' sammal sõõgu',
mädänegu' muista maaha,
osa olko' tuultõ tuisat.
Sadagu' no saina' sisse,
palgi' porri pikutamma . . .“

Toda kuldõh jóós'k' Undõ süäme tävvega' imäle kaibama ja selet', kui asälugu ol'l'.

Maarja ohas' ja ütél': „Toda ma' jo' oodi, et Nälgå tulõmada' jää-ei'. Nüüd om timä jo' hõóneh!“ — „Vai tóó sis omgi' Nälgå?!“ imeht' Undõ.

Veidõ ao peräst ol'l' Nälgå vällä ronino' ja näkkõ hupsvat lagonõnu' aid-véért pite ja ütlevät:

„Lagonõgu' aijast lati',
róódja' risti-rästi maaha!“

Nälg läts kõõ julgõmas: näkkõ jo' üle moro vaihõl välkvät.

Õdago, ku sulanõ hobõsõga' nurmõst kodo tul'l', ratta' kõõ hobõsõ-ristoga' moro pääle vihma kätte jät't' (egas võõras só majast murõhta' õi') karas' Nälg nulga takast vällä, karõl' ümbre ratastõ ja hobosõ-risto ja sõnõl':

„Ribenegu' rista' siijä',
mädanegu' maaha morro!
Taossõ' siijä' tahmatõgu',
himmästägu' haina sisse;
ligonõgu' lendsi' porri;
arõnõgu' ohja otsa'!“

Nüüd ol'l' Nälg moro perreméés. Timä vip's' pääl edesi tagasi, kõik paiga' nuh'k' läbi. Eläjä sõõtmise aigo tükkö lauta. Näüdsik edimädsile eläjille, kiä ussõ póol saisi', visas' no miä visas' kápakesega', tagomedse' olli' póol' ilma. Näläl jälki' hüä inéél, et timäl ka midägi' üldä' om ja kõnõl' nii, et eläjil esiki' pistõ' karva' véél inämb pistõ' ja pikembäs vennõ', ja täi' karvo siseh kassi-koolusõhe lei'.

„Sugõnõgu' täi' näil sälgä!
liha lahjas, lahko' säljäst!
Nelä võrra näljätsembäs,
kuvvõ võrra karvatsõmbas!“

Nälg läts jo' nii julgõs, et tarrõ nakas' tükmä, ja ütél hüäl päiväl lipsaski' tarõ ussõst sisse ja kāk'k' hindä taostõ taadõ nulka. (Undõ või-is kannahata' Nälä sõnno ja ol'l' vidänõ' hobõsõ rista' tarrõ).

Üle mitmõ päivä koobõr'd' no vana Petra kah kodo. Veta raha ol'l' jo kõik otsah ja kiä usu õs inämb võlgo kah anda'. Maarja nakas' hirmsahe tõrõlõma: „Miä sa', tõbras, videled ja käperdäd porih ja kõrdsi põrmandot pite. Kõik talitusõ' ja töö tegemätä.“ Petra põrot' jalga põrmandot vasta, et tarõ tõrise. „Ka véél! Kas ma olõ-õi' perreméés siin majah vai; ma téé, miä taha!“ — „Vai

perreméés, padakonn. Vana pahr, máhräs pääl, kui maru kahr! Timä perreméés; kae' Nälg om perreméés majah! "sõimas' Maarja. — „Miä, Nälg? Koh tä om pereméés?“ Undõ ol'! Nälä är' rōbahtanu' taostõ takah ja näüt': „Tätä, ka' koh om!“ Petra karas' lavva takast üles, tõmmas' käe kulakohe ja silmäs' póól jöllilõ' silmiga' nulka. Hirmus jälle Nälä naar kuuldo taostõ takast, kui kitsõ mökotamine. Petra läts vihatsõs. „Ussõh!“ kāräh't' timä, et savi tükü' saina päält maaha sattõ' ja Nälä luukõsõ' tirisõ' õnõ taostõ takah.

Nälg liigahtagi' es nulgast.

Petra visas' taossõ' éést põrmandolõ ja üteli' hambit rogistõh: „Ma só rojo kokko rogista!“

Üts hupsahus — ol'! Nälg nukast kaono' ja aho otsal, kost timmä kiäki' kätte saa-as.

Tillit' sääli ummõ pikki séeri üle aho veere ja näüt' sivvu móodo terävät kéelt läbi pikki hammastõ. Petra vannõ aho otsalõ kaijõh ja küsse: „Kiä sa sääne pokan olõd? Mia só nimi om ja kiä säänäst soendet soetanu' om?“

„Vidi no ilma minno Viina,
põrgolakõ' ilma laantõ . . .
Nimi vanõmbilla — Viina,
nimes otsit mullõ — Nälgä.“

Petra irvit' vasta: „Vai nii, vana nõnatark, vai viinast om timä sugõunu'! Koh sääne sis õigõhe sündõnõ' om kah?“

„Süä Setomaalla sündõ,
Võromaada veere päällä,
rinnakaista Räpinäda,
pinikóórma Petserista,
viisi vérsta Võõpso liinast,
paari vérsta Peipusesta,
Lobodkasta lapimaada,
pikä Piusa perve päällä,
liuglevite lainte veereh,
vulisevite vóógõ veereh . . .“

„Tark sa, tikōlanō, olōd, no küll ma sinno ussō kihota, ku ma targas saa. Nüüd olō veidü purōh, taha-ai' lärmitsemä naata'.“

— Ka' koh Nälä ussō ajaja, konna-rautaja. Kae', kas viina pudelet jõvvad véel peoh pitä',“ tsärise Maarja.

„Tätä, ma' esi' taha Nälä ussō aija'“, üteli Undō, kiä toorōst kapsta juur'kot järi.

„Tōistō Taarka kõnōl', et Tartoh, tüdengite tarōh ollōv Must-Raamat... Ku toda loed, saad kõik ilmah tetä', miä tahad. Vana-Patki' pelgäs toda raamatot. Kaemō' sis, kas Nälg pand pakko!“

Maarja kullōl' hirmonolt Undō sõnno ja nakas' leelotōh kõnōlōma:

„Kullä poiga kukulatsi,
suhkromarä suukōnō,
pójakōnō püüttoi' patto,
titakōnō tahttoi' Tarto,
latsōkōnō Tarto-liina,
Tartoliina linnata' no:
„Tüdengi' ja Tatarlasō'“
elopäivä' elasse' nä'
targa Tarto Toomō mäellä.
Sääl no hinge' heidetäse',
ristihinge rikutasō',
traadi perrä tõmmatasō',
nōörä perrä nōglotasō',
lubja kastih leotatasō',
kipōh katlah keedetäse',
üles puvvas nōalō puuda,
ver's'tädäs kui voonakōsta,
tapōtas kui tallōkōsta.“

Nälg naar'd' suuro helüga' ja nakas' Undōt umalt pōolt nok'ma:

„Kasva' kotoh Undōkōnō.
Sa' himoline hiti-rita

juurko, kaal'tsa, pörkna pääle.
 Tüdengi' no Tartoh tikõ':
 pidävä' nä' pito, prasva',
 pudöldōga' pesvä' päidä,
 möskva' mätō munnōga'no,
 tanomella tokkega' nä'
 tõine tõista ublõtava',
 ublõtava', utva', mütvä',
 kukro päällä kirriv küpär,
 nigu sivvu säljäkene.
 Tüdengi' ka tütärlatsõ',
 kabõhõdsõ' kurja' väega,
 kurjemba' ku kullipõja',
 süäkamba' soepojesta.
 Sinno klõõmist keedetässe,
 Anatoomikummi andas,
 luukeres lipõrdadas,
 tüdengille toppe' tuvvas,
 targolõ tsürolõ tsuske'."

„Vana lõhva, esi' olõd sa Annõ toomikust är' paeno'
 luukere!“ kärk Undõ vasta. „Veta tüdengilt opet' nii rii-
 mih kõnõlõma kah. Seto naise' jo' sääntsele tsialõ oppa õs.“

Nälg las'k' käsipõsilõ ja vastas':
 „Véel esivärki kõnõlda',
 või sullõ vasta sõnõlda'.
 Ma lüülärīde*) seltsiméés,
 kel riimimeri rinnoh kéés.
 Noilt ohvritõójilt opi ma
 ka sõnno kokko topima.
 Mul paremb maata' pööningul,
 ku ussõh tormi helü hull.
 Sis lüülar mõttõh lavva man,
 täl mõttõlind kui lämmi sann.
 Véel lämmämb om täl süä sééh,

*) lüülar = kunst leelotaja, sõnast lüülätämä.

mis palas armastusõ lééh.
 Ta armastusõst leelot löö,
 mis om tä ülemb elo töö.
 A väliskoorõ, toorõs ilm
 om timä leelo vasta külm.
 Ma ütsindä' sis kullõ tääd,
 ku timä sõnno takti sääd.
 Ei tohi' ma sis tsüüdsähtä',
 ei timä külge küüdsähtä'.
 Näil unõhtõt om jóók ja söök,
 näil õnõ pääh om tulilöök.
 Es kunagi' nä' hóolno' móost,
 sis eräldõ är' ütest kóost
 tost seltsist hääst, — mul kahõ näist —
 noist parembatest rahva päist.
 Nüüd noide järgi käü mó jälg,
 kel kúsümüseh kõtunälg.
 Noid taha ma nüüd pilgata'
 et umast tööst võis hilgata'.

Nälg lõpõt', uhkõ pilkamine näol. Petra magasi lavva all.
 Undõ istõ sängü veere pääl ja mõtõl' Nälä sõnno perrä.
 Timä tuus' hindä niisama ütsindä' ollõv, nigu „lüülär“.
 Nüüd ka mühise väläh tuul ja korsna unnas', nigu olõs
 mõni hajo-kass sinnä' sadano'. Undõ kis'k' hindä kaska
 ala keräkohe ja mõtõl' hindähe, nigu olõs timä suurtõ
 mõtsa essõnü', kiäki' tulõ-õs timmä takah ot's'ma ja uukama.
 Kõn'd' pääl laant pite. Kuul'd' käo kuukmist, läts sinnä'
 poolõ, et vast kägo juhatas kodo poolõ, a tull'i véél suu-
 rõmba' sóó' ja mülgätüse'. Täl karas' méélde, et timä kuul'd'
 káko üvätä' ja too pet't' är'. Undõl tul'l' vesigi' silmä.

Sis kuul'd' timä kõrraga' vaiksõh laanõh heledät piho
 velistämist, — kään'd' sinnä' poolõ ja ol'gi' tutva téé pääl.

Rõõmu tuhinah visas' kaska palavilt silmilt är' ja ai
 pää vällä. Kõik ol'l' tarõh vakka ja pümme; kass õnõ
 noras' tsöpoh, jalotsi man. Undõ kut's' kunnõ: tsits-tsits...

Kunö tegi: kurr... ja tul'l' lähembähe. Undö pan'd' timä kui padäkösö kaska ala. Kunö tõmmas' pehme' kápä-kese' rinna ala, pitsit' vagatsölt silmä' kinni ja nakas' raahulikult norrama.

Undö pan'd' uma kõrva timä pääd ligi ja kuliöl'. Nigu mõni ratas olös sääl ütetasatsölt ümbre hurrano'. Ei ütte pörgahust, ei raksahust. Oi, kui raahustavalt too mõijo... Undö uino makama. Nälg sirot' hindä aho otsal; tä visas' uma' pikä' musta' hiussö' silmi päält kukrohe ja timä otsaesine pais't' kui kõllanö kuu mustö pilvi takast, hauda sadano' silmä' mustöti' kui sügävä' kooba'.

Ta lammös' raahulikult aho pääle pikäli' ja näe-es kurja undki'.

Undö ja Petra näi' halbo unni.

Undö nägi, et kapstlehe kambrö ol'l' täüs kapsta päid, nigu sügüse ja suur unik juurkit. Timä jóós'k' rutto tarrö väist ot's'ma. Tagasi tullöh nägi, et kambrö ol'l' nälätsit tsiko täüs, kiä muudkui löse' juurkit, kui träaskaupmehe'. Undö läts haarma, köödsö pörss ärki' haar'd' ökva nõna alt hindäle. Nii saa ös Undö üttegi' maitsa'.

Petra nägi, et timä om pikäli'. Verska kõrdsih, pää haigö ja taht parandamist. Kõrts om vaate ja pudelit kuhäga' täüs, a Petra jõvva öi hindä liigahtadagi', kõik liikmö' oma' kui tinna täüs. Pudeli', miä man oma', oma' kõik tühä'. A Petral suu kuiv, kui takl, kéél kuivi kurgu lae külge. Vaivalt sai üldä': „Viin, mó sõbör, joosö' mó suuhtö'“.

Kõigil pudelitel karksi' korgi' päält ja viin nakas' Petra poolö volinal jóóskma. Petra jõi ja jõi. A kui pallö tä öks jõus' juvva'. Viin tul'l' jo küle ala ja kõrd kõrras korgõmballö. Petra jõus' vaivalt istukille aija'. A viina pääle ja pääle. Miäki' jõvva ös timmä keldä'. Mõni tühi vaat' nakas' jo ojoma ja Petra poolö vajoma. Petra pidi vaadist kinni' ja las'k' kõtulö' pääle. A vaat' vaijo alla poolö. Surma hädah sai üldä': „Nüüd om ots!“ Kõrraga'

ol'l' nigu maa alonõ mütin kulda' ja viina alt tul'l' must
pää vällä, silmä' palli' ku tulõ kuräl pääh ja timä raput'
terävit sarvi ku mõõko. Pudeli' kumardi' timä poolõ ja
viina jóóskmine jäi saisma. Tä nakas' hirmsahe kõnõlõma
ja timä sõna' olli' nii külmä', et viin iäs külmäs'. Petra
jäi lõuga pite iä pääle, a vaat' oijo alt är'. Petral lätsi'
likõ' hiussõ' pistõ', nii pauk' Vana Patt:

„Maapäälne lóóm, mis siin sa tééd?

Nüüd pia põrgo katlah kééd:

kel viinast mustas määnõ' täü,

tóó inemene põrgo käü.

Sest sa siin mino jóóki jóót,

mis om mo hinge püüde nóót;

viin jóójit meelütäs mo nóóta,

kost ussõ pääsü tééd ei lóóta.

Siis tulõd minoga' maa ala,

koh igävene tuli pala.“

Sarvik lõpõt'. Prakst! murdo iä ja Petra sattõ põhja.
Sissama virgo timä üles.

„Jummal tenät, et véél elä!“ ütél' timä ja püh'k'
külmä hikõ otsa éést.

„Hä-hä-hä!“ naar'd' Nälgi aho otsal. Petral putõ käsi
tühä pudeli külge. Tä haar'd' töö pekko, karas' lavva alt
vällä ja virot' kõõst jõvvust Näläle õkva hambit pite, nii et
putel' pihu pinnas läts ja Nälgi tükk aigo koräs' klaasi
kilsta suust vällä ummõ pikki kodaski küstega'. Tirinä
pääle heräsi Undõ kah üles. Petra ja Undõ olli' mõlõmba'
pahah meeleh. Hirmsa' unõ' ja kõõ rõõvastõga' makami-
mine tege inemese pahuras. „Kadogo Viin ja Nälgi!“ kä-
räh't' Petra ja läts ussõ. „Kadogo!“ tänit' Undõ ja läts
esäle järgi. Nälgi jäi aho otsalõ mõttõhe. Timä tuus'
inemeste loomuvit. Timä tiis', miä méés Petra ol'l'. Ku
Petra asä õks ette võt't', sis perrä jätä es.

Näläl läts jo moka ripakalla'. Timä rone aho päält
tassa-hilõkõisi maaha ja kai läbi akna vällä. Petra sääd'

hobõsõ risto juuntõ. Undõ kergehe jóós'k' tõisõst paigast tõistõ ja avit' üte ja tõist tetä'. Elo nakas' maija tagasi tulõma. Nalg ol'l' vopst väläh ja tarõ tagost pite hiil' riihe taadõ. Sääl rone lagonost katusõ mulgust sisse ja kai maja ello. Meehe kápä all läts töö õks edesi ja Nalg nägi, et halva' päivä' tulõva'. Tõisõl päiväl kobe Petra olõ kóoga' katusõlõ. Nalg ol'l' nii pulgõh kõõ uma olõmisega', et kai ku hoonist pakko sai.

Nurmõ pääl ol'l' tuul linasarra kərbä unigu ümbre ajanõ' ja sinnä' jóós'k' Nalg varjo.

Kükaskeli ja küküt' tükü aigo, — a sääl jo tulõgi' Petra Undõga' unigut üles säadmä.

Nalg mõtõl', et kas jäijä' veel Setomaalõ, vai paremb ette-poolõ minnä'? Siin suurõmbat sehvti inämb olõ-õi'? Rahvas om targõmbas saanu', säädvä' ello parembedi ja aig olõ-õi kavvõh, et Setomaa rikkas lätt ja jóontõ saa, et pakõ' éést. Seto' oma' virga' ja visa' töõhõ, kui kõik Eesti vele', veta kõik üte imä latsõ', seto' ja eestläse'. Venne rahvas om tahtno' näid är' eräldädä'. Ja Nalg kai Venne-maa poolõ . . .

Täl sai äkki hüä méél ja pan'd' ladima järve poolõ, et kondsa' välge', esi' tänit':

„Nüüd sinnä', sinnä' üle vée!
Nüüd Vennemaalõ lätt mó téé.
Nüüd varsti üle järve saa.
Sääl rahvas vilets, vaenõ maa.
Sääl veli velest maaha lööd
ja lats om imäst ärä' sõöd.
Sääl verd om jóód ja viina jóód . . .
Sée maa om mullõ õkva lööd!»

Undõ nägi Nalgä pakõvat, — kahmas' paalka pekko ja takah jóóskma, nii kavva kui järveni'. Egalt póólt tor-mas' rahvast takah, kel nui, kel kivi käeh.

Nalg karas' vette, pidi põllõ paarusõ asõmõl üleväh ja oiyo vett pite kui ling Vennemaa poolõ.

Rahvas täniti': „Ankõ' vallu Vanalõ Halvalõ! Peske Vanna Patto!“ Ja üts kivi klõpin ja paalkite plakin käve õnõ. Järv kohise ja mühise, vesi tsolise ja volise ja tsiuko korgõhe taiva poolõ, nigu tol kõrral, kui vägiméés Kalõvi-poig läbi Peipsi läts. Kalaki' pagõsi' Pihkva ja Võõpso poolõ. Nälgi ol'! jo nii kavvõh, et näeki-es inämb timmä.

Järv õnõ laineh't' ja hõllõ perrä. „Noh nüüd om Nälgi Setomaalt ussõh! A koh om timä esä — Viin?“ kuuldo meste helü siäst. „Lääme' otsimõ' tollõ kah üles ja virotamõ' ussõ! Häõtame' séé sivvu sugu, „Roohilise Mao“; üteh meeleh saamõ' mé' toimõ, vele'! Inne, ku mé' Venne-maal ellime', ol'! Nälgi mé' seltsiméés ja Viin mé' jummal. Nüüd olõ-õi' mé' inämb Vennemaal ja nüüd är' olko' kah Nälgi ja Viina siin mé' vahtsõh, vabah riigih.“ Üts vahva poiss, kiä ol'! jo neli vai viis talvõ Rāpināl koolih käünü' ja hüästi kirja tiis', karas' korgõhe kivi otsa üles ja nakas' rahvalõ kui kangõ prohvet kõnõlõma:

„Jah, võitlõma nüüd nakamõ'
ja Viina maa päält hukkamõ'!
Kaos Viin, sis paranõs mé' pää
ja Seto rahvas ello jää!
Nüüd kevväi om meil loodusõh, —
véél elokevväi oodusõh . . .
Nüüd vahtsõs sündü' Setomaa,
jää' elämä mé' Eestimaa!
Üts riik ja rahvas olõmõ'
ja üteh kõik mé' koolõmõ' . . .
Ei võõras võim, ei põrgo vae'
mé' lõppo kunagi' ei näe'!
Sõkk purus vainlasõ' mé' tall, —
kaos éést kui keväjäne hall!
Mé' vainlasille üts om piik!
Oh elä' Eesti Vabariik!
Tä elägo', — hurraa!
Nüüd edesi, — hurraa!“

Vägimeehe'.

Petseri vägiméés.

M. J. Eisen.

Kalõvipója kuulsus om hindäle 'maad võitno' Peipsi piirilt Riija laheni', käü Munamäelt Soomõ laheni', jah kogoni' véél kavvõмбаhe: Ingerihe, Sóómõ ja Karjalahe. Setomaal olõ õi' Kalõvipoig saanu' hingemaad. Seto rahvaleelo lätte' oma' külh rikka' ummõ vóólave laulõ poolõst, a Kalõvipójast kuulõ õi' kuigi' pallõ.

Kuna Munamäelt Soomõ laheni' vägiméés Kalõvipoig, Saarõmaal Suur Tõll, Hiijomaal Leiger rahva pailats om, vói ei' Setoki' ilma vägimeehetä' olla'. Setoki' oma' uma vägimeehe loonu', nigu muu' suguvele' Kalõvipója, Tõllu ja Leigri, vägimeehe, kiä tõistõst maaha jää ei'. Parako', olõ õi' setokõstõ mälehtüseh inämb kõiki noid vägimeehe teka, a alal hoijet andmõ' näütäse' sinnä' poolõ, et setokõstõ vägiméés oll' Kalõvipója vääriline.

Seto' oma' uma vägimeehe väärnime ja ristinime unõhtanu', kui ülepää ristinimest võimõ' kõnõlda'. Nä' kutsva' umma vägiméést tä elokotusõ perrä lihtsält Petseri vägimeehes, nigu vanast inemeisi elokotusõ perrä nimetedi.

Petseri vägiméés elli Petseri koobah ja ol'l' kuulsa uma jõvvu poolõst. Vainlasõ' taha-as timä suurt jõudo usko'; nimä' tull'i hummongo, lõunõ ja õdago póólt timä vasta vällä. Ku Petseri vägiméés mõõga pekko võt't' ja vainlastõ vasta astõ, pidi' nimä' hirmuga' nägemä, et Petseri vägimeehe jõudo ja vahvust olda-as liijaldõt: kohe timä mõõgaga' hoobi an'd', ol'l' lägå takah. Unikohe jäi' tä mõõga lõõgi pääle vainlastõ kehä'. Kiä õnõ sai, tóó jalolõ valli an'd'.

Tük'k' aigo peräst vainlastõ lüvvä' saamist, valit's' Setomaal raahu. Egaüts võis' külvä' ja põima'. Olõ õs

pelädä', et kiäki' timä viläväljo rikma vai saaki käest riisma tulõ. Vägimeehe varõ all parasi Setomaa ja kes't' edesi Petseri elo.

Vasnõ põlv kasvi. Naabri riigeh taha-as inämb vainlasõ' usko', et Petseri jõvyumeehe vasta ütegi' jõud naka-ai'. Vastatsõ' ihksi' häitsvät Setomaad hindäle saagis. Venne, Leedu ja Läti väe' lätsi' ütte, et Petserit uma võimo ala heitä'.

Vainlastõ kuri nõu anti Petseri vägimeehele tiidä'. Silmäpilk pan'd' tä mõõga vööle ja rüh'k' vainlastõlõ vasta näid Setomaalt vällä kihotama.

Suurõmb, kui kunagi' inne, ol'l' töökörd vainlastõ jõud. Nigu kihulastõ parvõ', tüke' nimä' egast külest vägimeehe külge. Kolm õöd-päivä pidi vägimées võitlõma, inne ku jõus' vainlasi Setomaalt vällä aija'.

Roidonu' rassõst tööst, sammõ vägimées Petseri kóopa. Tälle pakuti süvvä', juvva', a timä taha-as muud ku maata'. Lätski' makama, a makama minneh ütél' ummõtõ': „Ku mó makamise aigo vainlasi Setomaalõ tulõ, õkva sissama herändäge' minno üles, küll no ma' näütä sis näile, et kondsa' välvvä' õnõ.

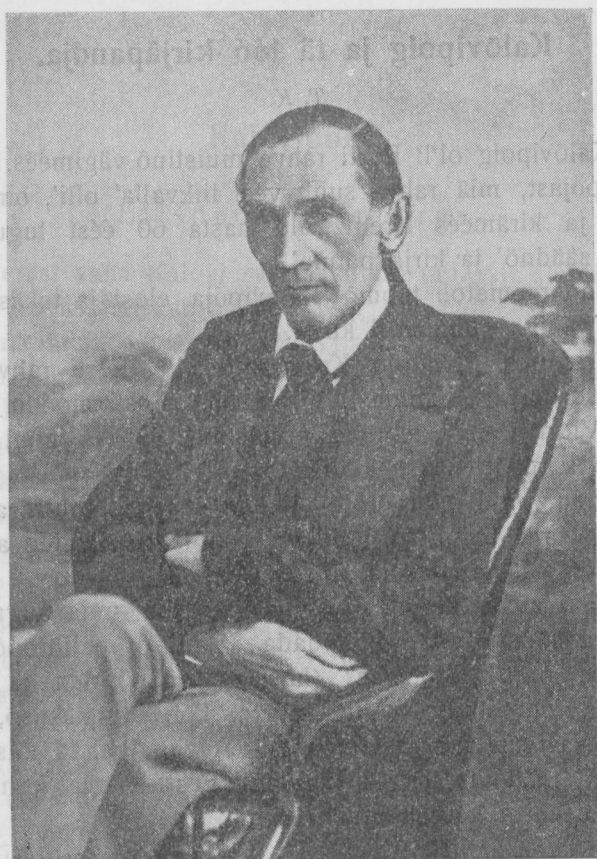
Vägimées magari mito päivä järgipite. Tsürakõsil läts no aig igäväs vägiméest oótõh, lätsi' kooba suuhtõ ja tänti': „Vägimées, vägimées! Sõda väläh!“

Vägimées üttemaid makamast üles, koobast ussõ. Ot's' vainlasi: ei nätä' ainustki'. Märgäs', et timmä ilma asända' herändet.

Vägimées pahandas, lätt kóopa edesi makama, a esi' ütél': „Inne ma' inämb ussõ tulõ-õi', ku verd välä pääl üle saapa seere tulõ ja kooba suust sisse nõrõtas.“

Tóost saani' maka Petseri vägimées koobah edesi. Olõ õi' nii pallõ verd véél valõt, et kooba ussõst sisse joosõs ja sunnis vägiméest Seto rahvalõ appi tulõma.

Tõl'k' P. V.

D. F. R. Kuntzow.

Kalõvipoig ja tä lóó kirjäpandja.

T. K.

Kalõvipoig ol' Eesti rahva muistinõ vägimeés. Jutu' Kalõvipójast, miä rahva suuh véél liikvalla' olli', om Võro tohtre ja kiräméeš Kreutzwald aasta 60 éést lugulaulus kokko säädnõ' ja kirjä panno'.

Siin raamatoh toomõ' Kalevipója elost ja tekast tähtsambä' paiga' lühukesel kujol.

Friedrich Reinhold Kreutzwald ol' Eesti rahva lats, peri Kadrina kihelkonnast, Viromaalt. Eesti móodo om tä hindä Vidri Rein Ristmöts nimetänü'. Säksa nimi panti tälle töökördsoh Säksa koolih.

Kreutzwald pidi Võro liinah 44 aastat tohtri amõtit. Tä ol' tark haigustõ tundja ja mõistlik haigide avitaja. Vaesit om tä alati tasota' ar's't'no'.

Arsti amõti kõrval püüs' Kreutzwald uma sugurahva elokõrda kõõst jõvvust parandada'. Tä kirot' pallõ opõtlikka raamatit, nigu „Sipelgas“ (kusikuklanõ), „Maa ja mere pildi“, „Kodotohtre“, „Viinakatsk“, koh tä laiskusõ, viina jóómise ja rumalusõ vasta võitlõs. Avvupaigal tä töist sais muidugi' „Kalõvipoig“ — lugulaul Eesti rahva kuningast ja vägimeehest katõhkümneh lauluh.

Kalõvipoig.

Latsõpõlv ja nóórus.

Peräst vana Kalõvi surma, sündö tä lāsäle „leinä lepütises, kurvastusõ kergütäjäs“ véél üts poig. Imä mäh'k' latsõ mähkmihe, pan'd' hällö, nakas' liigutama. A' poig es panõ' suudki' kinni': röök' kuu, röök' kats. Viimäti jäi vaik. Nüüd nakas poiss vägevüst avaldama. Kisk katski' mähkme lina' ja lahk hällü lavva' nink nakas põrmandol kápili käümä. Róomas kuu, róomas kats, kolmandal nakas joba jalgo pääl käümä.

Läsk imä pidi ka umä noorõmba pója éést kõõ suurõmbat hóólt, nisat' timmä kolm aastat umal rinnal, innegu är' võõrut'. Séé kolmõ aastaga' kasvi poiss joba kangõs ja tugõvas. Aigopite kasvi Kalõvi noorõmb poig veljo. suurutsõs ja väärilises. Vele' olli' ka küll tugõva', a noorõmba vele jõud käve näist üle, suurusõ poolõst niisama. Kui Kalõvipoig meehes sai, ol't' tä nii pikk, et inemeste maija es mahu'. Elonaijo sai séestpóólt nätä', kui hindä kõtulõ maaha heit' ja nii pikäli ollõh ussõst sisse kai. Üle mõtso kõn'd' tä nigu karätsüra katsihargikalla' üle kadaja puhma käü. Hainakuhä' olli' tälle paraja' istõpaiga', mitmõ süle korgutsõ' kivi' olli' paraja' pingi'. Kavvõmbat aigo kivil istoh vajot' méés kivile istmise asõmõ sisse. Noid istmise paiko om nüüdki' véél kivve pääl nätä'. Ku Kalõvipoig käve, sis maa põras'; makamise aigo kos't' mõts norskamisest vasta. Magasi Kalõvipoig harilikult palja maa pääl, liiva kenka otsah. Säärtsit makamise paiko kutsutas nüüd véél Kalõvipoja sängäs.

Kalõvipõja imä surm.

Mõni aig pääle Kalõvi surma naksi' lāsäle Lindalõ kosilasõ' käümä. Läsä rikkus es anna' näile raahu. Linda saat' nä' kõik tühält tagasi, es lupa' minnä' inämb tõisölõ meehele.

Peräkõrd tul'l' Kalõvi kavvõst sugulanõ Soomõ tuuslar kosja. Linda es võta' ka sedä kosilaist vasta. Tuuslar läts paha meelega' kodo ja mõtol' alati, kuis saas Linda hindäle. Tuuslar nägi är', et hääga' timmä kätte ei saa' ja tah't' väevõimuga' Lindat' är' viijä'. Oót' parajat aigo. Ütskõrd lätsi' Kalõvi põja kolmõkeski jahilõ. Imä jäi ütsindä' kodo poele rõõga keétmä. Tuuslar, kiä Kalõvide koto kavvõtõst silmäh pidi, nägi, et põja' jahil ja mõtol': nüüd paras aig Lindat' är' viijä'. Tuuslar hiil' vargusi maja poolõ, astõ kikiarbil ussölõ ja nägi: Linda pudrupaa man. Tuuslar nigu kodask Linda külge, sase kässist kinni ja kis'k' lāsä hindägä' üteh minemä. Linda ei jõvva' kuigi' kavva tugõvalõ tuuslarilõ vasta panda', tänitäs, pallõs appi, a' kõik kavvõh, kiäki' ei kuulõ'. Tuuslar vidä ja vidä innegi' mere poolõ.

Üttepuhko kut's' Linda nägijit, kuuljit appi. Ei kuulõ appikutsmist põja', ei külärahvas, kuulva Kõu*) ja Pikker**). Tuuslar om Lindaga' parralt Tal'l'na man Irumäele jõudno'. Sääl visas' Pikker kurätegijälle nooli külge. A noól' trehväs' inämb Lindat kui Tuuslari. Tuuslar minestõ är', Linda päässi tä üsäst nink suiko surma üskä ja muundo kivitulbas. Mere véerde jäi Linda kujo jäädävält saisma.

Tuuslar virgo mõnõ aja pärast minestüsest, es lõvvä' Lindat kostki'. Julgõ õi kavva otsi' kah, kargas vennehe ja sõit Soomõ maalõ tagasi.

Õdago tulõ Kalõvipoig veljoga' jahilt kodo. Näge: tarõ uss peräni', tarõ tühi, tuli kistonu'; immä ei olõ' kohki'.

*) Uko.

**) Pikne.

Asända' kuts ja hõik poig. Viimäti nägi Kalõvipoig mere veereh Tuuslari jälgi. Sis ol'l' selge, kiä imä om röövnö'.

Vanõmba' vele' heidi' puhkama, noorõmb läts esi' havva pääle, et säääl kurba süänd kergütädä' ja nõvvo küssü'. Säält läts Kalõvipoig randa, karas' vette ja nakas' Soomõ poolõ ojoma. Taiva tähe' näüti' tälle téed.

Pia jõus' Kalõvipoig üte saarõ pääle. Säääl mõtõl' tä veidõ puhada'. Tä las'k' hindä sammõldanu' kivi nõalõ pikäli'. Inne ku tä silmä' kinni' sai, kuul'd' tä ilosat laulo. Tóó ol'l' saarõneijo armatsuslaul. Kalõvipoig nägi üte suurõ tammõ all tulõ veereh kuldhiussõlise kabõhõsõ. Kalõvipoig nakas' vasta laulma. Kabõhõnõ kuul'd' võõra meehe laulo, läts kaema, lõüs' mere povel vägimeehe. Noorõmeehe pilk võt't' piiga vangi, neijo ilodus võt't' Kalõvipójal meehe pääst.

Kui neijo umast armujoomast virgo ja hindä võõra meehe üsäh lõüs', kiuhah't' kõvastõ.

Sedä kuul'd' tütre esä ja tul'l' kaema. Tä lõüs' kivi pääl noorõmeehe pikutamah ja tütre tä ligi noroh saisvat ja ikvat. Vanalmeehel sattõ nui käest ku tä vägimeést silmäs'.

Kalõvipoig küsse nüüd: kas vana Soomõ tuuslari olnõs nännü'. Saarõtätä ei olõvat toda mito nädälit inämb nännü'.

Kui saarõneijo kuulda' sai, kiä nõórméés ol'l', heitõ är' ja visas' hindä merde.

Kalõvipoig karas' küll neijole vette perrä, et timmä lainist vällä tuvva'. A es lõvvä' inämb üles.

Kalõvipoig nakas' jälle' Soomõ ranna poolõ ojoma. Ao aigo jõus' Kalõvipoig Soomõ randa. Siin nakas' tä tuuslari jälgi ot's'ma. Lõüs' üles tuuslari talo orost ja nägi tuuslari maja ééh.

Kalõvipója viha läts palama. Tä kis'k' suurõ tammõ maast üles, laas' ossa' külest, võt't' latvapiti pekko ja astõ tuuslari poolõ. Tuuslar ei päse' pakko, ehk küll är' heitõ.

Hirmuga' seletäs tuuslar, et timä Kalõvipõja imäst tööst saani' midägi' ei tiijä', kui pikne timä uimatsõs lei, mis pääle Linda kadonos jäi. Kalõvipoig ei usu' tuuslari jutto, ütles: võta' röövli palk, nink virotas tammõ tävve hõoga' tuuslari pihta. Tuuslar satas kui kot't' maaha nink om silmäpilk valmis.

Nüüd nakas' Kalõvipoig immä ot's'ma, a tervest tuuslari talost ei lövvä' jälgegi'.

Viimati vässõ ja jäi makama. Unõnäoh ilmo Kalõvile imä vaim: Linda ol'l' nóor ja hällõ Uko *) moro pääl.

Kui Kalõvipoig hummango virgo, selet' esi sée unõnäo nii, et imä om joba är' koolnu' ja asända' timmä inämb otsi'. Kalõvipoig ol'l' päivä kats murõh. Kolmanda päivä hummango mõtõl' kodo tagasi minemä naata'.

M õ õ k.

Inne kodotulõkot tul'l' Kalõvipõjalõ kuulus Soomõ Sepp méelde, kiä tegi mõõko, mäartsit kiäki' tõine tetä' es saa'. Tubli mõõga puudust ol'l' Kalõvipoig jo' sakõhe tundno'. Ja tä mõtõl' seppä üles otsi'.

A' ei tunnõ' tééd. Essõ mõtsa är' ja käve kolm päivä ilma tééd löüdmäda'. Mitmõ juhatusõ pääle sai Kalõvipoig pärast sepä asopaiga kätte. Joba kavvõ kuuldos sepä löödsa mühhin. Kalõvipoig astus sepikotta. Vana sepp esi' kolmõ pójaga' om kõvastõ tööh. Kalõvipoig küsüs, kas sepäl mõõka om müvvä'? Sepp lask noorõmbal pójal kambrõst üte mõõga nätä' tuvva'.

Kalõvipoig võtt mõõga ja próov. Lõõ vasta paed, ja mõõk lätt purulõ'.

Sis tuvvas tõine ja kolmas mõõk Kalõvipõja kätte. Ka ne' ragõ Kalõvipoig tükäs.

*) Uko ol'l' kõgõ ülemb jummal.

Tõine sepä poig tõi parembit mõõko. Kalõvipoig prõovma. Lõõ mõõgaga' alaset. Mõõk lätt tollipaksolt alasehe, aga terä nühr.

Nüüd ütél' sepp: „Küll saad paraja mõõga. Mul om mõõk, miä vana Kallõv hindäle telnõ'. Sedä olõmö' mé' säidse aastat tagono' ja tasono', säitsmest sugust ravvast terä kokko kéétnõ'. Inne ku' mõõk valmis sai, lahko vana Kallõv ilmast!“

Ja nüüd töödi säitsme luku ja ütsä taba takast vällä töö mõõko kuningas.

Kalõvipoig võt't' kuulsa mõõga kätte, keerot' ümbre pää ja virot' vasta alaset. Alase ja pakk lätsi' hoobist poolõs, a mõõgalõ es saa' üttegi' vika.

Nüüd sai Kalõvipoig rõõmsas, et tä süntsä mõõga löüdnõ'.

Sepp pand mõõga hinna ette: kolmandik kuningriiki, tuhat taalrit, katssada kuldrahha, ütessä hobõst, kümme paari hãrgi, katskümmend lehmä, laiv kesvi.

Kalõvipoig lubas' nõvvõt hinna massa'.

Nüüd nakati mõõga liiko jóõna. Jóóbno' pääga' naksi' Kalõvipoig ja sepä vanõmb poig kaklõma. Kalõvipoig sai vastakõnlõmisest vihatsõs ja lei sepä pója mõõgaga' maaha.

Vihanõ sepp kut's' sulasõ Kalõvipoiga karistama. Kalõvipoig ütles: „Tulkõ', kiä surma taht“, nink sepp näge är', et tälle vika tetä' saa-õi', ja nakas Kalõvipoiga är' vandma:

„Saagu' mõõgast só mõrdsuk, saagu' taparist sinno hindä tapma!“

Kalõvipoig jätt sepä perekonna maaha, astus mõtsa. Üte kengo otsa heitäs makama.

Kui unõst virgos, nakas kodo poolõ tulõma. Mere veereh istus tuuslari vennehe ja nakas sõitma. Ago tekkõ taivahe, kui loodsigo nõna kodo randa sai.

Kalõvipoig tul't' paadist vällä ja tah't' kodo minnä'. Sääl kuul'd' tä imä nigu hindäle tasakõisi laulvat, nigu

kõnõlõvat ja mõõga eést hoijatavat, sest veri nõudvat vere palka. Kalõvipoig ei panõ' neid opõtuisi hästi täheli' ja unõhtas pia är', miä kuulutõti. Jõud kodo veljo mano, kes timmä oodi'. Ega veli selet' umast imä ot's'misest. Kalõvipoig jutus't' kõik, a Saaroneijo ja sepä pója surmast nink tuulõ laulust es lausu' sõnnagi'.

Kuningas saamine.

Nüüd pei' vele' nõu, kiä näist esämaiija perremeehes jää, ja kiä võõralõ maalõ pidi reismä. Õndsa esä sóov ol'l', et riik pidi jagamada' jäämä. Otsusti' tõisõl päivil liisko heitä'.

Õdagol, kui tõisõ' vele' jo magari', läts Kalõvipoig esä havva pääle. Esä kos't' mulla alt: „Är' kaiba', pójakõnõ, är' iko', noorõkõnõ! Kadono' esä vari valv kalmust vaga latsõ käükõ. Kogõmada' tett kuräteko püvvä' jäl' parandada'!“

Tõisõl päivil olli' meehe' hummongo varra jalol. Naksi' paika ot's'ma, koh sünnüs liisko heitä'. Kolmandal päivil jõuti ilosa järve véerde. Tóo valiti liisopaigas. Vele' valitsi' kolm liisokivvi vällä. Egäüts pidi kivi üle järve viskama. Kelle kivi kavvõmbalõ lindas, tóo saa kuningas.

Vanõmb veli visas' kivi kõgõ inne. Kivi linnas' kui tsirk korgõhe ja säält alla. Sattõ järve tõistõ véerde vette.

Keskmäne veli visäs' joba kavvõmbalõ: kivi sattõ tõisõlõ poolõ järve, póol vette, póol kuivalõ.

Nüüd tul'l' kõrd noorõmba vele kätte. Tä kivi es linda' küll nii korgõlõ kui tõisil velil, a tä linnas' kavvõmbalõ ja sattõ tõisõlõ poolõ järve kuivalõ maaha.

Sis lätsi' vele' järvest läbi kivve kaema. Vesi küündõ näile kõgõst puusani'. Lõüti, et noorõmba vele kivi kõgõ kavvõmbah ol'l'.

Vanõmb veli kuulut' nüüd noorõmba kuningas. Sis jätvä' vanõmb ja keskmäne veli timmä jumalaga' ja lahkosõ'.

Noorõmb veli jäi ütsindä' järve véerde. Kavva mõtõl' tä sääil kivi otsah istoh. Tä tiis', et nüüd rassõ elo timmä óót. Tä pidi riigi valitsõjas nakama, ja tä tegi otsusõs riiki õnnõlikus tetä'.

Kalõvipoig saist' üles', visas' hõpõraha véévaimulõ ohvris ja astõ kodo poolõ.

Kalõvipója edimädse' töö'.

Nigu innegi' vägiméés rahva siäh elli, nii jäi tä kah kuninga põlvõh rahva sekkä ja tegi tööd nigu muuki' riigialamba'.

Kalõvipója edimädses töös kuningapõlvõh ol' kundmine. Tóoga' tah't' tä põllutööd avvustada', mis tä riigih päättöös pidi saama. Kalõvipoig sääd' uma suurõ ruuna adra ette, pan'd' mõõga vööle ja läts kundmä. „Kün'd' põrmus mulla pinna, siäs' kivi' sõmõris, siäs' savi seémne-kandjas, põrmu idoimetäjäs . . . et pidi vili vóógamahe, toito rohkõst nõsõmahe.“ Ja innene tühi' maa ol' pia kui vahtsõs sündõnü'.

Kalõvipoig kün'd' kolm päivä' järgimöödä. Sis võt't' ruuna adra éést vallalõ', pan'd' tä kantsahe ja heidäs' esi' puhkama. Sängüs ol' täl kenk, minka korgõmb ots pähütsis sai.

Päivä palavusõ käeh nakas' Kalõvipója nahk tossama, higi nakas' põski päält vóólama. Mägi nudse tóó vée hindä sisse ja saat' tä jäl' lätete näol tõisõh paigah maa päälle vällä.

Kalõvipója lättit lõudõs véel mitmõl póol. Tóó ajo siseh, kui Kalõvipoig puhas', tulli' soe' tä hobõsõ pääle. Kantsah lóóm saa es är' ka paeta', ja soe' murri' tugõva hobõsõ är'. Hobõnõ es kao' siski' jäletä'. Tä verest sai suur lomp, massast mägi, sisikonnast sóó, lakast kasvi pilliróóg.

Kalõvipoig virgo üles, nakas' hobõst ot's'ma. Nägi hobõsõ jälgi ja sai paiga kätte, koh soe' tä är' murri'.

Kalõvipója süä sai mõtsaliste vasta vihma täüs. Tä ähvär'd' näid kõiki är' tappa'. Ja nakaski' susse ja kahra takah ajama, surmas' näid tosinide kaupa. Kiä véel ello jäi', pagõsi' kõgõ paksõmbahe mõtsa vai üle piiri Venne-maalõ.

Õõ tul'l' kätte, mõts läts hāmārās. Kalõvipoig jät't' mõtsaliste tapmise perrā, ot's' paraja paiga, laot' hobõsõ naha maaha ja heit' sinnā' pääle makama.

Sõda.

Inne véel kui Kalõvipója silmä' kinni' sai', kihot' üts käskjalg tä maño.

Võõra' salakullõja' olõvat üle mere maalõ hiilnõ', noide takah tulõvat suurõ' sõasalga'.

Käskjalg selet' Kalõvipójalõ suurt sõapelgõ, miä rahva üle olõvat tulno'. Kalõvipoig sai too käskjala jutu pääle pahatsõs ja üteli': „Miä sa sõimad mé méehi; vahva méés ei pelgä' verd! Meehe' saisko' kui tammõ' tuulõh.“ Ja kui asi kitsas lätt, sis tahtvat tä esi' appi minnä'.

Sis pak'k' tä käskjalalõ leibä ja käs'k' puhata'. Ao aigo pidi tä tagasi sõitma ja vanõmbille käsü viimä, et nä' maleva*) kokko ajas ja sõda alostasi'. Tõópääle tah't' Kalõvipoig puhkama jäijä'. Inne kui tä unõ silmä sai, ilmo tä ette tõine võõras — halli habõna ja hiustõga' vanaméés.

Võõras kõnõl', et tä tul'l' Kalõvipója tööd õnistama, et maa saas viläkandjas ja agana leibä es olõs vaja süvvä'.

Kalõvipoig sai arvo, et vanakõnõ es olõ' kiäki' muu kui vanaesä Uko esi'.

*) sõavägi.

Hummongo sõit' käskjalg kodo poolõ, et sõasõnomit
lakkä kanda'.

A sõda jäi töökörd tulõmada', sest käskjalg visas'
käsükirä merde.

Võitlus véévaimuga'.

Kalõvipoig valit's' hindäle tubli' abimeehe', kiä riigi-
asjo avitasi' aija'. Üts säärtsist ol' Alõvipoig.

Tulli' kõrd katõkeski Kikerperä sóo véerde Pärno pii-
rile. Siin tülütsi' paar pahareti poiga mädäsóo peräst, miä
nä' hindäle eloasõmõs olli' valino'. Kumbki' tah't' parembat
ossa sai ja'. Tülütsi' nii kavva kui tutti pite kokko lätsi'.

Pahareti pója' Kalõvipoiga pallõma: „Tulõ', seletä'
mé tülü!“

Kalõvipoig jaga sóo nii, et suurõmballõ suurõmba ja
vähämbälle vähämbä poolõ lupa.

Kalõvipójal olõ õi' aigo sóod mõõtma naata'. Käs'k'
Alõvipojal egalõ tülütsejale osa kätte mõõta'.

Ku Alõvipoig jõõ pervele piiritulpa sisse pes's', tsusas'
véévaim pää véést vällä ja küssi: „Méés, miä salatõöd sa
siin téed?“

Alõvipójal nõssi küll hirm õkva, a es téé' tööst vällägi'
ja ütél' raahuga': „Olõ õi' määrastki' salatõöd. Tahtsi
õnõgi' jõõlõ aida ette tetä', et kiäki' vällä ega' sisse es pases.“

Nüüd heitõ no véévaim hóóbis är'. Véévaim niikavva
sääl jõõh elänõ', säält edesi ja tagasi käünü'. Kui jõõlõ
aid ette tetäs, kuis pases tä sis inämb vällä.

Véévaim Alõvipoiga pallõma, et tä jõkõ kinni' es pa-
nõs, ja lupa taso, määräst tä esi' taht. Alevipoig naar'd'
esihindähe, et véévaimo pettä' sai ja mõtõl' timmä véelgi'
nõnnapite vitä'. Tä es küsüki' rohkõmb kui kaabu täüs kulda.

Véévaimul hüä méél, et nii hõlpsa kaubaga' pässe ja
käs'k' Alõvipójal hummongos kaapo valmis panda'.

Alõvipoig nakas' seltsimeehega' jõõ pervele suurt hauda kaivma. Alt kaiv' hästi laja, päält perüs kitsa. Kitsa mulgu pääle sääd' kaapkübärä üles. Kaapkübäräle lõigas' mulgu põhja. Nii miä kübärähe panda', kõik satas läbi alla hauda.

Tõisõl hummongol om véévaim varra rahaga' platsih. Pümmega' ei panõ' tähelegi', miä Alõvipoig kaabuga' tennü'. Kaldas raha' kübärähe. Nóó' kaossõ' kui vette. Véévaim pan'd' õkva immes, et küpär täüs es saa' ja tõi véél hõlmatävve kulda. Tóó kah es mõjo'.

Sis nakas' tä rahha sälätävve kaupa vidämä. Véévaimu varandus sai otsa, a küpär es saa' siski' täüs.

Tä pallõl' Alõvipoiga, et tóó séega' lepüs, miä joba kätte saanu'. Aga Alõvipoig es jäta' perrä ja lubas' jõõ kinni' panda', kui võlga kätte ei saa'.

Sis mõtõl' véévaim kavalust pruuki'. Tä lubas' võla är' massa', kui Alõvipoig esi' är' tóoma lätt. Séega tah't' véévaim timmä kulla mant är' pettä' ja allilmah tälle otsa tetä'. Alõvipoig sai asäst arvo ja saat' kannupoisi véévaimuga' üteh kulla perrä.

Véévaim vii kannupoisi säärtsit paikopite, koh véél ütski' inemene inne es olõ' käünü', koh kuu ei kuma' ega' päiv ei paista'.

Pikä käümise perrä nakas' viimäti vallo paistma. Meehe' jõusi' allilma värrihe. Värro tulpõ otsah palli' tõrva pütü'.

Kannupoiss kutsuti tarrõ, kutsuti ka lauda. Tä vae-sõkõnõ es saa' no üttegi' róoga maitsa', sest kausest nõssi üles puhast tuld ja tulõ sädemit.

Peräst naksi' põrgoliste tsüra' kannupoisiga' mängmä, pilli' timmä käest kätte, ütest sainast tõistõ kui pakla kóótslit. Kannupoiss nakas' pallõma, et timmä vallalõ lastasi'. Tä tahtvat altilma suurust mõõta', et sis päälilmah olõs midägi' seletädä'. Nii läts kannupoisil kõrda põrgo tsürrõ pettä'.

Tä võt't' nööri vöolt, minkaga' tä Kikerperä sóód ol'l' avitanu' mõõta', ja tegi kui tahas põrgo ruumi piire tiidä' saija'. Kui tä ussõ laijust ja korgust nakas' mõõtma, lipsas' salamahto vällä ja pan'd' tuhatneljä päälilma poolõ joooskma.

Kannupois jõus' viimäti maa pääle. Siin es lövvä' tä Alõvipoiga inämb éést. Tóo om kaono' jo kõgõ uma kullaga'.

Nüüd véél julgo kannupoiss taadõ kaija' ja nägi, et véévaim täl järeh. Véévaim nakas kannupoissi pilkama: mis sa kullakóorma maaha jätid, kas sul jõudo veidõ; kas ei taha jõudo kaema tulla'?

Kannupoisil tul'l' jäl' hüä nõu, véévaimo Kalõvipója mano viijä', et küll tóo tälle kõgõ vintsutamise éést kätte mass. Lubas' sis véévaimuga' jõudo kaema naata' ja kut's' timmä tóo jaos parajat paika ot's'ma. Nii vale' nä' sis üte mäe võistlõmise paigas.

A inne kui nä' mäele sai', tulli' Alõvipoig ja Kalõvipoig näile vasta.

Kui Kalõvipoig lugu kuulda' sai, üteli' kannupoisilõ: „Sirgo' véél, sõbrakõnõ, sul võim véél väega' väikokõnõ.“ Pan'd' sis kannupoisi karmanihe ja nakas' esi' véévaimuga' võitlõma.

Edimält visati kivvi. Véévaim visas' kivi Virtsjärve véerde, a Kalõvipója kivi linnas' Peipsi järveni'. Sis naati vägipulka vidämä. Kalõvipoig tõmmas' nii, et véévaim kui paklakóotsli üle tä pää säidse pinikóormat võpistikko linnas', koh tä säidse päivä põssi.

Mõõga vargus.

Kalõvipoig mõtõl' kolm liina ehitädä'. Pihkva póol tiis' Kalõvipoig maa laudõ poolõst rikka olõvat; säält tah't' Kalõvipoig liina ehitämises laudõ tuvva'. Läts téele.

Jõus' Peipsi véerde, astõ julgõhe lainihe ja läts läbi järve. Peipsi päält es lövvä' määrastki' laiva, võt't' sis lavva kóorma sälgä ja nakas' läbi järve tagasi tulõma.

Peipsi sorts kaes, et Kalõvipoig järveh joba õijendas, ja kui Kalõvipoig lavva kóormaga' parajasti tulõ, puhk sorts järve mässämä, et kangõlast vette matta'. A Kalõvipójalõ es johto' määrastki' vika, tä astus edesi ja ei panõ' vainlastõ tülütegemist tähelegi'. Pia jõud randa ja pand lavva kóorma maaha. A kóorma es olõki' väega' suur: kõgõst 777 lauda, ega laud 10 süld pikk, 2 jalga lagä, 3 tolli paks.

Sis nakas' Kalõvipoig sortsilast takah ot's'ma, et tälle tülütamise éést kätte massa'. Tóó ol'l' no är' joba varjo paeno', nii et Kalõvipoig ilmaasända' ot's'misega' umma aigo viit'.

Pääle tóó kan'd' Kalõvipoig liiva kokko, minkast hindäle asõmõ valmis't', kohe makama heit'. Inne puhkama heitmist tõmmas' mõõga tupõst vällä ja pan'd' asõmõ kõrvalõ, et ku kiäki' pääle tulõ, sis käeperäst võtta' olõs.

Tsipakõsõ ajo peräst jäi Kalõvipoig makama ja nor-sas' nii, et mõts müdisi ja maa värisi.

Sortsilanõ kuul'd' paksost puhmastikust, kohe tä ol'l' paeno', kuis Kalõvipoig maka ja tul'l' vällä, et kavvõleist kimbotama naata'. Sorts hiil' kikivarbil Kalõvipója ligi ja nägi mõõka tä kõrval.

Sorts mõtõl', vaja mõõk är' varastada'. Tah't' sedä nõsta', a es jõvva'.

Sis võt't' sorts nõijakunsti appi. Tegi mitot tempo, pose salasõnnõ mõõga pääle, suidsot' nõija küüdsi, kabõhõsõ hammõ narmit.

Née' kunsti' mõijo'. Mõõga perä nakas' nõsõma, kerkõ sortsi kaalani'. Sis nakas' sorts mõõka vidämä.

Higi jóós'k' meehekesel kui oja, hõng tükkõ kinni' jääma, siski' vidi mõõga Kääpä jõõni'. Jõõst üle kargamise pääl sattõ mõõk sortsi käest jõkkõ'. Nüüd võt't' varas jäl'

sõna' appi, a mõök ei kerkö' véést inämb tolligi'. Es olö' midägi' tetä', sorts pidi mõõga jõkkö jätmä ja paha meelega' edesi minemä.

Hummongo virgo Kalõvipoig üles. Kaes, mõõka ei olö' kohki'. Küll kuts mõõka siist ja säält, a kõik om vaik ümbretsõori.

Kalõvipoig lätt kavvõmbahe ot's'ma. Pia lõüs' mõõga Kääpä jõöst, kost sée tälle sõbralikult vasta naarah't'. Mõök selet' Kalõvipójalö, 'et sortsilanö tä varastanu' ja sortsilasö käest jõkkö sadano'. Väгимéés kuts mõõka hindä mano tagasi. A mõök ei tulö'. Ütel', et Kalõvipoig ei mõistvat piiri pitä', kui mõök peoh ja méel mässäs; nii võivat véel suurõmbit õnnõtuisi tulla', miä innembä johto.

Kalõvipoig jäi sée vastusõga' raahulö'; sóöv' mõõgaalö raahulist puhkamist ja ütel': „Mul om jõudo üle liija, või vai ilma só abita' vainlastö vasta võidõlda'. A kui tulö jõkkö käümä too, kiä sinno inne kanno', murra' täl jala' mõlõmba'!“

Kalõvipoig lätt nüüd lavva kóorma poolö, 'méel julgö, et küll ütskõrd mõök sée néedmise pääle sortsilasö jala' maaha võtt. Ei mõtlö' no sukugi', et tä mitte sortsilast es sajata', a toda, kiä inne mõõka kan'd'. Innene mõõga kandja ol'l' tä esi'.

Võitlus sortsilastõga'.

Kalõvipoig võt't' lavva kóorma sälgä ja astö kodo poolö. Téé kõrvalt mur's' hindäle toes ja kaitsös kümne sülelise palgi kätte.

Äkki tormas kolm sortsilasö poiga mõtsast Kalõvipója pääle. Poisi' kaki' nóori pedäjit juurdõga' üles ja naksi' noidega' väгимéést utma. Paaril tükül olli' piidsa' üteh, piidsa otsah veskikivi'. Noidega' pessi' Kalõvipója konte pite. Kalõvipoig nakas' sortsipoigö manitsõma, et nä' hääga' tülü lõpõtasi'. Nóó' es panö' toda täheligi'.

Nüüd karas' ka Kalõvipõja hing täüs. Nakas' uma pedäjä palgiga' kimbotajit utma. Pal'k' pudõsi pia kätte är'. Nüüd nakas' laudõ kõrrast appi võtma. Nii pes's' hulga laudõ purulõ'. Lavva kóorma nakas' joba vähänemä.

Sääl kuul'd' Kalõvipoig, et kiäki' sälä takah puhmu sisest opõs': „Servi lauda, servi lauda, Kalõvipoig!“ Opõtusõ perrä nakas' Kalõvipoig sortsilaisi servüti laudõga' pesmä. Tóo mõijo. Sortsilasõ' lätsi' unnatõh minemä.

Kalõvipoig istõ maaha, et väsümüst vällä puhata'. Ja hõigas' puhmu poolõ: „Tulõ' vällä, kiä minno opsid!“ Säält tul'l' vastus, et nõvvuandja siil ol'l', et tä alastõ ja vällä tulla' ei või'. Kalõvipoig lubas' tälle ihokatõt murõt-sõda' ja kut's' timä hindä ette.

Siil tul'l' puhmu varõst vällä ja jäi kükrõllõh Kalõvipõja ette saisma. Kalõvipoig kit't' timmä hüä nõvvu éest ja an'd' tälle tenotähes tükükese uma kaska hõlmast. Siil mäh'k' hindä kaska sisse; a tóo küündõ õnõgi' sälä ja külge pääle, kuna kötualonõ ja jala' paljas jäi'.

Véel nüüdki' käü siil Kalõvipõja kaska nahah. Kalõvipoig kai, et lavva kóormast olli' palja' tükü' perrä jäänü'. Mis muud kui pidi jäl' Pihkva póolt laudõ tóoma minemä.

Séekõrd mõtõl' tä silda üle järve tetä'. Kan'd' kokko kivve, puid ja muud prahti. Tegi sillast viis vérsta valmis. Tull' torm ja lah'k' silla är'. Kalõvipoig sai arvo, et sée töö asända' ja läts jäl' jalksi läbi järve.

Põrgoh käük.

Lavva kóormaga' tagasi tullõh nägi Kalõvipoig üte kengo takast musta suitso ajavat. Kangõlanõ läts lähembälle ja lõüs' mäe sisest kooba. Kooba keskel paili tuli ja tulõ kottal rippo keti otsah ilmato' suur pada. Paa ümbre taliti' kolm nõgist méest, kiä tuld kohendi' ja paast vatto riibi'.

Kalõvipoig visas' lavva kóorma säläst, astõ kóopa ja üteli': „Nüüd ummõtõ' löüse hüä õõmaja ja lämmind róoga üle mitmõ ajo!“

Meehe' naksi' irvitämä ja vahe' tulõjat altkolmu. Tul' vällä, et sääi vanasarvigollõ ja tä perrele róoga keedetü. Kalõvipoig es küsüki' pääle too inämb süvvä', küssi õnõgi' teed perremeehe mano, et too póolt ehk magusamba keretäüt õdagos saija'. Paa hoitja' juhati' tee vanasarvigo mano.

Vanasarvigo sulastõ irvitämiste all läts Kalõvipoig teele. Nõõ' mõtli': no nüüd lätt kangõ mees lõksi.

Tee ol' küll vilets ja vaivaline, Kalõvipoig jõus' siski' pia maaalotsõst käügüst läbi. Ruum läts laembas ja korgõmbas, viimati tul' vasta suurõmb kóop, koh joba laeh lamp palli. Tagasainah ol' mito ust. Üte ussõ kõrval sais' kats pangi. Üteh ol' piimä karva valgõ vedelik, tõisõh tõrvavedelik. Tarõ ussõ takast kosto voki vurrin ja keträjä laul.

Kalõvipoig püüs' ust vallalõ tetä', a es jõvva'. Sis tegi helü veidõ peenembäs ja laul' keträjälle vasta, et tä om neijolõ kosja sõitno'.

Tõõ pääle nakas neijo ussõ takast seletämä, et kosi-lanõ olõvat hääi ajal tulno': perreméest ei olõ' kotoh, per-naine küdsä kóoki. Ku võõras mees tahtvat timä mano saija', sis kastko' käsi musta vedeliku sisse, miä ussõ kõrval, sis võivat tä ussõ éest murda'. Ku tä tahtvat umma jõudo vähändädä', sis kastko' käsi valgõ vedeliku sisse.

Kalõvipoig kas't' käe tõrvapangi. Sis tuus' hindäh suurt jõudo. Ku ussõst kinni võt't', tõmmas' ussõ kõiki piitoga' maaha. Tä astõ tarrõ sisse. Neijo karas' voki takast üles ja pagõsi tõistõ tarrõ. Säält pallõl', et kangõ mees umma jõudo piimäkarva pangih vähändäsi', muidõ pitsitäsi' tä neijo edimädse käeandmisega' är'. Kalõvipoig es panõ' esiotsa neijo palvõt täheli', mõtõl', et ka kangõ käega' saa hõrnalt, hellalt putto'.

Kalõvipója silmä' nägevä' õnõgi' mõõka peräsaina pääl. Mõõga kõrval ripusõ' paijovits ja küüdsist küpär. Noist tõisist ei hooli' vägimeés suurõmbat. Mõtlõs no mõõga pääle ja taht toda sainalt võtta'.

Piigakõnõ an'd' nõu mõõga asõmõl, midä ega sepp võivat tetä', küüdsist kübärä vai paijovitsa võtta', sest kübäräl kümme väke ja vitsal säidse saladust.

Sis pan'd' neijo esi' kübärä päähä ja ütél': „Kasva', kasva', kulla neijo, kasva' Kalõvi korgusõs!“ Silminäteh sai piiga Kalõvi suurutsõs.

Tóo tegi Kalõvipójalõ nalja. Tä tah't' ka imekübärät próovi', võt't' kaabu neijo pääst, pan'd' hindäle päähä ja sõnas': „Vao', vao', velekene, sõsara noorõ suurutsõs!“ ja Kalõvipoig nakas' vähämbäs, vähämbäs jäämä ja sai tõistõ inemeste suurutsõs.

Neijo kuts nüüd ka uma sõsara tõisõst tarõst vällä, kiä niisama kui timägi' maapäält rõõvit ja all ilmah vangipõlvõh eläs. Kalõvipoig lupa näid kõiki är' pästä'. Ja neijo' nakasõ' Kalõvipójalõ altmaailma maijo näütämä. Sarvigo vanamoori pandva' kõõki kinni', et töö näid keélmä es saas tulla'.

Nä' lätsi' kiviussõst läbi korgõ kivivõlvi ala ja kõnne' tükü kivitééd edesi. Tul'l' vasta ravvast tett tarõ, ravvast ussõ', ravvast akna', lae' ja põrmando'. Vanõmb piiga selet', et töö om sarvigo sulastõ tarõ, koh tööd pidävä' tegemä ja vaiva nägemä.

Säält vei' neijo' Kalõvipója edesi. Vasta tul'l' vasõst tarõ. Vanõmb piiga selet', et töö om orätütrikka eloasõ, koh nä' tööd pidävä' tegemä ja vaiva nägemä.

Véel edesi vei' neijo' vägimeeche. Hõpõtarõ ééh. Saina' hõpõst, lagi hõpõst, põrmand hõpõst. Hõpõst karbi' nukah, hõpõrahha täüs. Keskmäne neijo selet', et töö om vanatühä egapäiväne tarõ, säääl tä puhkas ega päiv.

Nii lätsi' nä' sis edesi, lätsi' hõpõ ussõst läbi ja käve' tükü hõpõtééd edesi. Säääl tul'l' vasta kuldtarõ, koh kõik

asä' selgest kullast olli'. Keskmäne neijo selet', et töö vanatühä pidotarõ, koh tä pido päivi möödä saat.

Säält minti veel kuldteed pite edesi. Saadi viijendähe tarrõ, miä kõõ siidist tett. Nukah siidikirstu', siidikangit täüs. Noorõmb neijo selet', et sée põrgo neije eh't'mise tarõ olõvat.

Põrgo moro pääl näüti' neijo' Kalõvipójalõ 7 aita. Kavvõmbah olli' lauda', miä luist olli' kokko pant. Neid kaema ei taha' vägimées inämb minnä'. Nakas vanasarvigo perrä küsümä ütte ja tõist.

Neijo' seleti', et vanasarvigot kodo oodõtavat, ja anni' Kalõvipójalõ nõu jäl' rutto tagasi minemä naata', sest kui vanatühi kodo tulõvat, sis ei pääse' inämb Kalõvipoig, ega' neijo' minemä. Ütski' maapäalne ei olõvat säält veel eloga' pääsnü'.

Kalõvipoig loót' uma jõvvu pääle ja es taha' pakõmise jutto kuuldaki'. Kui piiga' näi', et Kalõvipoig näide nõvvu-andmisest ei hooli', sis püüsi' timmä salaja avitada'. Sarvigo sängü kõrval sais' kats klaasitüt ütësugust kõllast jööri. Üts ol'l' jõvvusünnütäjä, tõine jõvvuvähändäjä jööri. Noid pruuk' vanasarvik vahepääl. Piiga' jäl' vaheti' nüüd nõõ' klaasi' är'. Tahtsi' veel rohkõmbki' tetä', a' joba kos't' kõva mükin.

Sarviktaat tul'l' kodo. Kangõ kulak lei vasta värrit. Nõõ' lätsi' vallalõ ja järgmisel silmapilgul sais' sarvik joba Kalõvipója ééh.

Kalõvipójal ol'l' veel sooviküpär peoh ja tä sais' vähämbäl kujol nigu tä hindä inne ol'l' moonutanu'. Sarvik nakas' Kalõvipoiga pilkama, nigu tah't' näüdata', et tä sel uudishimolikul meehel pia kaala murd.

Kalõvipoig julgõlt vasta: „Är' lobisko' midägi' ilma aigo. Ku hindä kangõs piäd, sis tulõ' kaema jõudo!“

Vanatühi nõvvuh. Naati võitlusõ vasta valmistama. Sarvik läts sängü mano ja jõi säält klaasist jõvvuvähändäjät jööri, miä timä tiidä' muidogi' jõvvukarastaja jööri pidi

olõma. Kalõvipoig jäl' pan'd' soovikübärä póóho, et toda säält parajal ajal võtta'.

Vanatühi las'k' vanõmbal neijol raudtarõst raudkirstust raudketi' tuvva', et noidega' vastast kinni' kõütä'.

Sis nakas' võitlõmine. Vastatsõ' sase' tõinetõisõl ümbrelt kinni' ja naksi' niida kaema, kumb' saa kumma pikali' panda'. Es olõ' véél inne nii suurt võitlemist nätt: põrgo põrmand põrisi, katus tükki kaala sadama, kõõ maa pind nakas' kõikoma.

Niiviisi võidõldi tükk aigo, a' võito es saa' kumbki'. Sis puhati veidõ. Ja kui jäl' vahtsõst pääle naati, sis muut' Kalõvipoig hindä soovikübärä abil suurõs ja armõto' tugõvas. Sis krapsas' tä sarvigo kinni', nõs't' kümne süle korgusõhe ja lei tä vөөst saani' maa sisse.

Sis nakas' Kalõvipoig raudõ kohendama, et vanna-sarvigot kinni' panda'. Ku vanatühi nägi, miä timmä nüüd oót, nakas' äkki kahanõma, jäi vähämbäs ja vähämbäs, kuni täst õnõ lombikõnõ sinist suitsavat vett perrä jäi.

Kalõvipoig sai véél pilgatõh pakõjallõ takast hõigata': „Kae mullõ põrgo perreméést! Esi' taht võidõlda', a' pand plehko. A' küll mä sõ tõinekõrd ketti panõ!“

Kalõvipoig käs'k' neijel valmis olla' pakõmise pääle põrgost. Piiga' kraame' sis tublistõ kallit rõivit ja ehtasjo kokko, es unõhta' ka paijovitsa pekko võtmast. Kalõvipoig jäl' võt't' hindäle mõõga vөөle, võt't' sarviktaadi varakambrist kümme kotti kulda ja hõpõt üteh, nõs't' neijo üskä, pan'd' soovikübärä päähä ja üteli' tollõ, et tóó timmä nüüd koobasuhtõ toimetasi'. koh tä lavva kóórma om. Ja silmäpilk sai' kõik sinnä'.

Supipada kéétjätega' ol'l' är' kaono'; mõnõ' tunglõ' palli' véél tulõasõmõl. Kalõvipoig võt't' soovikübärä pääst ja visas' tullõ.

Sis lade lavva kóórma hindäle sälgä, nõst' kullakoti' laudõ otsa ja sääd' neijo' kotti otsa istma, kiä säält kui kana' lauluviisi naksi' kaagutama.

Kalõvipoig es saa' véel sata sammogi' asto' kui kõr-
raga' sälä takah müginät kuul'd'. Vanasarvigo kälüsk
säitsme selliga' tul'l' Kalõvipójalõ kurja kätte masma.
Noorõmb neijo nakas' nõijavitsa keerotama ja hõigas':
„Maa meres! Kóormakandjalõ sild ette!“

Silmäpilk ol'l' egal póol vesi. Õnõ Kalõvipója ééh
sild. Kost Kalõvipoig jala nõs't', jäl' vesi asõmõl.

Vanatühä kälüsk jäi ummõ selliga' mere véerde vah't'ma
ja imehtelemä. Nii nakas' Kalõvipója käest mitot asja
nõudma, minkä pääle Kalõvipoig lubas' sis vastust anda'
kui tõinekõrd põrgohe lätt.

Kui takahajaja kuul'd' et Kalõvipójal mõtõ' om véel
põrgohe tulla', läts tuulõkiirusõga' ummõ selliga' tagasi.

Séega' olli' põrgoh käümise äpärduise' mõõdä. Kalõvi-
poig lähösi kodolõ.

Tälle tul'l' Alõvipoig vasta. Tóo hoolõ ala an'd' neijo'.
Joba téé pääl ol'l' Alõvipoig vanõmba piiga armuvõrko
jäänü'. Noorõmba sõsara võt't' Kalõvipója kaaslanõ ja
sugulanõ Sulõvipoig hindäle naises.

Mõnõ ajo peräst sai ka keskmäne sõsar hóónõtarga
Olõvipója naises, ja näide perähtulõja' olli' osava' ehitüs-
meisteri'.

Maa ilma otsa ot's'mine.

Kui Kalõvipoig tükk aigo kotoh ol'l' elänõ', hindäle
Olõvipója abiga' uhkõ liina ehitänü' ja riigi piiri' kindlus-
tanu', tul'l' kangõl meehel himo ilma otsa reisi'.

Kalõvipoig tah't' sõido jaos Olõvipójal laskõ' tammõ
puust laiva ehitädä', a targa' seleti', et ilma otsa ei saa'
puust laivaga' sõita', sest virmaliste tuli või puust laiva
palama läütädä'. Anni' nõu tollõ sõido jaos karrast, mür-
güst vai vasõst laiv tetä'.

Ei lasõ' Kalõvipoig raud- ega vasklaiva ehitädä', lask
puhtast hõpõst laiva tetä'. Laivalõ pand nimes Lennok.

Kalõvipójalõ hindäle taoti kuldsärk, ülembille hõpösärgi', vanõmbille vasksärgi', targolõ terässärgi', alambille raudsärgi'. Neih rõivih es piä' Lennoki sõitja' virmaleisi pelgämä.

Kalõvipoig võtt' sõidolõ hulk laivamééhi, sõamééhi, ilmatarko, keeletarko ja tõisi julgit riigialambit üteh. Kalõvi kaaslasist sõit' üteh Alõvipoig ja Sulõvipoig. Olõvipoig jäi riiki valitsõma.

Laiv laaditi móona täüs, ja rõõmsalt tõtt' Lennok minemä, nõna Soomõ poolõ. Lootusrikkalt kosti' laivalt julgõtõ meste lahkommislaulu'.

A' kavva' es saa' Lennok lustiliselt linnata'. Soomõ nõija' olli' Kalõvipója reisist kuulda saanu' ja puhe' mere mässämä. Säidse õöd ja päiva pessel' Lennok tormi kæeh. Viimäti nakas' jäl' päiv paistma, ja Lennoki sõitja' nai' maad.

Kalõvipoig es läpe' är' óóta', kunas Lennok randa jõud, hüpäs' vette ja vidi laiva kõüdsega' takah kuni randa sai. A ütski' es tunnõ' ega' tiija' tóo maa nimme. Peräst saadi tiidä', et laiv mitte Soomõmaalõ es olõ' jõudno', a Lapimaalõ.

Kalõvipoig võtt' hindäga' Alõvipója, Sulõvipója ja keeletarga üteh nink läts maad kaema. Lühükese käümisega' sai' üte talo mano. Tarõ ussõl kedrás' üts neiyo, kiä võõrit näteh är' heitõ ja tarrõ jóós'k'. Sis tul'l' tarõst vällä vanaméés, kiä kiäki' muu es olõ', ku Lapi tark Varrak.

Kalõvipoig küssi Varrakolt téed maailma otsa. Tark selet', et maailma otsa ei olõ' véel kiäki' üles löüdnõ'. Sinnä' poolõ sõitjit om mito olno', a säält tagasi tulõjat ei olõ' üttegi'. Kõik julgõ' meremeehe' oma' Sädemedes saarõl surma saanu'. Küll lubas' Lapi tark Kalõvipójalõ kodo poolõ téed juhutada'.

Targa hirmutamine es heidütä' Kalõvipoiga. Tä tah't iks edesi sõita', kui mitte ilma otsa ei saa', sis vähämbält jäl' mõnõlõ võõralõ maalõ.

Varrakollõ méeldõ meste julgus ja tä ol'l' peräst nõvvuh esi' ka üteh sõitma. Kalõvipójal ol'l' hää méel ja tä tóot' Varrakollõ rikkaliku taso. Kaup tetti valmis. Varrak nõus' palga lisas véel toda, miä Kalõvi kotoh saina küleh raudketiga' kinni'. Kalõvipoig ei mõtlõ' ka pikembält ja lupas Varrakollõ ka tóó. Varrak tul'l' Lennoki pääle. Purõ tõmmati üles, ja laiv linnas' Lapi targa nõvvukal juhatusõl kui nõól võorastõ maije poolõ. Äkki sattõ laiv võrõngo ligi. Säält es avida' purõ', ega' mõla' ussõ. Surm ol'l' mestel silmäga' nätä'.

Hädä ajal tul'l' Lapi tark appi. Tä mäh'k' ütele vaadilõ verevä' rõiva' ümbre, köüt' vaadi tugõva kabлага' laiva külge ja heit' sis vaadi merde. Vallaskala nägi sõõtä, haar'd' suuhtõ ja nakas' kärmält edesi ojoma nink vidi nii laiva véé neelü séést ussõ. Jäl lätt sõit edesi, iks põhä naba poolõ.

Pikä sõido pääle jõuti Sädemedede saarõlõ. Jo kavvõst nài' meehe' säält tulõsambit taiva poolõ nõsõvat. Kalõvipoig taht saarõ pääle minnä', a' Lapi tark ei lupa'? Üts seltsiline lätt siski' saarõlõ. Näge saarõl mäe, miä tuld purskas, tõisõ, miä savvo sünnütäs, kolmandama, miä kéebä vett ussõ viskas.

Kalõvipója seltsiline lätt luku ligimbält kaema. Miä rohkõmb tä edesi astus, toda kuumõmbas lätt. Tä vask-särk tsärisi kuumusõst, silmä ja kolmu karva' naksi' kõrbõma. Kui Sulõvipoig inämb palavust kannatada' es jõvva', nakas' tulõmäke siunama, et tä asända' niipallõ kuumust raiskas, kuna kodomaal sedä tarõ kütteski' ei jakko'. Pan'd' sis tol imetulõl uma piibo palama ja tul'l' laivalõ tagasi.

Sädemedede saarõlt sõitva' maailmaotsa otsja' edesi. Viimäti jõuti sinnä' maalõ', koh kikka' sõõvä' kulda, kana' karda, hani' haläst hõpõt, varõsõ' vanna vaskõ, koh kapsta' kasusõ' kuusõ korgusõni'. Kalõvipoig heit' puhkama, saat' keeletarga mitmõ seltsilisega' maad kaema. Meehe' käve' tükü maad är', es kuulõ' tsirgu laulo, es näe' üttegi' elävät hinge.

Õtak tul'l' kätte, ja meehe' heidi' üte puhmu ala puhkama, a toda nã' es tiijã' arvatagi', et nã' too maa hiidlatarga kapstaaida olli' johtonu'. Hummongo tul'l' hiidlaneijo aida kapsta lehti kakma. Neiyo korãs' meehe' põllõ sisse ja vei kodo esãle nãtã'. Sããl nakas esãlt kũsumã, mis kirbu' nẽe' oma', miã tã kodo toonu'. Hiidlatark mõis't', et lõüt pupe' mõistusõga' inemese' oma' ja nakas' nãide tarkust kaema. Tã pan'd' nãile mõistatuiisi ette, miã keeletark kõik ãr' selet'. Tõost tuus' hiidlatark nã' mõistliku' meehe' olõvat ja kãs'k' tũtãrd meẽhi tagasi viijã'. Tũtãr korãs' meehe' jãl' põllõ sisse ja tah't' kapsta aida tagasi viijã'. Tẽe pããl naksi' meehe' keeletarga abil pallõma, et tã nãid laiva pããle viissi', mitã neiyo ka hũãmeelega' tegi.

Kui korgõ pilvetulp ilmo kabõhõnõ randa, astõ laiva mano ja raput' meehe' põllõst laiva laelõ. Tã ol'l' rutto tulnu' ja lõõdsut' veidõ. Tã hingehõhust nakas' meri laine-tama, ja laiv linnas' kui nõõl rannast kavvõ.

Jãl' tõmmati purõ üles, ja laiv linnas' õkva põhã poolõ. Korgõ' iãmãe' oijo' laivalõ vasta. Virmalise' nõssi' taivahe, koh nakas' võitlus, sõda, nii et kuldkiibi' ja hõpõoda' lãuge'. Laiv õhet' õnõgi' tõost paistusõst. Nũud kattõ mestel julgus edesi sõita'. Kõik tahtsi' tagasi põrdã'. Kalõvipõjal ütsindã' es kao' julgus ja tã nõus' edesi sõito.

Pia jõus' laiv pininokki maalõ. Randa ilmo hulk an'd'sãkit lõõmõ: altpõõlt pini' pikki handoga', pããltpõõlt nigu inemese', a üleni' karvatsõ'. Nõõ' es lasõ' üttegi' laivameest perve pããle, sõde' ja tsonge' vasta mis hirmus. Sis hũpãs' Kalõvipoig esi' nãide sekkã, surmas' nãid sadandit ja tuhandit. Õnnõkõmbõl lõõs' tã ka üte hobõsõ, karas' tollõ sãlgã ja nakas' tondilaisi takah ajama. A too maa tark saat' Kalõvipõjalõ vainukõõdse' tẽe pããle ette. Hobõnõ heitõ toda nii, et maahã sattõ ja hinge heit'.

Kalõvipoig vihas't' hirmsahe too pããle ja nakas' vandma ja nẽedmã. Haar'd' maast tammõ' tũve ja ai tooõga' sããrtse' vao' nurmi sisse, et nõõ' inãmb vilãkandmises ei kõlba'.

Säältmaa tark tul'l' noomima. Kalõvipõja pääle mõijo' targa sõna', a mis tett, toda es saa' inämb parandada'. Pöörd sis Uko poolõ palvõga', et tä kurba põhamaadki ummõ annõtõga' es unõhtasi'. Nüüd sai tark arvo, et Kalõvipoig mitte kurä nõvvuga' näide maalõ es tulõ'.

Kalõvipoig kūsüs targa käest téed maailma otsa. Ei séegi' tark tiijä' téed. Kuulutas maailma otsa otsijille hätä ja hukatust edesisõidol. Sest sääl koh maa taivaga' kokko lätt, olõvat värräj, miä Kalõvit põrgo ja surma suuhtõ vii.

Nüüd nakas' Kalõvipoig mõtlõma: kõgõ paremb vast ümbre pördä'. Ja an'd' käsü kodotéed ette võtta'. Lennok pöör'd' nõna kodo poolõ ja jõus', ilma suurõmba äpärdusetä' Tal'na ala.

Kalõvipoig sai séest reisisit opõtust, et targõmbalt kodo tuldäs ku kotost vällä mindäs. Ülembäs kui hõpõ varra, kallembas kui kullakóórmad tulõ tarkust tunistada'. Selt pikalt reisilt ja essõmisilt sai Kallõv tiidmise, et olõ õi' suurõl ilmal otsa ega' Taara tarkusõl piiri.

Õnnõlikult jõusi' reisiä' kodo tagasi. Kotoh tsirgu' lauli', kãgo kuuk' kuusõ otsah: „Umal maal häitses õnn, kotoh kasus kasu paremb. Kotoh tundva' hoovipini', tulõ tutva teretämä; lahkõlt paistmah päiväkene, paistva' taiva tähekese'.“

Mõni aig peräst kodomaalõ jõudmist ilmo kõrraga' Lapi tark Kalõvipõja mano. Tul'l' palka nõudma, et Kalõvipõjal maailma otsa ot's'misel saatjas olno'. Ütel': „Anna' nüüd luba palgas võtta' toda, miä ketiga' müürü küleh kinni!“

Kalõvipoig vasta: „Olõ õi' mul härgä ega' orja ketih. Ütle, mis lõüsid?“,

Lapi tark selet': „Lõüse vana raamadõ müürü küleh ketiga' kinni.“

Tóo vana raamat ol'l' rahva priiusõ raamat. Kalõvipoig ol'l' perüs unõhtanu', et täl säärne raamat ketiga' müürü küleh. Kalõvipoig käs'k' targal võtta' raamadot, ku tä timmä om lõüdnõ'.

Tõisõ' pallõsõ' Kalõvipoiga perrä kaija', miä raamat
tõõ om. Kalõvipoig mõtlõs lupamise pääle ja ütles:
„Sõnast méest, hargä sarvõst! Miä tõotõt, täüdetägu'!“
Lapi tark võtt raamado, lätt raamadoga' umma téed.
Pand rahva priiusõ raamado laiva ja purõtas laivaga' kavvõ
põhamaalõ.

Sedaviisi jäi rahvas priiusõ raamadost ilma.

Sõda.

Säidse aastat ol' raahu maal valitsõnu'. Riik ol'
tõõ ajo siseh tublistõ puhano', rahvast rohkõhe mano siginõ'.
Ollõv ol' véel mito liina ehitänü'.

Sääl tõõdi äkki kuningallõ sõnnom, et vainlasõ' oma'
maalõ tulnu'. Kalõvipoig las'k' sõaväe kokko aija' ja kihot'
esi' kah Viromaalõ, koh sõda pidi tulõma. Tä hobõnõ
kiräs' kuld ja hõpõ ehtist, Kalõvipoig esi' sõaristoh uhkõ
ja kohutav.

Viroväläl näkkõ vainlasi kui kusikuklasi kihisevät.

Kalõvipoig sääd' uma maleva lahingo valmis ja näüt'
kangõlaisilõ saisopaiga' kätte. Nüüd võis veretalos alata'.

Kalõvipoig sõit' hobõsõ säläh sõa keskel. Surt mõõka
keerotõh puis't' Kallõv meste päid kui puu lehti lepestõh.
Tapõt kehhi riida' kasvi' suurõmbas ja suurõmbas. Sõa-
meste külest kässi ol' maah kui hauossõ, sõrmi nigu kõr-
rõkõisi põllu pääl.

Vainlanõ sai võidõt. 10.000 näist sai surma, vaivalt
mõni pääsi eloga'.

Kui sõasaak jaet, lätsi' võitja' vae' kodo, kuna Kallõv
ummõ kaaslastõga' véel vähäs ajos Viro välõlõ luusma jäi.

Leeme kéetmine.

Läbi laanõ minneh näi' kangõlasõ' üteh paigah surt
suitso. Lätsi' ligimbälle ja lõüsi' säält kooba, kooba

suuh tulõ pääl pada, koh üts võõras vananaine ütél' poelõ kapstasuppi keétvät. Meehe' palssi', et naine näide jaos ka üte kapsta pää véél patta mano panõs. Äde ol'l' toóga' nõvvuh, jät't' mééhe' kéetmä ja läts esiki' är' puhkama.

Ka Kalõvipoig, Olõvipoig ja Sulõvipoig heidi' makama, Alõvipoig ütsindä' jäi üles.

Es lää' kuigi' pallõ aigo möödä, kui üts kolmõ vassa pikunõ meehekene maa séést üles kerkõ, meehel kuld-kelläkene kaalah, kitshapõn lõvva otsah ja sarvõkõsõ' kõrva takah. Meehekene küssi kah kapstaléeme maitsa'.

Alõvipoig ütél': „Noh kui sa väikokõnõ kopa põhja är' ei upu', sis võis jo sullõ lubata' kah!“

Võõras lubas' esi' paast rüübätä' nii pallõ kui taht. Kõpsti karas' tä sis paa veere pääle ja nakas' larpma. A läts sis esi' silmänättävält suurõmbas, „kerkõ kuusõ korgusõni', paiso ligi pilvini“. Ja sis kattõ tõine kui kastõ' päivä käeh silmist är', sinist suitso õnõgi' jäi järgi.

Alõvipoig kai patta, mitte tsilkagi' es olõ' inämb sääl. Miä no tetä? — Kan'd' vahtsõst paa vett täüs, pan'd' kapsta' vette ja tegi suurõ tulõ ala. Sis ai Olõvipõja vahti pidämä ja heit' esi' puhkama.

Niisama johto ka Olõvipõja vahi ajol.

Peräkõrd tull' vahikõrd Kalõvipõja kätte. Jäl' ilmo väikene meehekene ja pallõl' süvvä'. A Kalõvipoig es lupa' tälle muido, kui väikene méés uma kellä tä kätte panti and.

Niipia kui Kalõvipoig kuljusõ hindä kätte sai, las'k' nipiga' meehekesel silmäkolmo pite. Äkki käve üts kär-gähtüs, ja väikene võõras vaijo mürinäga' maa ala.

Meehe' virgo' üles. Vananaine jóós'k' puhmust vällä.

Kui vananaine kelläkest Kalõvipõja käeh nägi, heitõ är' ja kattõ niisama kui häräpõlvlanõ maa ala.

Kangõlasõ' naksi' nüüd söömä ja jutusti' ummõ ime-varki õõseidsi johtomeisi. Peräst sõõki käs'k' Kalõvipoig

umõl sõbrol puhkama minnä' ja lubas' näil hummango
är' kodo naata' minemä. Kalõvipójal olli' mõttõh no esi-
sugumadsõ' plaani'.

Pia nõrssi' kõik neli kooba suuh haina pääl. Kalõ-
vipójalõ ilmõ unõh moroäde tütre', kiä imeilostõ tandse'
ja Kalõville häid oppuisi jai'.

Kui kikka' kirgmä naksi', kattõ' neitsi', kattõ illos
unõnägo.

Tõine põrgohkääk.

Päivä nõsõngol nõs't' Kalõvipoig pääd. Tä sõbra'
magasi' véél rassõt und. Väгимеés ai hindä istukallõ, ka-
ras' üles, suge sõrmiga' hiussit, võtt' mõnõ kopatävve lée-
me paast tsirgupettes ja läts sis sinnä' paika, kohe tä ol'
õöse nannü' allilma elänikka kadovat. Sääl nägi tä sinist
lainetavat vett, sinitse vée veereh pilliróoh. Meés märgäs',
et siist vii téé põrgohe.

Kalõvipoig lei kondsaga' vasta maad. Sääl avasi'
hindä süväüse ussõ', kost suitso ja nõkõ vasta silmi heit'.
Kalõvipoig astõ avaussõ. Säält es vói' midägi' nätä'? Kóóp
ol' nii matal, et tä pidi kumaruisi käümä. Edesimine
pais't' joba perüs võimata' olõvat.

Kaarna oppõmise pääle kõlis't' sis Kalõvipoig kellä,
miä häräpõlvlasõlt ol' saanu', ja perüs imeh: nõgi ja suits
kattõ' kui udsu päivä éést.

Nüüd läts Kalõvipoig jäl' suurtõ sammõga' maaalost
téed pite edesi. Edimält näkkõ päivä kuma valgust, peräst
läts nii pimmes, et Kalõvipoig kui kotih pidi kobima. Sääl
kõlis't' tä jäl' kellä, ja kõrraga' läts kõik valgõs. Kalõvi-
poig võis kärmält edesi minnä'.

Nüüd tulli' jäl' kardvõrgu' ette. Kalõvipoig kak'k'
neid pallõ-pallõ katski', a véél paksõmbalt pais't' näid ééh
olõvat. Kõlis't' jäl' kellä, ja võrgu' kattõ' éést.

Sai tükk maad edesi minnä', kõrraga' jäl' oja ééh. Silmä perrä es näü' tõine lagä ega' süvä olõvat. Kalõvipoig astõ vette, a oja tõine perv kui pagõsi ééh, es jõvva' läbi minnä'. Kalõvipójal karas' hingki' täüs: inne sai Peip-sist kéelmätä' läbi käädõs, nüüd ei saa' siist virdsa-soonõ-kõsõst üle. Nii kuul'd', kui vähk opas': kõlista' kellä! Kalõvipoig kõlis't', ja ol't' ka pia kuival maal.

Sääl tuli' jäl' kihulastõ parvõ' tälle külge.

Kalõvipoig kõli'st', ja kihulasõ' kattõ' tuultõ.

Nüüd mõis't Kalõvipoig, et tallõ kelläkese abiga' või kõik kõrda saata' ja astõ tugõvide sammõga' edesi.

Põrgoliste poisikõsõ' tuli' müginä pääle kaema, kiä kangõ méés allilma raahu rikk. Ku nä' Kalõvipoiga silmssi', panni' kõik jäl' tuhatneljä plagama ja anni' vanasarvigollõ kangõlasõ tulõkost tiidä'.

Sarvik kogos' nüüd kõik uma' selli' kokko ja saat' Kalõvipójalõ vasta.

Tóó ajo sééh jõus' vägiméés joba jõõ véerde. A jõõh es olõ' véé tsilkagi'. Sula tõrv siseh; laine' palassõ' ja ja aavä' tulist suitso vällä. Üle jõõ om küll raudsild, a silla pääl joba põrguliste kari ééh.

Kalõvipoig nakas' mééhi pilkama: kae' mul konnakarja silla pääl!

Tóó pääle panni' põrgolise' uma' sõarista' tõõhõ. Nóóli sattõ kui vihma Kalõvipója pääle. A Kalõvipoig sais' kui raudsain, kui tukõv tamm vainlastõ vasta. Kohe mõõgaga' keerotas, sinnä' surma sünnütäs.

Küll niit Kalõvipoig mõõgaga' ummõ vastatsit máaha, iks rohkõmb tõisi saadõtas asõmõllõ. Kõgõ osavamba' meehe' saadõtasõ' asõmõllõ. Kõgõ osavamba meehe' saadõtasõ' Kalõvipójalõ vasta.

Kalõvipója mõõga ja kelläkese vasta ei saa' nä' midägi'. Pia vankos põrgoliste võim. Kiä pääses, pand plagama.

Vanalsarvigol hindäl hirm käeh. Perräjäänü' pörgo-
liste abiga' vöörätäs suurõ pae tükü ussõ ette, et Kalõvi-
poig sisse es saas.

Kalõville ei paista' inämb üttegi' vainlaist silmä. Edesi-
minneh jõud vägiméés kinni' pant ussõ ette. Virotas tugõ-
vahe kulakoga' vasta ust, ja uss lindas kõiki piitoga' sisse.
Kalõvipoig astus üle läve. Tarõh näge uma imä varjo
kuldlinno ja hõpõvillo keträvät.

Vokist hää! póol ol'! kaus rammu vett, kuräl póol
kaus nõrkusõ vett. Äde vari tähend' hääpoolitsõ kausi
pääle. Kalõvipoig tuus' sää! jõvvujoogi olõvat ja jõi üte
sõõmuga' är'. Nii tuus' hindä pallõ tugõvamba olõvat.
Võt't' pae tükü, visas' kambrõ saina pite. Maa nakas' pör-
rama, paesaina' purusi' põrmandollõ maaha.

Kalõvipoig kaes ümbre. Näge sainah salaussõ. Pand
kæe ussõ pääle, ja kõrraga' lätt uss vallalõ. Ussõst kar-
gas vällä 30 vanasarvigo kõgõ tugõvamba méést,
kiä kõik Kalevipõja külge asusõ' ku pini' kahru kallalõ.
Kalõvipoig nakas hindä kaitsma. Kohe iks ropso no viro-
tas, sinnä' tõist olõ-õi' vaja.

Pia oma' kõik 30 méést põrmandol maah, tossu'
väläh. Nüüd nakas vanasarvik kõnõlõma: „Piä', piä', pois-
kõnõ, kas sa nalja ei mõista'!“ Ja nakas Kalõvipõjalõ tä
süüdä ette lugõma.

Kalõvipoig vasta: „A kiä ol'! kiä häräpõlvlasõ näol
mééhi käve narmah, kiä leeme är' sei? Kiä pagõsi võit-
lõmise éést är'? Nigu sa ééh, nii ma perrä. Tahad raahu
pitä', olõ valmis raahu tegemä. Jõud tekko' otsusõ!“

Sis tul'! võitlus vanasarvigoga', méés meehe vasta.
Sarvik jõi essü kõmbõl jõvva vähendäjät jõoki. Minti
vällä koplihe.

Säidse õõd ja päivä kes't' vastastõ heitlemine. Kõr-
damõõdä kergüti' meehe' tõinetõist ja rabasi' vasta morro,
nii et maa värisi ja vesi mereh kohisi. Joba nakas' Ka-

lõvipójalõ väsümüs tulõma. Kõrraga' nägi: tä imä vari keerotas kóótslit kümme kõrda ümbre pää ja viskas sis prantst põrmandollõ. Kalõvipoig sai arvo, et sée tälle opõtusõs ant. Sis sase véél kõrd sarvigo tugõvide kassi vaihõlõ, nõs't' tä tuulõ kiirusõga' üles, keerot' kümme kõrda ümbre pää ja virot' matsti maaha. Pan'd' põlvõ sarvigo rindo pääle, võt't' vöö ja kõüt' vastalise kää' kinni' ja vidi raudkambrõhe. Siin pan'd' vägiméés sarvigo kassi ja jalgo pite ketti, sääd' täll rõnga' ümbre kaala ja puusa nink pan'd' keti otsa' kõvastõ pae saina külge kinni'. Sis võörät' suurõ kivi ussõ ette, nii et vanatühi inämb kohegi' poolõ liikoma es pääse'. Ku vanasarvik joba kinni' ol'l', nakas' véél Kalõvipoiga pallõma, et tóó timmä vallalõ' lasõs, a kangõlanõ es võta' inämb palvõt kuulda'? Läts sarvigo varaaita, võt't' neli kotti kulda ja hõpõt, kõüt' koti' paariviisi kokko ja nakas' kodo poolõ minemä.

Pia nakas' ilma valgus paistma, ja Kalõvipoig sai jäl' maa pääle, koh tä ummõ sõproga' kokko sai.

Kalõvipoig elli nüüd tükk aigo kotoh, valit's' riiki ja tegi rahvalõ pallõ hääd.

Viimäne võitlus.

Kalõvipója viimätsel eloajol nakas' pallõ raudmééhi*) üle mere mé maalõ tulõma. Edimält tul'l' näid veidõ. Noidega' sai Kalõvipoig kergehe valmis. Aigopite nakas' vainlasi iks rohkõmb ja rohkõmb tulõma. Rahvas värisi hirmo ja pelü peräst. Kõik tuusi': noid raudrõivih meste vasta ei küünü' mé jõud.

Kalõvipoig sai arvo: ajo' oma' hädaohtliku'. Saat' egalõ poolõ käsü' vällä: meehe' valmistagu' sõa vasta.

*) Säkslatsi.

Kotost är' minneh las'k' Kalõvipoig uma varandusõgi' är' maa sisse matta'.

Meehe' sai' sõasõnomi kätte ja tuli' kokko. Joba järgmäsel päivil nakas väkev võitlõmine laivoga' tulnu' raudmeste vasta. Põõl päivä puistas Kalõvipoig vainlastõ rito. Vainlastõ hõõpi all sai Kalõvipõja hobõnõ otsa. Sato kaupa sai Kalõvi nõrgõmbit meéhi surma. Ka Sulõvipoig sai haavata'.

Säidse päivä kest sõda. Kalõvipõja meste hulk jää vähämbäs. Sulõvipoigki' sai surma. Olõvipoig Alõvipõjaga' saiswa' Kalõvipõja seltsih kui raudsain vainlastõ vasta. Vä-sümüs, nalg ja jano sundva' õdago vägiméest võitlõmiselt lahkoma. Ol'l' selgesti nätä', et asända' vägevide vainlastõ vasta jõudo kulutada'. Alõvipõja ja Olõvipõja seltsih rännäs' kangõlanõ mõtso pite edesi. Alõvipoig lätt järvele jõõma, satas kogõmada' korgõlt järve ja upus är'.

Kurval meelel käü Kalõvipoig: sõavägi otsah, sõbra' koolnu'. Olõvipoig véél eloh, a' tóõgi kavvõh. Kalõvipoig ei taha' inämb inemeisi nätä' ega' kellegagi' kokko putto'. Eläs Koivajõõ pavel mõtsah tükk aigo.

Nalg tulõ kätte. Kalõvipoig nakas kala püüdmä. Kala õngitsõmise aigo johto kolm raudméest tä mano. Võõra' nakassõ' mesikeeli jutto ajama, lupassõ' lepingot tetä', a' esi' püüdvä' säälsamah Kalõvi päivi lõpõtada'. Vä-giméés sai näide nõvvust arvo ja mas's' näile paraja palga.

Tõinekõrd tul'l' jäl' üts raudméés tä mano. Tah't' Kalõvipoiga nõvvo meelütäda'. Kalõvipoig es vasta' meelütüste pääle, käs'k' õngõritva jõõst vällä tõmmata', et kehä-kinnitüst saija'. A õngõvabas mitmõ süleline pal'k', söödäs nilot hobõnõ. Võõras es jõvva' õngõ liigutadaki'. Kohko perüs är': nii kangõs es olõ' tä Kalõvipoiga arvano'.

Koiva jõõ veereh es lõvvvä' Kalõvipoig inämb raahu'. Raudmestel ol'l' tä elopaik tiidä'. Vä-giméés lätt hindäle parembat raahupaika ot's'ma. Kõnd Peipsi poolõ.

Kalõvipoig põrgo väräväh.

Mito aigo kõn'd' vägimées Peipsi veereh. Viimäti jõus' Kääpä jõõ véerde.

Ilma halba mõtlõmada' astus Kalõvipoig Kääpä jõkkõ. Siin puhkas tä mõõk. Ja néedmine lätt sedämaid täüte: „Kui tulõ jõkkõ käüma' too, kiä sinno inne kanno', murra' täl jala' mõlõmba'!“ Silmäpilguga' lõikas mõõk Kalõvipõja jala' mõlõmba' alt. Vägimées ol'l' soovno', et mõõk mõõgavarga jala' lõikasi', a tä ol'l' väega' umbõ kandjast ütelnõ', ja mõõk lõigas' täl hindäl kui mõõga kandjal jala' alt.

Käpili roomas' Kalõvipoig perve pääle. Sinnä' sattõ maaha. Terve vakamaa kat't' tä kehä, lagä lagõndik punõt' tä verest.

Taivadsõ' vaimu' tulli' Kalõvipõja vallu vähändämä. A pästä' es olõ' inämb midägi'. Vägimées jões'k' verest tühäs ja suiko surmalõ.

Kalõvi vaim linnas' taivahe, Uko kotta. Siin anti tälle vasnõ kehä ja tä võis taivaliste seltsih hõisata' ja makust põlvõ maitsa'.

Vanaesä taivah ol'l' nüüd uma vahtsõ kodaniku peräst murõh. Mõtõl' ja mõtõl', et miä tööd vägimeehle peräst surma anda'. Kut's' uma' nõvvuandja' kokko ja peeti sis paar päivä aru, miä amõtihe Kalõvipoig panda'.

Kalõvipõja vaim saadõti tä kehhä tagasi, ja kangõs jäänü' korjus tul'l' jäl' ello. Jalgo es saa' Taara tarkus inämb Kalõville otsa panda'.

Valgõ hobõnõ saadõti Kalõvipõjalõ perrä, ja vägiméest sunniti hobõsõ sälgä ronima. Salateid pite vei hobõnõ Kalõvipõja põrgo värehti ette. Siin kuul'd' vägimées käskõ: „Räksa' käega' vasta paesaina!“ Kalõvipoig räksas', lei pae lahki', jäi esi' kättpite pae prao vaihõlõ kinni'. Ja sääl pidä Kalõvipoig' nüüdki' vahti, et põrgolise' põrgost vällä ei saa'.

Suur Tõll.

M. Kampmann'i „Koolilugemise raamat“.

Saarõmaa póol elli kõrd	Väгимеэs, ku sõda tul'1',
Tõll, suur, väkev meés niivõrd, kõõ ééh esi' timä ol'1'.	
et tä ratta' sõrmõga'	Riihepar's' ol'1' timäl käeh,
võise taiva virota'.	vihtõ vainlaist suurõh väeh.
Hijjomaal täl vele póol	Kóólmist kül'v' tä riihepar's';
sais' ééh külähkäügü hóol.	verilompi uppo var's'.
Sammo läbi mere véést,	Tõllilõ jäi võitlusnurm,
süväüs es piä' méést.	siski' käve kondsõh surm.
Palgi viijesületse	Sälätakast võitjalõ
kepis võt't' tä hindäle;	tüküs pääle vainlanõ,
vaadi olut taske lei,	Tõlli ette saisma jää
velel küläkostis vei.	ja tält maaha lõõ är' pää.
Ku nälg hindä tunda' an'd',	Määräst imeht ilmah nätt:
liha tulõlõ sis pan'd'.	päätä' edesi Tõll lätt!
Leém lei vatto, katla kei, —	Part tä perrä toova' kää',
Tõll jo Hijjost kapstet vei.	mitä sóõh nüüd pistõ' nää'?
Vainlastõ éést esämaad	Surma süü är' Tõll véél võit.
vele' vahvalt kaitsva' taad.	Mõõga otsah pää, — eis sõit!
Pakko lõõvä' vainuväe',	Kättetasomise téel
ku ütstõisõl andva' kää'.	käü tä mito vérsta véél.
Tõlli väega' pelksi' kõik,	Nõtrus siski' ol'1' no liig,
ku tält kuuldo sõa-hõik.	maaha sattõ päätä' hiig.
Sai tä nimest tiidä' ant, —	Ja tä rohkõ verejõosk
jalamaid ol'1' pakko pant.	muut' kõik võitlusvälä sóós.
Jalgo all lei tuhka muld,	Sattõh kõnõl' Tõlli kéel:
ku Tõll takast tegi tuld.	„Vele'! Sorts ku kiusas véél,
Tõlla ratta hõõhas' tä	üldä' olko' sis té püüd:
säidse vérsta võõrlemä.	„Tõll, Tõll! Nõsõ' üles nüüd!“,

Maa pääl olli' hüä' ao', Kui Töll arvo' saanu' ol'1,
 raahu kodomaalt es kao'. et pet't' timmä tsüra ul'1' —
 Töll võis havvah raahuga' sattõ hauda tagasi
 vägitõijest puhata'. vannõ esi' hirmsalt nii:

Karätsüralt temp sai tett: „Tuim ja toorõs, tikõ méel
 üles Tõlli havvast pett. valitsõgu' rahvah véél!
 Havvalõ läts hõikma hull: Halva' kómbõ' elotéél
 „Töll! Aig nõssõ' üles sul!“ olko' raisoh rahva néél!

Kae', sääl kakõs' moropind, — Minno herän'd' üles mäng, —
 vabas pässi Tõlli rind, ei nüüd avanõ' mó säng
 poolõs saani' üles ai, inne, ku leht kadajah,
 vällä ümbretsõõri kai. vasnõ kõgõ elo kah.“

Ahvårdäv ol'1' Tõlli pilk, Ajo' olnõ', kaonova',
 kei täl ega vere tsilk. vana' värgi' vaonova',
 Nõs't' sis verest võijet kae', Kõõ meil häõt' är' ajo rutt, —
 küssi: „Koh no vaino väe'?“ Tõllist jäi véél — muistnõ jutt.

Tõl'k' Pedäste Peedo.

Ants ja vanapakan.

M. J. Eisen: „Eesti muistsed vägimehed“.

Võiki umblõmah.

Kõrd nakas vanapakan Andsoga' võiki umblõma.

Nõglasilmä panõkoga' vanapakan pulgõh. Ants and
 nõu nõglatsit kolmõsüle piutsõst panda', sis olõvat ei' nii
 pallõ perrä tsuskmist.

Vanapakan pand kolmõsüelise niidi perrä. Egakõrd
 kui nõglaga' läbi tsuskas, jóósk morolõ värehti taadõ.

Ants umblõs lühkese nõglatsiga'. Pallõ innembidi
 tõe valmis. Võit Andsol.

Tõl'k' Rõsna Riido.

Tundmata' elukas (elläi).

„Ma tunnõ kõik maailma looma“, üteli vanapakan kõrd Andsolõ.

Ei Ants usu'.

„Ei tunnõ!“

„Tunnõ! Kui usu-õi', viäme kihla! Toda tiijä um-moto', et sa kõiki tunnõ-õi'.

„Lepüme!“

„Minka pääle?“

„Minka pääle esi' tahad!“

„Noh, toobi kulla pääle“.

Lepvä'.

Nüüd vaja kaija', kiä kihlaveo võit. Vanapakan lätt mõtsa. Taht säält säärást eläjäts otsi', ketä Ants tunnõ-õi'.

Saa viimäti kährä kätte. Arvas, et Ants säärást looma tunnõ-õi'. Lätt Andsolõ kährä näütämä.

Ants vasta: „Tunnõ väega' hüästi: kähr!“ Ants tunistust anno', et kõik tooma' tund.

Nüüd kõrd vanapagana käeh näütädä', et kõik looma' är' tund.

Ants käs'k' vanapaganat päivä jumalihe minengo aigo mõtsa véerde minnä'. Sis tullõv mõtsast säärne elläi vällä, ketä vanapakan tunnõ-õi'.

Vanapakan kaubaga' raahul.

Tooni' ajoni lätt Ants, võtt méépoti, määr naise ülekkõö mééga är'. Mõnõ päivä éést ol'! vanapakan kanno tapno' ja pudsaja' aita panno'. Andso naine lätt, püherdelles sulõpudsajite siseh. Sulõ' nakasõ' egalpóól külge kinni'. Selle pääle kõüt naine hindäle véel põdra sarvõ' päähä ja samos sis mõtsa véerde vanapaganallõ vasta. Tulõ nelä-käpakil mõtsast vällä vanapagana poolõ.

Vanapakan tunistas ja tunistas. Hõikas: „Olõ-õi' ma säärást kollõt eläjälóoma véel ilmah nännü'. Olõ pallõ hirmsit loómõ nännü', no säärást põrglaist véel mitte. Pää

kui põdral, kehä kui tsirgul, esi' käü nelä jala pääl. Olõ-õi' šée kellegi' elläi, sée om vana-halb esi'. Aa hirmu õkva pääle.

Vanapakan kai kui kaksõma sai. Kiä tiid, miä tege veél.

Ants sai toobi kulda.

Tõl'k' Nedsäja Niglas.

Petjä-Ants ja moonameehe'.

Rahvasuust Võolasõ Vaabo.

Inne vanast elli Rāpinā póol Andso nimeline méés, kiä prohkusõ kihä no kunagi' õigust kõnõlõ-s. Tóo peräst nakaski' rahvas timmä soepiirakot Petjä-Andsost kutsma.

Ütskõrd tul'í Ants kot't' kanglah Toostõ külä póolt mõtsast vällä, õkva Kandra ja Loomsõ talo kotselt.

Rāpinā mõisa moonameehe' künni' parajalt kessä. Andsokõnõ kütt noist kui hupin õnõ mõõdä, panõ-õi' nigu täheligi'.

Moonakõsõ' jäävä' piätämä, intsitāse' ja tänitāse' Andsolõ takast järgi: „Ants, petä' kah!“

„Miä sääl nõ pettä' veél, jõvva-ai' õigustki' kõnõlda“, ütél' Ants tõõmeeli vasta.

„No kohe sa no ta kotiga' kisod?“ küssi' moonameehe'.

„A lāä Võõpsõhe jauha ot's'ma. Üts lodä täüs jauha kuuldo ollõv är' kopponu' ja raisko lānnü', tahetas kõõ jõkkõ pillo'. Lāä kae, vast saa põrsa-pójalõ mõnõ ruhingõ tävvegi“, kõnõl' nii Ants ja nakas' ilostõ edesi minemä. Moonameehe' mudkui valäi hobõsõ' vallalõ', adra' sinnä' samma nurmõ pääle, karksi' hobõsille sālgä ja tõrkmä Võõpso poolõ.

A Andsokõnõ kää'n'd' kavalusi tagasi, laot' kõik adra' är', haeraki' pes's' otsast maaha.

Moosnameehe' sai' Võõpsohe, a midägi' koh: ei lotja, ei jauha. Sülksi' maaha ja sõimssi' Antso kõõst är', miä sõna suuhtõ tul'l'. A ku tagasi tullõh nai' véél, et adra' kõik nurmõ pääl pikäli' ja är' laotõt, sis olõs kas vai Andso är' sõõnõ'. Suurõtéé päält kõik ilma rahvas vah't' ja naer'd'. Häbü peräst naano' vai ikma. A miä sa õks Petjä-Andso pokanille tééd?

Ants õks Ants!

Petjä-Ants haud kanamunnõ.

Rahvasuust Soelaanõ Sepo.

Egaüts Rāpinā vanost inemestest tiid „Mustast riihest“ midägi' kõnõlda'. Tóó riih ol'l' perüs juuda pesä. Koolapoiga varssi' juuda' takahotsjite éést 3 päivä, a Koolapoig istõ kõõ ajo parsil.

Sügüse, ku riihi kütma naati, rone no vana Petjä-Ants aho pääle peestämä. Sääl ol'l' hüä lesätädä' ja ilma vigurit vällä mõtõlda'. Ütskõrd mõtõl' no kurä kavala tembo vällä.

Läts küllä ja nakas' naistõ käest kana munnõ nuijama, et timä haudnõs riihe aho pääl kanasõ' vällä. Naisil hüä meél: panõ' no véél kana kuust ajost haudma ja peräst kanastõ perrä jóóskma. Paremb anda' Andsolõ paar muna-kõst ja asi Ants. Hüä luukõnõ külh. Ants koräs' kóórma munnõ, mõi osa är', osa vei aho pääle, esi pikut', tillit' jalgo ja sei munnõ kui tiksna õnõ.

Sai' muna' sõõdõs, Ants pan'd' riihegi' palama.

Rahvas jóókva' kiustama. Andsokõnõ joostõlõs kui luujalg ümbre riihe, pill kässiga' ja klops esi': „Klok-klok, klok-klok, kanasõ' palasõ' är', klok-klok!“

Vot miä Andso-kuri tegi.

Imä vei häälö hainamaalö,

kan'd' mö kugu keel päle,
pan'd' paimetö vahoit;
pan'd' ato kigutamma,
snyllinu kigutamma.

Friedbert Tuglas.

Maaha jäi tä marakönd, päkä-pika poidsökönd.
Olö-s päl paitajat, ale läve antajat. Esä mait' nimä' ja
imä panui' nimä' muile rüppö pehkama. Hingekella hellia
vaiki varull.

Jutustusô'.

Varasesä pui ääni ja ääni kuuat' pisanit.
„Vaenölais, kuis sa ka no maailmast läbi saad?“
ohas' vanasesä.

„Vaesökönd, kias sullö imä eest om?“ ohas' vanaimä.
A üllökönd kai võarastöllöön mõlõmbide otsa ja kässi
suuri siniste silmiga'.

„Kana oma' mö imä kordso' palgölö talon' ja kana
enna' mö esä hüüesö' hiirsa lännu'“. A nimä' nee' olli:
tä kurnonu' palotõga' imä ja tä hiirsa lännu' esä.

Onö-äle põlv tagasi, aitsainukönd põlv.

Ja nimä' olli'.

„Kias sinna sis avites, kui mitte ma?“

„Kias sullö sis imä eest om, kui mitte ma?“

Tõisöl päival vooit's täia häälö nõdimõt ja mõitõ',
mitmõ aasia eest tä toda peräkönd olli' lännu'.

Ja tõisöl päival püh'k' äde põllõnuigaga' silmi, ku
läbi sanna ussö latõ ikko kau'd'.

Mõlõmbil, nii ädel kai tatal, olli' imelik tuumma, nigu
olõs nä' jäiki' noorõs saanu' ja mõlõmba' imenil', et näide
kõssi vajono' sanna katuse all jäi üllökönd lats olli'.

Imä vei hällü hainamaalõ,

kan'd' mó kiigu kesä pääle,
pan'd' parmastõ vaihölõ;
pan'd' käo kiigutamma,
suvilinnu liigutamma.

Friedebert Tuglas.

Maaha jäi tä, maräkõnõ, päkä-piku' poidsökõnõ. Olõ-s pää paitajat, üle läve autajat. Esä mati' nimä' ja imä panni' nimä' mulla rüppõ puhkama. Hingekellä hellin vaiki varsti.

Vanaesä püh'k' silmi ja ädekene kuivat' pisarit.

„Vaenõlats, kuis sa ka no maailmast läbi saad?“ ohas' vanaesä.

„Vaesökõnõ, kiä sullõ imä éést om?“ ohas' vanaimä.

A tillökõnõ kai võõrastöllõh mölõmbide otsa ja küssi suuri siniste silmiga':

„Kuna oma' mó imäl kordso' palgölõ tulnu' ja kuna oma' mó esä hiussõ' hiiros lännü.“ A nimä' née' olli': tä kortsonu' palõtõga' imä ja tä hiiros lännü' esä.

Õnõ üts põlv tagasi, ütsainukõnõ põlv.

Ja nimä' ütli':

„Kiä sinno sis avitas, kui mitte ma?“

„Kiä sullõ sis imä éést om, kui mitte ma?“

Tõisõl päivil voolit's' tätä hällü nõdrimõt ja mõtöl', mitmõ aasta éést tä toda peräkõrd ol'l' tennü'.

Ja tõisõl päivil püh'k' äde põllõnulgaga' silmi, ku läbi sanna ussõ latsõ ikko kuul'd'.

Mölõmbil, nii ädel kui tätäl, ol'l' imelik tunnus, nigu olõs nä' jälki' noorõs saanu'; ja mölõmba' imehti', et näide kõssi vajono' sanna katusõ all jäl' tillökõnõ lats ol'l'.

Niida asosi väikene Aido savvonu' saino vaihölö ja paindonu' parsi ala, miä ammu' inämb latsō ikko ega' kiidsahust olō-ōs kuulnu'. Sest nōó', kiä siin olli' ikno' ja hōisanu', olli' suurdōs sirgonu' nink noorina mulla varjo vaibonu'.

Nädäli peräst us'k' timä esiki', et esäl hiiro' hiussō' ja imäl kortsonu' palō' ol' l'.

*

„Tsihka'-tsähka', tsihka'-tsähka'!“ tōmmas' tätä korusō ééh lastuga' üle vikahti. Lōe ol' l' otsa pite maa siseh, päkk vasta põlvō, esi' hois' tä vitsa veerest kinni' ja las'k' lastuga' lehte möödä, iks häält ja kurält pōólt: „Tsihka'-tsähka', tsihka'-tsähka'!“

Ja niisama tōmmas' kohki' aija kurmu' kah hainaritsik vastusōs, pikkämöödä ja tōsitsōlt:

„Tsirr-tsorr... tsirr-tsorr...“

Tätä pan'd' vana Ungasō puutelgiga' ratastō ette, latsō hällü perä pääle, mäs s' vikahti lehe narmōga' kinni', tsusas' pütü haino sisse, ja sis lätsi' nä' hainalō.

Sis ol' l' nii.

Karätütrek läts lammastō ja lehmiga' vit s'töhe. Póól-pümme pini tolgōn'd' hainaliste takah. A kodo jää äs ihho ega' hinge. Väikene tōó kotus jo ka ol' l'. Koomitsa ussölō litsuti puutaba taadō, a korusō värrile tougati tapsits ette. Nii ol' l' sis. Nii olli' ajo'. Ja nii inemese'. —

Vérsta viis ol' l' hainamaa kavvōh. Mätlikanō ol' l' tä ja kühmlikanō. Mōtsa veereh kasvi tedremaran ja jumala nink kuradi käpp, välähpóól vōt' t' värisejä vōido. Kengol valōt' kassikäpp ja sinet palosipul, kuusigo veereh roomas' reboraik nink kerkō kahrusammōl. Säärne ol' l' hainamaa.

Joba kolmkümmend aastat tul' l' tätä egal suvōl siija' ädega' hainalō, niit', pan'd' kuhja, a talvōl réetéega' vidi kodo.

Imeh, et kõivoladva' nüüd ummõ päid kokko panõ-õs ja jutto naka-as sahistama, ku ädet Aidoga' näi'.

Või olla', nä' teiki' sedä, nigu külä äde', póólpühä õdagidi veliste maja man paija all istoh, vai põlvini' Veriojah saistõh ja lambit mõstõh, — ku nä' uma' pää' kokko panva' nink sündõnõ' vai véél sündõmatä' lastõ üle sosis-tasõ'.

Ega' nimä' sis tiijä-äs, et väikene Aido vaenõlats ol'l' ja et tóó vanaimä ol'l',kiä timmä üsäh hois'.

„Niukõõ!..“ venüt' vanatätä, ku hobõnõ äkki saisma jäi.

Siin ol'l' Kuruvarigo néelm. Siin olli' äde ja tätä kõõ õks piätämäh. Siin võt'l' vanaméés Ungasõ ratastõ éést ja pan'd' imäleppi ala sõõmä.

Päiväkene helen'd' puije ladvoh, a selge' kastõpisara' hilksi' véél haina liplõil. Tuhandõh helüh hõisas' kiäki' nägemätä' ja tunmata' haljah lehekuuh.

A timä naard' ja naard', tóó tilllõkõnõ. Naard' vasta haljalõ mõtsalõ ja sinetäväle taivalõ.

Illos ol'l' sée kotus. Poolakas ja Róóts olli' siin sõdino'. Veri ol'l' ojah véé asõmõl voolano'. Maad ol'l' tä niisutanu', tóó lämmi, verrev veri. Ja tóóperäst õhõtiki' néé' kalda' keväjä päivil verevide lillega' nigu kirivä' kanga' päiväpaistõl.

„Vanaméés, téé' nüüd häll valmis.“

Ja äde kobe ratastõlt Aidoga' maaha.

Aiglasõlt nohisi tätä:

„Olõ-õi' kohegille rutto... ega' ilm éést är' joosõ'... aigo küllält...“

Kuis hällõ valmistada', toda tiis' vanaméés hüästi. Ol'l' tä toda siin jo nii mõnigi' kõrd tennü': noile, kiä mul-lah puhksi'. Nii ka nüüd.

Sirgõ' olli' Verioja kõivo'. Kogo Varamargo kurmu-h olõ-õs tõisi säärtsit. Üte noorõ kõivo otsa rone tätä aigla-sõlt, rassõlt, kohmakalt üles ja kaal'd' tollõ ladva uma rasõdusõga' maaha. Äde tõmmas' alt. Nii ol'l' paindov

nõdrim käeh, kóór'mata', leheline. Kõõst jõvvust pidi vana
ossõlt kinni', et puu jäl' sirgo lähesi-s, äde kõüt' nõõriga'
hällü-korvi ladva külge.

„Tóó nüüd väikene meés, kaemõ', kuis lätt,“ laus'
vanaméés.

Äde võtt mähkmih latsõ ja pan'd' hällü nõõrist põhä
pääle. Sis las'k' vanaméés kõivo ladva vallalõ'.

„Ee—hh!“

Ja tä venüt' suu vallalõ' nink unõh't'ki' vallalõ'.

Viuh! visas' hindä kõivo ladõv nigu nooli lóók sirgo,
ja lats linnas' nigu vallalõ päsnu' lingukivi hõhko.

„Esä, pójakõnõ, pühä vaimukõnõ!“ kihvah't' äde
hirmuga'.

Kõiv lõõt's' vihatsõlt, nigu olõs tä parahalla' midägi'
halba uma hindä kaalast maaha raputanu'. Tühi häll tä
küleh kõlko siijä' ja sinnä'.

„Taivas, nüüd tä kattõ!“

Üldäs, et suurõki' ilmast vällä saa-ai', väikese' toda
veidõmb. Tillõkõnõ Aido lammõs' õkva Verioja perve
kottal kasvavaijõ paija ossõ pääl. Véél jalg maad — ja
tä olõs all ojah olno'. A ei, — tä hällõ pehmiil paijo
ossõl.

Asi ol'! nii imelik, et vanaméés pärast edimäst koh-
mõtust tävvest tõsitsõlt pajat':

„No küll veli linnas'!“

„Sa mõtsaline, ka minkast véél arvo saad!“ nakas'
nüüd äde kõnõlõma. Väändse nigu kahr. Tõisõ elo ol'!
joba hiussõ karva pääl. „Panda' sinno hindät kah niisama
lindama!“

Tillõkõnõ ol'! ainus, kiä raahulikult kai. Tä ka-
vatsõ-õs ikkogi', õkva kui néé' inemese' timä pärast
heitõgi-s nii.

Tä naar'd' õnõ suvitsõllõ taivalõ. A taivas sinet' ja
helen'd'.

Kui õdago undsõ' jo niidü päält nõssi ja hainarukõ piirkond hāmārikuh segātses läts, kõhāt' tätā kõvõmbalt kui muido ja tegi tööle lõpu pääle. Kavvõlt niidālt hõllõ makus haina lõhn ja kosto laulu helü. Aiglasõlt pan'd' vanaméés Ungasõ ette.

Vikaht sāläh' astõ vana soldan, ketā kah Ungasõs kutsuti, niidült kodo poolõ. Vanarahva man piāt' tä, ai paar sõnna jutto ja kuul'd', kuis väikene Aido hõhureisi ol'1' ette võtno'.

„Njaa,“ noogut' Ungas — õks sée katõjalgnõ — asātunlikult pääga'. „Njaa, või johto'...“

Ja tä kuvvõkümne-aastanõ kehā läts sirgõs kui tikk.

„Kavvõ lindas sée poiss! Ku joba nüüd, ku véél a:d ega b:d oska-ai' üldä', nii kavvõ kargas, miä véél sis, ku kõrd meehes kasvas! Korgõhe lindas sée poiss!“

Vana Ungas — too nelājalgnõ õks — ohas' vehmrīde vaihõl, õkva ku ütsindä' timā kahtlõnu' vana soldani sõnno man.

Kavvõh éépõol mustõti' hainarua' segātselt, õkva ku elāvās lānnü' hāmārikuh. Haina siseh tõmmas' kiāki' aiglasõlt ja ütetoniliselt: „Tsirr-tsorr... tsirr-tsorr...“

Tõlk' Hillākeste Heno.

Varastõt kerigo kell.

Anna Haava.

Vanast ol'1' Kodaveere kerigol, Peipsi veereh, ilosa kõlaga' kell. Nigu inimeste ja engli keēli mõis't' too kell kõnõlda'. Esisugunõ ol'1' täl kõla, kui timā kut's', esisugunõ, ku ketāgi' kalmatolõ kanti. Tõistsugunõ ol'1' timā laul, ku mõni vana ol'1' surmalõ lānnü', tõistsugunõ, ku kiāki' elo keskpäiväl är' ol'1' kistonu' ja jäl' tõistsugunõ, ku mõni noór inimene ol'1' är' kutsut. Kavvõst, üle mere Roodsi maalt, ol'1' too kell tood, üts tark kellāmeistre ol'1'

timä valano', ol'1' vasõ sekkä vägevit meresõnno salmino', süvvi maasõnnõ lausno', ja tähilt taivasõnno alla toonu'; ol'1' kuu külest hõpõt võtno' ja päivä kumavat kulda mano panno'. Säärne ol'1' too kell, miä vaesile, jumalast maaha-jätet orä-latsilõ taivast pidi kuulutama, kuni aig täüs saa.

Vanal puust-kerigol olõ-õs torni, torn ol'1' maaha palano'; ja kel tillõli kerigo kõrval, madala kellä katusõ all.

A tõisõl pööl Peipsi järve om suur Venne-maa. Sääl om pallõ liino ja kerkit, pallõ rikkit ja véél inämb vaesit, mõni hüä inemene ja pallõ Jumala kelme.

Sinnä' olli' kerge' suvõ-tuulõ' kellä helü üle sinetävä Peipsi lainete kanno', ja too olõ-õs hüä.

Ütel tuisotsõl talvõ-õöl, ku Peipsi véérne lagõus kerigo ümbre nigu kei, ku kerik-esändä tarõst tuli ol'1' kistonu' ja kerigo küläh ütski' pini haugu-us inämb — kuuldo kõrraga' läbi tuiso, kalmato-aija takast Peipsi pöõlt rakin-rokin, ja lähesi õkva kerigollõ rodo reki ja venne hobõsit ja halleh tulupeh habenikka-mééhi.

Kellä-katusõ ééh piätõ reki rodo, ja jämähteh he-lähtõ kell läbi tuiso, nii et meehe' heitõnõlt risti ette lei'. Pelglikult, vargsõlt tull'i nimä' rekilt maaha, asosi' kellä ümbre kokko, 12 meest ol'1' näid, ja „Hospodi pomilui“ palvõt tõistõ ééh pikk Vassil, riste ette lüvveh, ja „Hospodi pomilui“ palssi' kõik tõisõ' vagatsõl meelel takah; sis naksi' nimä' kellä maaha võtma: Näil ol'1' kotoh kerik ja torn, mitogi' torni, ja ka vana patüska, esäkene, ol'1' näil, a — kellä olõ-õs, kell ol'1' lahki'. . . ol'1' suurõ praas-nigu aigo lahki' lännü'. . . Ja siin ol'1' kerik ja kell ol'1', a olõ-õs torni, ja patüskat olõ-õs, esäkest — patüska ol'1' võõras, sedä tiis' kerigo-méés pikk Vassil, kiä õkva nii-sama tark ol'1' nigu diakongi'. Nimä' võti' kellä maaha, mässe' timä ragasi sisse, ja rakin-rokin ai' meehe', pikk Vassil kõõ ééh, jälki' ümbre koolja-aija nulga Peipsi lagõ-usõlõ.

A kóolja-aijah havvol, riste ja puhma vaihõl liiko' makajide varõ' tuiso käeh ja näüti' Peipsi poolõ.

*

*

Pikk Vassil ja timä seltsimeehe' oma' ammu' koolnu'. Kell ripus näide mitmõtornilise kerigo kõõ korgõmbah tor-nih ja kuts õigõusklikka palvõlõ.

A talvõl, egal tuisotsõl õõl, kui tuli Kodaveere kerik-esändä tarõh kistonu' ja kerigo küläh ütski' pini haugah-tai', kuuldos rakin-rokin kóolja-aija takast, Peipsi päält ja ümbre kalmato nulga lähenes rodo reki, venne hobõsit ja ahoh tulupeh habõnikka-mééhi tõistõ ééh kerigo-méés, pikk Vassil, kell ragasi siseh rééh. Pelglikult lähenese' nimä' vaikivallõ, suurõlõ kivihóónõlõ, miä vana puu-kerigo asõ-mõllõ astno'.

Pikk Vassil tulõ réest maaha, kaes ümbretsõõri ning ots midägi', võtt kübärä pääst, lõõ risti ette ja „Hospodi pomilui“ pallõs timä, ja tõisõ' 12 teevä' todasamma.

A palvõ kistus tuisokohinahe ja meste pikä', katmada' hiussõ' hiibõllõsõ' tuiso käeh, ja olõ-õi' kotust, kohe kellä panda'. Kurvalt räginäl sõitva' réé' minemä, pikk Vassil kõõ ééh. Ja kóolja-aijal riste ja puhma vaihõl, liigusõ' makajide varõ' tuiso siseh ja näütelese' uma varõ-ohukeste kässiga' Peipsi poolõ...

Vagatsil suvõ õdagil, ku Peipsi lühü' raahuta' lainõ' hāmāriku paistõl nigu mõttõhe oma' jäänü' ja tasanõ, mahhe suvõ hõhk järve póolt hõlõs, sis kuuldos üle vessi nigu kavvõtõnõ, kavvõtõnõ kellä helü... A kellelki' olõ-õi' aigo järve hellü kullõlda'. Õnõ mõni-kõrd póólpühä ja pühapäiv õdago, ku päivä kārā vaikinü' ja kohki' ranna taloh vana-imä, aida-lävel istoh, pühapäivä mõttih ja kavvõ minevikko vai muistitsõhe hāmārāhe ta-gasi kaes — sis kuuld timä kellä hellü üle Peipsi, ta-sast nigu unõnāko. Ja latsõ-lats, väikene kullahiussõga'

tsürakõnõ, kaes uma roosi palgõga' vasta vana-imä kordsoh-palõt ja kullõs üteh.

Ja sis seletäs vana-imä tälle setä luku varastõt kerigo kelläst, miä tima umalt vanaimält kuulnu'.

Tõl'k' Perdago Ago.

Peipsi pääl.

Juhan Liiv.

Kesk talvõl, kui külm kõõni' kõvõmbas lätt, raputas Peipsi suurõ müräga' ummõ ahilit. Järve iä kattõ alt kõllassõ' suurõtükü taolise' paugu', ja mõõtmata' lumõlagõndikul tulõva' sinitse' riba' nättävälle — sinetäv vesi paistus rannaholõjallõ silmä, edimält lagä kraavi tao-line, lätt nõ kavvõmballõ jõudõh iks kitsambas ja kaos viimäti kui sinine niit, kui hiussõ karv halli taiva sisse är'. Nõó' oma' prao', midä külm iä sisse om tennü'. Kiä sää-räst asja véél nännü' ei olõ', tóó jää perüs suurdõ silmiga' vahtma. Kullõ'! Paukmine ja õhkmine ja sis põrrin, nigu Kallõv sõidas kuvvõhobõsõ saanih raksatadõh üle iä. Séé om Soomõ külmätätä, kiä sääl põristas, põhätuul ééh, iäsaan takah. Ei séé om liikomata' kühmoh, tormitsõl sügüsel kokko visat iätükke unik. Kõrraga' käü üts raksahitus ja õk-valt järve pääl vahtja jalgo kottalt jóosk väikene kriips õkvalt üles järve pääle. Varsti lätt tä laembas ja mõnõ tunni peräst om tä lagä prago.

Véél pelätävämb om Peipsi pääl iäminego ajal olla'. Sis om timmä rassõ usko', rassõ uskmata' jättä' kah. Mõnikõrd ei taha' iä sukugi' perrä anda'. „Timahavva ei jõvva' véél Jürigi' Peipsist jako saija“ ütles randlanõ ku Peipsi õigõ kavvas kinni' jää ja Jüripäiv jo käeh om. Tõinõkõrd jäl' ei käü' tä sukugi' kalendri perrä. Kui talv väega' külm es olõ', kui tuul lõunõ póólt puhk, miä jõõsuu póólt tulõ, virgos kah suikja hiidlasõ rind üle õõ ello

ja murd äkki uma' ahila' ja timä vihanõ mõirgamine and ranna kalameste külele tiidä', et tä ummõ vangiraudõ lahk. Hummango paistus sinetäv vesi ojovatõ ja randa visat iätükkega' silmä.

Hädä tollõ, kiä säärtsel õöl véél noodalõ lätt, vai véél inämb tollõ, kiä säärtsel ajal ülesõido ette võtt!

Katökümne aasta éést saisi' ütél märdsikuu hummongol kats jalaméést tõisõlpóol Peipsi veereh, Ooduva liina ligidäl, ja pei' nõvву. Meehe' olli' siistpóolt peri, Kirsimäe Jaak ja Ristiotsa Rein, kiä paari nädäli éést olli' Peipsi taadõ lännü' maad kullõma. Vennemaalt ol'l' tol ajal kerge väikeisi mõisit rendi pääle saija'. Kavvõmbat Vennemaad mé meehe' tunnõ õs kui toda, miä õkvalt Peipsi takah. Hirm ja murõ ol'l' meste tõtõlikka näka päält nätä' ku nä' kodo poolõ kai', koh näid umatsõ' oodi'. Lämmi ilm, sula lõunõ sinikashall pilv katt taivast. Meehe' oma' julgõ' kui kahru', jala' tugõva' ja rutto jõudva' edesi, iks roh-kõmb maad jää näide sälä taadõ. Kõik näüs hüästi minevät. Pilveh ilm näid ei hirmuta', lõunõ ajal oma' nä' jo kurgu pääl üleväl. Iä om külh vesine, véél lahkõmata'.

Nüüd nakas pakso lumõrätsäkot sadama. Tuul puhk kõvõmbidi ja aa lumõ meehile vasta silmi. Suurõ vai-vaga' hoitva' meehe' téést kinni', om rassõ téé märke silmäh pitä', väikeisi ossakõisi. Meehe nakasõ' veidõkõsõ jo pelgämä, a tõóperäst läävä' iks julgõlt edesi. Ajo perrä oma' nä' küll üle poolõ järve, hoolmata' tõóst, et väega' rassõ om kävvõ' kõva tuulõga'. Tä kisk näide rõivit, puistas näide hõlmo, nigu vihanõ olõs, et timäle perrä anda-ai'.

Kae' säääl — miä tõó om — säääl kavvõh kohisõs midägi! Nigu hälbät jäävä' Jaak Reinoga' kullõma — tõõmeeli, säääl kavvõh tuulõpääl kohisõs vesi! Iä lagonõs. Meehe' ei näe' küll véél lagonõmist, mudkui näile om sée tutva, miä säääl kavvõh kuulda': vesi vatutas, iätükü' tandsva' ja raginaga' murva' lainõ' ütte tükkõ tõisõ takah vallalõ — kui kollõ;

„Me' olõmõ' kaono', Jaak!“ sõnos Rein, võtt kübärä pääst ja lugõ Meije-essä. — „Edesi, Jaak!“ ütles tööpääle julgõlt.

Ja Peipsi iä päalmise iä vesine ja putõ kõrd es kuuluta' meehile hääd. Rutolist iälagonõmist ol'l' pelädä', ja vot tööperäst olliki' nõõ' meehe' uma kaubaga' rühknõ' — lagonõs järv är', miä sis ilma rahata' vööra maa siseh iks téed ja véel päälegi' vööra rahva keskel. Järv näüs väega' kahtlanõ ollõv — miä nüüd tetä'? Jo póol tunni vahisõ' meehe' kodo poolõ, tiidmätä', miä tetä'. Kumbki' ei taha' edimäst sõnna üteldä'.

„Lääme', Rein!“ Jaak kaes taiva poolõ — täl ol'l' väega' rassõ toda üteldä'.

Timä seltsiméés kaes küsüvält tälle otsa — mitte tööperäst miä ütel' — tä esi' tah't' todasamma üteldä' Reinolõ — a tööperäst, et seltsimeehe otsa-kaemine nigu méelt ülendäs.

„Mé' upumõ' jo är', Jaak.“

„No ku upumõ', sis upumõ' Jumala nimel, Rein.“

Jäl' mõõtva' meehe' lakõt iäväljä. Téé om käeh, mõlõmba' oma' nimä' tubli' käüjä', jõvvas õdagos kodo.

„Ma lää, Jaak.“

„Ma kah!“

„Kas upumõ' vai ei, Jaak.“

„Elo vai surm, Rein. Mul naine jäi kodo nii — tä või pia koolda' ja ma ei saa' timmä inämb nätä', ku iäminegot oótma jää.“

Jaak ja Rein võtva' tõinõtõisõ käest kinni' ja nakasõ' julgõlt kodo poolõ kõmpsma. Kõva lõunõ tuul puhk küle päält. Meehe' rühkvä' kõõst jõvvust, mühhin lätt kõvõmbas. Iä tehk ja vabisõs jalgo all. „Edesi, edesi, rutto, rutto!“

Meehe' piätäse'. Vöö' võetas vöölt, jakatas ütte ja kui parast piutust vällä ei anna', lõigatas leiväkoti' kah lindes, keerotõdas kokko ja jakatas otsa. Tõinõ mähk tõisõ

otsa hindäle kae ümbre. Kui üts sisse satas, vôi tõinõ timmä vällä tõmmata' — iä jalgo all ei vôi' inämb kavvas lahkõmata' jäijä'. Tõo kõik sündõ suurõ tuhinaga'. Nä' lubasi' vastameisi tõinõ tõisõ naise — lastõ éést hooit kanda', ku näist tõinõ piäs eloga' päsemä. Edesi, edesi! Mühhin lätt suurõmbas, tuul perüs inarus, lummõ tulõ nigu kotiga' — oh Jummal, oh Jummal!

„Ma kingi kerigollõ króonlühtri, ku päse,“ ütles Rein.

„Oh Jummal, Jummal!“

Jaak lausu-i' sõnnagi', lupa õnõgi' umah süämehe, et kunagi' umma naist ei pessä', ku Jummal véél timmä päst, et inämb kunagi' linapunnalõ vett pääle ei tsiuka' kaupmeehe petmise peräst, et kunagi' inämb lähengosõ hainamaal hobõst söödä-ei', et kunagi' kerigoh makama jää-ei' ja et kunagi' müügivilä sisse aganit panõ-õi — ei midägi', ei kunagi' téé-ei' inämb midägi' säärast.

Olõs mõni õigõ Jumala sulanõ saanu' kaija' tol ajal näide süämehe, no küll timä olõs véél rõõmo tunno'.

„Rutto, rutto, oh Jummal, oh Jummal!“

„Oh Jummal, oh Jessukõnõ!“

Olõs andasi' véél tunn aigogi', sis vast pases véél hingega'. Iä prakin om jo selgehe kuulda' — ku véél tunn aigo andasi'! Maa ei vôi' inämb kavvõh olla'. Rutto, rutto!..

Vesi larts saabastõ all, prits korgõhe üles, timmä iä pääl jo õigõ pallõ. Näed — kerigo torn jo selgehe nätä', a vesi om ka joba nätä'!

Véél vérsta viis....

Iä jo pudõnmah, prao' lõövä' sisse. Ku véél pööl tunni aigo olõs — oh Jummal!

Verst...

Iä hõlõs jalgo all — om selge, et tä jo pehme' om nigu pudõr, mudkui véél kóoh püsüs — ütsainus kõva laine', sis vôi kõik lajah olla'! Ütsainus sõna on meehil meeleh ja keele pääl, ütsainus: Jummal.

Póol vérsta...

Meehe' hüplese' üte iätükü päält tõisõ pääle, inämb kui ütskõrd om tõinõ tõisõ véest vällä tõmmano', véel om elo ja surm tõinõtõisõga' võitlõmah.

Véel — ?

„Aa, kurrat, maa!“ hõikas Rein, põlvini' véé siseh, kohe tä iätükü päält sattõ, — „Jaak, maa, kurrat, jala' jo põhäh!“ — — — — —

„Lühtri om iks lühtri,“ mõtlõs Rein ja kink kerigollõ suurõ króonlühtri asõmõl väikese küündlejala.

Kui Jaak nädäli peräst kaupmeehele linno lätt viimä, tsiukas iks egalõ punnalõ vihaga' veidõkõsõ vett pääle: „Massu' oma' suurõ“, — kaupmeehel tóó üts-kats ruublit inämb vai veidõmb.“

Tõlk' O. P.

Tal'se-pühhi póólpühä õtak.

A. Kitzbergi novellist „Veli Henn“.

Tal'se-pühä' tulli' kätte.

Küll tóó mé kóólmeistre om véel méés. Ega aasta inne tal'se-pühhi lask tä rahval raha kokko panda', et lastõlõ kuust palama panda'. Sis oma' koolimajah suurõ' valmistusõ' ééh, ja terveh kóól om kui nõijot. Jõulo-kuus, jõulo-kuus! Määrtse látsõ süä jää külmäs, ku toda kuuld, a määrne vana inemene jää tuimas lastõ rõõmo näteh?

Terveh vald óót kooli jõulo-kuust. Tal'se-pühhi nädäli viimatsel kooli päiväl — määrtse nädäli päivä pääle tóó nüüd kunagi' johus õnõ — ku ilm pümmes lätt, nakasõ tal'se-pühä' koolih pääle.

Suur klassisaal om sis koolilavvost ja pingest tühi ja saina' oma' roohiliste kuusõ ossõga' ilostõt.

Keset tarrõ sais illos ja suur jõulo-kuus, valit uhkõ puu.

Mó Jummal, koh om nüüd too avvusa hiiro-pääga' vana perreméés, kiä aastast aastahe ega kõrd ilma pallō-mata' koolilō kōō ilosamba jõulokuusō murōt's', tollō joba suvōl valmis kai ja sis talvōl ummō vanno luukōstega' läbi süvä lumō mõtsast är' tōi! Toda ééhōigust tohi-es tält kiäki' är' võtta', sée ol'l' timä kooli kingittüs tal'se-pühis.

Jah — illos, ega-pite kähär ja sünnüs jõulo-kuus nõud pallō ot's'mist ja valimist.

Tōō vanaméés — timä hingedene om nüüd Jumala man ja iho säidse jalga süväh pehmeh mullah.

Kas ma nai unōh vai kuuli ilmsi, et terveh kōōl ütēl jõulonädäli ödagol olla' lännü' ja tenolikult vanameehe havvalō jõulo-kuusō viinü'? Küündlekese' olla palano' ja helkänü' ja latsō' külmä peräst lōdisōvvō suijega' havva man üte jõulo laulu laulno'.

Paar päivä inne jõulo, ödago, ku ilm pümmes lätt — sis om koolimaja saal lastōst tühi, latsō' oma' sis kōik üleväh makaus-ruumeh, kõrvaltarōh. Nimä' oma' säääl — käekese', nägo vahtsōs mõst, pääkese' moro-muna silles suit.

Nimä' oma' hiire-hilōkōisi, ka kōō vallatomba'. Näil om egal-ütēl esihindäga' tegemist, nimä' kõrdasō' midägi', miä küll jo väega' kõvastō pääh, véēl ütskōrd mõttōh üle.

Väläh lätt pümmembäs ja pümmembäs. Rahvast kogos koolitarō mano. Tulōva' perremeehe' ja pernaise', saanest nōstōtas suurdō lämmide rõivastō mühüse' ja kandas kōōlmeistre elotarrō. Mühüste sisest kooritas elävä' latsō' ussō, põlvō-korgusō' tütärlatsō, tsüra-mudilasō', kiä pühis edimädse' pōksi' oma' saanu'.

Suurō' ja väikese', kōik muudkui kaosō' önō koolitarrō.

Sest säääl om kōōlmeistre uma imändäga', mitmō' noorō' meehe' ja noorō' neijo', kabōhōdsō', kangōh tōōh jõulo-kuust ehtmäh. Küündle' kinnitedäs ossōlō, ubina', mesisaijost kikka', kana', hobōsō', kala', meehe', mõnō' oma'

kogoni' kullat, mõtõlgõ' ummõtõ', kullat, ja véél kompeki' pandas tilbõlõma ossõlõ. Ja toda kaupa om nii pallõ, et véél üle jää. Kõik ei mahu' puu otsa.

Nóó' õigõ' väikese' külälise' kaessõ' toda asja suurdõ küsüvate silmiga' päält. Nimä' tulõva' imä üsast maaha ja astusõ' üte samo lähembähe kaema. Kiä julgõmb om, astus tips-tops mito tillõkõist sammo véél lähembähe. Sis om imä ka peräh: „Juhorka, minkoi', tohi-ei'! Ja tsüra-kõnõ võetas tagasi üskä.

„Joba tulõva', joba tulõva'!“ üldäs üle läve tarrõ, ja kóólmeistre jóósk ussõ.

Ja, ja, joba tulõva', mé vana auväärt hiiro-pääga' préestre ja timä inemese-armastaja hüä provva. Kuis nimä' täambä lastõ siäst võis puudo'?

Vallavanõmb tulõ suurõ kasti tävve mesi-kóóke ja kompekkega'. Kóólmeistre tóó vihikit, plijätsit ja sulõ-päid. Kõik laotas lavvalõ riita.

Puu pandas palama.

— Tasanõ mütin kost läbi tarõ.

Koolilatsõ' tulõva' trepist alla. Sis om tsipa kõik vaik'. Kõrraga' — kóólmeistre kambrest kõlla laul koolitarrõ.

Tasanõ, mahhe, hõrn, kui kõlla sée kavvõst läbi hõhu! Hõpõ-selge' lastõ helü' laulva', kóólmeiste törüstäs passi:

Vaikne õõ,

Õnistõt õõ!

Kõik om maah

Raahu sééh.

Joosõp valv ja Maarjal véél

Hingäs põlvil Jeesus-lats.

Maka', patatside rõõm!

Sis om kõik vaik'. Inemese' koolitarõh oma' kõik kihhavalla'.

Sis algas vahtsõst laul ja ussõst tulõva', kóólmeistre ééh, latsi paarikaupa rongih, lauldõh, timä perrä:

„Oh tulkõ' nüüd latsõ' ja rühke' kõik
Petlemmi, Petlemmi, sääł om jo too paik,
koh Jeesus om sündõnõ' ja seimeh maka.
Om sündõnõ' meil õnnõs ja lunastajas.“

Latsõ' löövä' hindä tsõõri ümbre kuusõ.

Kohe kiä saisma jää, sinnä' jää.

Kiäki' ei liigu' paigalt.

Ku laul vaikis, algas üts koolipoiss ütlemä, selge ja
kõlava helüga', eka sõnna tugõvalt:

„Ja sõna läts vällä keisrist Augustusõst, et kõik
maailm pidi üles kirotoõtama.“

Üts väikene latsikõnõ hõpõselge helüga' ütles edesi:

„Sis läts kah Joosõp Naatsaretist, Maarjaga', uma kihlat
naisega', üles Taaveti liina, midä kutsutas Petlemis“,

„Ja too sündõ, ku aig täüs sai“, pand kolmas julgõhe
mano.

„Säälsamah lähkoh olli' karüsõ' õüdsil ja hoisi' karja,“
tiid neläs üldä'.

Ja viijes jutustas, kuis Jumala engel ilmonu', a käsknõ'
olla' pelütä'. Sest timä kuulutav surt rõõmo, miä kõõlõ
rahvalõ tulõ.

Üts tõine seletäs, kuis sis terveh taivas kirgävit englit
täüs olno', kiä laulno':

„Au olko' Jumalallõ korgõh, raahu maa pääl ja ine-
mestest hüä méél.“

Sis nakasõ' kõik latsõ' laulma:

„Oh õnis õõ!

Sääräst es olõ' véél...“

Sis jutustas mõni lats edesi karüste Petlemmi minegost
ja Jeesusõ-latsõ kumardamisest seime ééh.

Ja nüüd vaheldosõ' laul ja kõõ ilosimbi jõulo-salme
ja pühä-kirä kotustõ ültävüse'. Kõõ süämlikumba' sõna'
tulõva' tillõkõstõ lastõ suust. Too võtt vée silmä.

Üts tillökönō lugō peräkōrd:

„Oh võtas armas Jessuke,
ka seimes mino süäme,
oh võta' timäh hingädä',
et unõhtai' no sinno mä.“

„Aamen!“ ütles kóólmeistre.

Kui véél mito laulo laulõt ja küündle' puu otsah lühkeses palano', sis tulõ annõtõ jagamine.

Egalõ latsõlõ and préestre raamado, timä provva ubinit, vallavanõmb kompekke, kóólmeistre, miä kätte saa.

Karmanihe, põlle sisse, egalõ poolõ kogos kraami. Silmä' kirkäse', mõni tege salamahto suu magusas. Lavvol om véél midägi' magusat. Kóólmeistre küstis koolilastõlt, miä tollõga' tetä', kas är' jaka' vai noid tillökõisi küläleisi vasta võtta', kiä kah kuusõlõ tulnu'?

„Küläleisi vasta vaja võtta'!“ ütlesse' hulgani' latsõ'.

Ja nüüd tulõva' nõó' väikese' päkä-piku' poidsökõsõ', tillökõsõ' titakõsõ'-tüdökõsõ'. Pelglikult kui jänese põja-kõsõ' tulõva' hirmuh, kas minnä' vai jäijä'. Egalt póólt tsusatas Annikõsõlõ kompekke üskä, jostõh ladi timä imä mano. Sääl om julgõ.

Ku kõik ilo otsah, küündlekese' är' palano' ja puu éést nulka nõstõt, astus préestre rahvalõ armast kõnõt pidämä. Ja „oh jõulo-õõ, kuis olõd sa meil uma taiva valgõga', ka pümmeh nii selge!“ laulva' kõik üteh — sis oma' tal'se-pühä' ehk jõulo' käeh.

Tõl'k^e Alaotsa Aalõa.

Saladuslik nõvvupidämine Peko üle.

Villem Raid.

Uts ilosamb ja rikkalikumbat saaki töotavamb suvi ol'! kätte jõudno'. Tõvvuvili välõl ja hain niidäl hällõ ime-

torrõhe. Ninni', lilli', midä loodusõ aidnik nii rohkõlt ol' külvnõ' ja iustanu', pungasi' ja ai' hindä iks rohkõmb ja rohkõmb üles, ja muudi' ummõ vikahtkaari-värmi häelmi-dega' néé' kotusõ' ninne välös, lille lagõusõs, kohe sis latsõ' tulli' neid lauldõh ja hõisatõh korjama, et kuta' neist hindäle pergi ja lillikempa vanõmbille kodo viimises. Egalpóol mühisi ja kohisi rõõmsa elo: kaidsi-mail lauli' karälatsõ' laulutsirkaga' vëiki karälaulõ, hainamaal hainalise' ummõ laulõ ja nurmil künjä' künnilaulõ. Rõõm ol' tüknõ' egalõpoolõ loodusõhe ja üteleisi lastõ nii tõistõ inemeste süameihe, ja sääl keele' tõine-tõisõ võiki hellämä panno'. Esiki' rassõdõ murrõga' kóórmad inemeste näkalõ ilmo vaihete-vaihõl rõõmsa naarahtus, miä kinnit', et osa näide rassõist elomurrõst ol' eloõnnõs muutonu'.

A sääl nakas' taivas õks kavvõmbas ajos selgembäs jäämä: pilvekogo', miä nii ilosahe silmäpiiril olli' mänglenü' ja sakõhe kosutavat vihma saatno', olli' kaono'. Perrä oll' jäänü' õnõ selge ja sinine taivavõlv, kost päiv hummongost õdagoni' joba kolmandat nädalit palavit kiiri vaihõtpidä-mätä' alla saat'. Maapind kuivi ja pragonõsi, vilä', hain ja lilli' närvehtõ' iks rohkõmb ja rohkõmb ja ähvärdi' perüs är' kuiva'. Lustiline ja rõõmsa elo ol' nigu' är' pühit: karämail kuuldo-õs inämb laulõ, hainamail ja välõl valit's' haudvaikus, miä hindä egalõpoolõ lakkä laot'. Inneste rõõmsatõ inemeste näo' olli' nüüd tummõh pilveh nigu sügüesine taivas, kost pisaratõ sao' alla är' kuijono' maapinnalõ vóólasí', miä neid ahnõlt hindä imme. Kõigil ol' selge, et ku lähembil päivil vihma tulõ-õi', sis oma' põimu lootusõ' otsah ja alastõ Nälg uma kolõdusõga' käeh. Kõik tuusi' esihindäh, et setä hirmsat õnnõtust või kõõ korgõmb ja vägevämb vaim — séé om jummal — är' pördä'. Tóóperäst olli' Mikitämäe ja lähembide naabre-küllil eläniku' umma põlluviljo jumalat Pekot joba kolmandat kõrda pal-lõlno' ja tälle suuri ohvrit toonu', a kõik ilmaigo: igatsusõga' oodõt kosutav ja elostav vihm jäi tulõmata'.

Selle ähvardävä hädäohe lahõndamises olli' säidse
 vanõmbat ja arvosaajambat inemest, neide hulga kolm
 naist — kelle hinge ol' salajanõ kahtlus jumala Peko
 võimisse tekkõnõ — Mikitämäe jumalahoitja ja varjaja
 mano nõvvupidamises kogono'. Kõik innetse' kóóh-olõko'
 olli' pallõvat laadi kanno', a täämbäne kóóh-olõk võt'
 kogoni' vastapidise — amõtliku ja käskvä ilmõ. Innetsil
 kóóh-olõkil ol' Peko kujo alati pallõjatõ ééh lavval saiso',
 a täämbä puudo tä sääl. Tóó puudomine kut's' kóóh-
 olõjatõ hingeh salajasõ hirmu värinä vällä — kärsitä-äs
 siski' ilma kujota' leppõ', ent anti jumalahoidjalõ mõista',
 et tä kujo uma kotusõllõ — lavvalõ tóós. Kärmähe nõssi
 tä üles ja sammo ussõ, avas' aida ussõ ja astõ viläsalvõ
 mano, et säält Peko kuijo vällä tuuva'. Tä ol' kõõ inämb
 Pekot pallõlno' ja tälle andit ohverdanu', a tollõst hoolmata'
 kasvi' tä põllu' kõõ kehvembidi. Tóóperäst ol' timäh
 kahtlus jumala võimisse kõõ rohkõmb maad võtno', timäh
 nõssi esiki' himo võimõtot jumalat pilgada'. A näteh tollõ
 kuijo, jämehtõ tä ummõ rumalide mõtõtõ peräst rassõhe.
 Tä tuus', et tä jumala hirmsa viha ol' hindä pääle tõm-
 mano'. Suurõ' higitsilga' ilmo' tä kortsonu' otsaesitselle.
 Tä tah't' ristimärki ette tetä', a oh hätä — käsi kuulõ-õs sõnna;
 sis tah't' tä ikkõ', a puudo' pisara'; sis tah't' tä põlvilõ
 sata' ja suurõ helüga' umma süüdõ jumalalt andes pallõlda',
 tä põlvõ' painu-us ja helü tulõ-õs kuuldavallõ. Hingämine
 muuto täl rassõs, tä arvas', et tä elävält ol' är' nõit, a
 säääl hõigas' timmä kiäki'. Tä virgo nigu' unõst üles, sest
 tä ol' perüs õigõhe jumala kujo tarrõ viimisega' veidõ
 viivitänü'. Tä kogos' hindä, haar'd' jumala kujo üskä, vei
 tarrõ ja pan'd' tä kóóholõjatõ ette lavvalõ. Nüüd hingäs'
 tä kergembält — tä ol' nigu' rassõst kóórmast vabanõnu'.
 A toda tõsitsõmbas muuto' kóóholõja' — nä' vaiki'. Tarõh
 valit's' haudvaikus, õhuh tundo midägi' rassõt ja rusuvat,
 minkast vallalõ taheti saija'. Séé rõhkva vaikusõ purus't'
 kiäki' hiiro-pääga' méés. Tä üteli': „Mé' olõmõ' rassõt

patto tennü' ja sééga' jumala kangõ viha är' téénnõ', mitä mé' piäme' kõõ suurõmbatõ palluistõ ja ohvritõga' är' lepütämä'. A too ettepanõk meeldõ-s nättävält tõisilõ ega' ka vanalõ hiirõpääle hindäle, sest sai jo küllält pallõld ja ohvõrdõt, ilma et olno' määrtsitki' taajärgi. Taheti nigu' midägi' muud nõvvu kuulda', a minkah too pidi saisma, toda oska-as kiäki' üldä'. Tahtmata' pöördõ' kõiki silmä' vana, hiirõ-pääga', esivanõmbatõ rõvih uhkõlt ja sirgvalt istva imäkese poolõ, kiä õnõ kõõ rassõmbil silmäpilgõl, koh kiäki' inämb välläpääsü téed tiijä-äs, sis sõna võtt' ja pääsütée lõus', kuna tä muido vaiki. Ka nüüd ol' kõiki nõu otsah ja oodõti imäkese perämäst otsust. Imäkene esi' istõ süvih mõttih, liigahtagi-s nigu pae, minka pääl mitmõsugutsõ' hüä' ja tikõ' loodusväe' elo ja surma pääle võitli'. Kõrraga' muuto kinmä ja kar'm' nägo veidõ lahkõmbas ja pehmembäs, tä nõssi üles, sais' veidõ nigu kivisammas, astõ sis kinmäl samol, lavva mano ja kai läbipuurvalt jumalallõ õkva näkko. Too õõtmata' tegevüs kut's' kóóholõjatõ imehtüse vällä, miä pingul põ nõvusõs muuto. Kõigil ol' selge, et saatuslik otsusõ silmäpilk ol' kätte jõudno'. Tä nõs't' käe ja pan'd' jumala olalõ, tõmmas' no õkvä sissama tagasi, ent samal silmäpilgul sattõ tolmonu' jumala kujo lavval ümbre, minka man jumala pää kehäst eräldõ. Imäkese suust tul' kuuldavallõ õnõ ütsainus sõna, nigu kohkilt süvääsest rassõdõ ladõmide alt: „Koolnu'!“ Saatuslik silmäpilk oll mõõdä, põ nõvus sattõ, kóóholõjih tekkõ raahulolõmise tunnõ'. Kõigil ol' selge, minkperäst jummal avitada' jõvva-as.

Edimäne póol kóóholõkost ol' läbi ja hädäoho põhjus üles lõüt, a hädäoht kõõ uma suurusõga' hõllõ iks véel kõiki päije kottal. A too téé-es inämb kellegi' suurõmbat murõht, sest kõik olli' ütitsel arvamisel, et koolnu' jumala asõmõllõ pidi nii rutto kui võimalik lóódama vasnõ, elojõvvulisemb, kiä olõs kõhtanu' halbo loodusõ väki taldsutada' ja häid ummõ kohustõ täütmiselle sundi'. Nõvvu-

pidamine muuto vahtsõst tõsitsõs. Kõiki silmä' naksi ot's'ma ütte vanakõst, kiä innembält ol' mitmõ jumala kujo' valmistanu', ent vanakõnõ puudo. Tunti veidõ imeh-tüst ja inämb pahhaméelt, et tä nõvvupidämist poolõlõ' jätteh ol' lahkonu'. A sää'l avanõsi uss ja tarrõ astõ otsit vanakõnõ, kandõh midägi käeh, miä ol' katõt üleni' lini-guga', pan'd' lavvalõ, vabas't' linigust ja kõiki ééh sais' — tävvesti vasnõ, vahast valõt — nii illos, määräst inne kiäki olõ-õs nännü' — jumala Peko kujo. Kujo näkkõ olõvat juma-liku võimu vastavõtmises ja kanmises kõõpite sünnüs. Kõik nõvvupidäjä' nõssi' üles, et anda' kätte jumalikkõ võimo vahtsõlõ jumalallõ: nä' sai' hindäst ümbre lavva, minkal kujo sais', kolmnulga tsõõrina, minka üts nibu õkva päivä-nõsõngohe tsiht'. Tol nulgal sais' vana imäkene, nigu kivisammas, näko hummongohe hoitõh. Sis pöör'd' tä uma palgõ jumala palgõ poolõ ja alos't' lukõ' tälle sünnü ja võimusõnno. Vaivalt ol' tä lõpulõ' jõudno' kolmanda kõrra lugõmisega', ku pakso' pilve' ilmo' taivaserväle, minka' paiso' piagi' tummõs kogos; tsähväs välk ja tõisõl silmä-pilgul värisi maapind, nigu tunno' võimu ééh hirmo. Edimädse' piisa' kuuluti' joba niikavva igatsõt vihma tulõgot, piagi' voolas' näid õkvaku'i mõtsik sõavägi alla janonõvailõ valõlõ ja niidäle, häõtädeh sää'l ähvärdävä hädäõho tävvesti. Ninni' niidäl ja vilä' välõl olli' hindät jal' uhkõlt pistõ' ajano'. Kaidsimailt kaiko' rõõmsa' karälastõlaulu', välõl võistli' mõrsjatõ ja peije võidolaulu', — rõõm ja õnn ol' tulnu' egalõpoolõ tagasi. Õnõ säitsme nõvvupidäjä näolõ ol' tekkõnü' rõõmu ilmõ kõrvalõ véel kõõ vägevämb hindä võimu tunmise ilmõ', sest näide lóód ja võimustõt jummal ol' kõhtanu' halbo loodusõ väki taldsutada' ja häid uma kohustõ täütmisele sundi'. Nõvvupidäjä' lahko', näide ülesannõ' ol' täüdet, ja — lugu lõpõtõt!

Petseri klööstiri.

A. J. B.

Petseri klööstiri om üks ainus meeste klööstiri üle kogu Eestimaa. Tä om nüüdsele Soomaa lähedal Petserille kahtlud almege anno' noide kööpaga', mis tähendab oma' ja muidu võime keeli kutsudes „petsera“. Petseri klööstiri ühes Petseri linnaga' om Petseri raudtee jaamaist kolm võrsta lõuna poole.

Mitmõsugust.

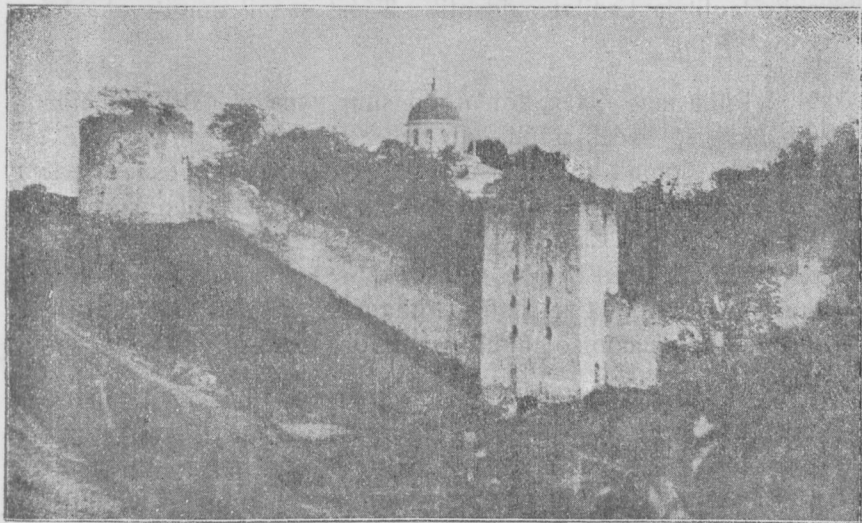
Petseri klööstiri kasvõmbast kallis.

Klööstiri om ehk suuõmbalt jooht kõik kato' mis argo, kost lõugu peält põhja poolle läbi jookib oja „Nememä“ vai „Kivioja“. Töö oja ääres om võel neisi suuri kivist.

Petseri klóostri.

A. J. B.

Petseri klóostri om üks ainus meste klóostri üle kõõ Eestimaa. Tä om nüüdsele Setomaa liinalõ Petserille ka timä nimegi' anno' noide kóópõga', miä timäh oma' ja midä venne keeli kutsutas „peštšera“. Petseri klóostri üteh Petseri liinaga' om Petseri raudtéé jaamast kolm vérsta lõunõ poolõ.

Petseri klóostri kavvõmbast kaija'.

Klóostri om ehitet suurõmbalt jaolt kõik katõ mäe orgo, kost lõunõ póolt põhä poolõ läbi jóosk oja „Kamenka“ vai „Kivioja“. Tóo oja nimi om võet noist suurist kivist,

miä klóóstrih oja paremba póólsõ mæe kengo pääl — kolm tükkõ — ja üts klóóstri takah lõunõ póól ojah (“Kiti kivi”) oma’.

Ojast parembpóólnõ mägi klóóstrih, kohe paeliiva sisse vanast, viijetõistkümnne saa aastadõh, oma’ tekkõnõ’ kooba’ ja 1473 aastal om är’ pühendet ja edimäne, Pühä Maarja surma nimeline („Uspena“) kerik ehitet, kutsutas rahvah “pühä mägi”.

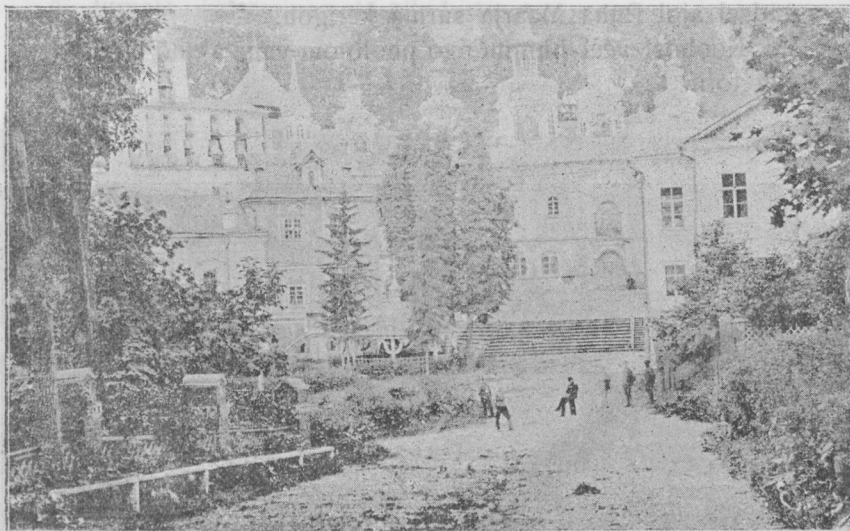
Tóó nimi om tälle ant véél sis, ku (nii ol’l’ kirotoõ vanah klóóstri ajoraamadoh) ütskõrd Irboska jahimeeche’ sée kotusõ’ pääl, koh nüüd klóóstri om, mõts eläjit püüsi’ ja kuuli’ maaalt laulmist ja tuusi’ hääd lõhna. Tóó ol’l’ Jumalateenistüs, midä edimädse’ Petseri kóópõ munga’ pei’: lauli’ ja kadilat suidsoti’. Tóóst saani’ omgi’ rahvah kõõ: „Pühä mägi“.

Pühä mæe pääl, koh nüüd suur vana klóóstri uiboaid om, kasusõ’ véél nüüd kah neli surt tammõ, minka’ véél vanõmba’ oma’ kui klóóstri esi’. Üts näist kõõ suurõmb ja rohkõmb kui viissada aastat vana — om nüüd lavvost aijaga’ ümbre kaidsoõ tóóperäst, et rahva siäst pallõ’ pidävä’ timä kóort hamba valu roohos ja tüküse’ tóó koorõ murdmisega timmä är’ rikma. Pühä mägi üteh kõõ klóóstriga’ om suurõ vanaajotsõ müüruga’ umbre kaidsoõ.

Tä müürü ehitäjä ol’l’ kõõ kuulsamb — ütsäs klóóstri ülemb — vaga Kornili, kiä 40 aastat klóóstrit valits’ ja ehit’ klóóstrihe ka mito kerigot. Klóóstri müür ol’l’ inne üteh päälmädse puu värgiga’ viis süld korgõ ja ümbre om tä 380 süld pikk. Tä om ehitet tol ajal, kui venne keisri Jaan Hirmsa säidse aastat Riija liina all säklastõga’ 1558—1565 aastal sõta pidi. Tollõ sama müürü éést võit’ vagal Kornilil Jaan Hirmsa uma mõõgaga’ pää maaha; timäle ol’l’ petet, et Kornili taht tollõ müürü takah keisri vasta säkslastõ éést sõdima naata’.

Müürüh oma' véél nüüdgi' nätä' katõsa torni ümbre klóostri, koh inne vahimaja' sõa-väe jaos pääl olli'. Klóostrih, müürü vaihõl, om kõõst nüüd säidse kerigot:

1) Kõõ vanõmb — Pühä Maarja surma kerik, ehitet ja pühendet 1473 aastal üteh kõrvalise vaga Antoni ja Feodosi altriga', miä 1523 aastal är' pühendet;

Petseri klóostri. Pühä Maarja kerik.

2) edimädse kerigo tõisõ kõrra pääl om Jumala Imä kaitsmise kerik, pühendet 1759 aastal (nüüd timmä kedägi' ei lasta' vanadusõ peräst);

3) Kündle kerik (Issanda kerigohe viimise pühä mä-lehtüse kerik) ehitet 1870 aastal;

4) Keväjädse-Maarja päivä kerik, ehitet 1541 aastal;

5) vaga õiglasõ Laadsarusõ kerik, ehitet 1790 aastal; ja mäe pääl klóostrihe sisseminego man

6) Suur vasnõ Mihkli kerik, ehitet 1827 aastal ja

7) pühä Nigula kerik, ehitet 1565 aastal.

Pühä Maarja surma kerigost hummango poolõ minnä' oma' „Pühä mäe“ sisse tett kooba', koh edimädse' klóostri munga' oma' kerigoteenistüst pidänö'. Kõõ pikemb noidest koobõst om 26 süld mäe siseh. Kóópõhe om vanast pallõ rahvast matõt ja nüüd ka kõik klóostri munga' matõtas sinnä'. Kóópõhe sisseminego man saisva' kolm koolukirsto edimäste munkõ luijega'. Vaga Kornili luijega' kirst sais nüüdsel ajal Pühä Maarja surma kerigoh.

Koobõst véél hummango poolõ om vana ajonõ klóostri kellä torn.

Petseri klóostri. Munkõ elomaja ja kaiv.

Vana-ajo asjost om klóostrih kõigilõ nätä': 1) suur laosõtaoline kerigo kell, midä nüüd õõvahi' õõseti kõlistasõ', ja 2) klaasmajah saisva' venne keisriprovva Anna Ivanovnal 1735 aastal klóostri ülembälle kingit sõido ratta'.

Uma pia neläsaa viijekümne aasta iäl om Petseri klóostri pallö läbi elänö' ja kannahtanu' vainlastö käest. Kats kõrd om tä tävvesti maaha palotöt ja kõik munga' är' tapöt. Kõõ suurõmb hädä om täl olno' sis, ku 1581 aastal Poola kuninga Stefan Batori sõaväe' tahtsi' timmä häötädä' ja katõh paigah jõusi' klóostri müürü läbi lüvvä'. A Jumala kaitsmine olõ-õi' laskno' timmä jäädävält är' häötädä'...

Petseri klóostri. Kerigo trepp, koh suuröl ristipäiväl pallö rahvast kaema tulnu'. Trepil Tarto koolilatsõ' ja rahvas.

Tóo peräst om nüüdgi' ega aasta klóostrih pallö ristikäüki, ja vanal ajal olno' niisaadõ Jumala Inä kaitsmiste mälehtüse ja usu kinnitüses timä ümbre elävälle rahvalõ.

Mé sugulasõ'.

V. E—vere.

Õks om hüä, et mul sugulaisi om. Esä ja imä oma' no küll koolnu', a mõni veli vai sõsar om eloh, vai mõni kavvõmb sugulanõ, kohe õnõ veresidõmõ' kõütvä'. Lää no praasnigulõ tõistõ küllä — kohe ma sis inne sisse astu, kui mitte mõnõ sugulasõ poolõ, koh minno ku umatsõt vasta võõdas. Meil om ütitsit mälehtüisi latsõpõlvõst saani', meil jakkos jutto vanast ja vahtsõst elost, ja toda läm-mämbäs lätt meeelolo, ku véél kolmas ja neläs sugulanõ mé seltsi koko.

Seto' umõh rahva rõivih.

Niida oma' egal perrel uma' sugulasõ'. Ent kõik perre' teevä' joba suurõmba kogo, näüt. kõik seto perre' teevä' seto hõimkonna, mitä lähkedse' sugulussidõmõ' ütte

liitvä' ja miä jo keelemurdõ läbi om tunda', kui üts hõimkond. Seto hõimkonnal oma' umakõrd lähkedse' sugulasõ' õdago ja põhä pööl. Võro ümbrüseh, Rāpināl ja muijal ligitsiku kõnõldas jo kéélt, miä näütäs, et säälpóólnõ rahvapereh om setokõstõga' nigu üte imä latsõ'. Ja lääme' kavvõmbahe Tarto vai Viländi poolõ, otsaga' kas vai Tal'na taadõ, Saarõmaa vai Narva piirile, õks lõvväme' keele éést, minkast mé' arvo saamõ'. Setokõsõ' üteh võrolastõga', tartlastõga', tal'nlastõga' ja kõõga', miä Eesti riigipiir uma sisse mahutas, oma' ütitse Eesti imä latsõ', üts vanõmb, tõine noorõmb, a õks üts sugurahva pereh, kellele üleüldine nimi on ant — Eesti rahva pereh.

Ku mé' põhä poolõ üle mere sõidamõ', sis lõvväme' suurõ ja jõuka rahva éést (arvu poolõst üle kolmõ miljoni, niida sis kats kõrd nii suur kui eestläse' ja seto' kokko), lõvväme' rahva, kiä meid lämmämbält vasta võtt kui kedägi, tõist külälist.

Minkperäst tä meid sis lämmämbält vasta võtt?

Tóóperäst, et tä meid piaaigo joba kõnõhki' mõist — nii ütesugunõ om tä kéél mé umaga' — ja joba selleperäst arvo saa, et mé' timä sugurahvas olõmõ'. Séé rahvas om Soomõ rahvas, kelle helde saatusõ käekäük joba hallih minevikuh vabadusõ kin'k' ja kiä selle kaitsõl, hoolmata' maa kahrõst loodusõst ja paetsõst, kivitsest pinnast, joba ammu' uma elo häitsevälle järele om jõudno' säädä' ja kiä niisama esisaisva, venelästest vai kellestki' muust rippomata' rahvas om kui mégi' uma. Mé sõprus suguveljo sóomlastõga' om toda tugõvamb, et meid mõlõmbit ütesugunõ võõras hädäoht ähvärdäs ja olõmõ' valmi' ütstõist kas vai sõaristoga' avitama, ku kiäki mé vabadust mõtlõs meilt är' röövi'.

A ku mé sóomlastõ man küläh ollõh mõnusambak jututujoh olõmõ', teküs mé mano kolmas seldsiline, kiä hindä niisama mé sugulasõs tiätäs ja ketä mé' piagi' tolõs ka keelest tunnõmõ': karjalano. Rõõmsahe säten-

deles tä silm, lahkõ om timä käepitsitus nink helüst kost nigu igivana-póólnõ laulu helü, ku tä meile ütles: Oi, vele', kahõ, tulinõ kahõ, et ma teid séékörd véel umma kaunihe Karjalahe saa-õi' pallõlda' — sääl olõs meil véel elo: käokõsõ' meile kulda kuugussi', päivä' pido lavvah istussi', õdago vana' kandlõ' meile ilosimbi lugutükkä helüstäsi'. Toda üldeh lindas üle timä näo kurblik vari. Kiä om karjalanõ? Timmä võid niisama sóomlasõs pitä', nigu setot eestlases.

Vanol ajal pei' Roodsimaa ja Vennemaa mito vóóri sõta Soomõmaa hindäle kiskmise pärast, ja pärast jäigi' nii, et Róóts sai suurõmba päivä-minengo poolitsõ, kuna Vennele jäi hummongo póólnõ väiksemb nulk, mitä pärastpoolõ naati Venne Karjalas kutsma. Tóó osa Soomõmaad, miä Roodsi ala jäi, edenesi Roodsi vabadusõ ja häije säädüste all jõutsahe, ja pärast läts täl (inämb kui 100 aasta pärast) kõrda véel suurõmbat vabadust kätte saija', kuna tä õnõ nimme pite Venne keisri ala kuuldo. A Karjalasõ' (Venne Karjalahe jäänü' sóomlasõ') saa-õs vabadusõst undgi' nätä': näile anda-as umakeele kóóli ega' umah keeleh jumalateenistüst kerigih, ent näid taheti vägüsi umma kéelt unõhtama sundi' ja venelästes ümbre muuta' (nigu toda kah setokõstõga' taheti tetä' ja mõnõh piirivéerdseh küläh saadi tetäki'). Viimäti, ku inämbläse', lubat vabadusõ asõmõl, naksi' Karjala kerigit häbüstämä ja vaesilt elänikalt näide viimäst toidukibõnat rõõvmä, nõs't' Karjala rahvas mäso, miä esiotsa nii hüästi õnnõs t', et suurõmb jago Karjalast ol'l' jo venelästest puhastõt.

Ent veneläse' saadi' hirmsa' suurõ' sõaväe' Karjalahe, ja olkogi', et karjalasõ' näid kümnnide tuhandide kaupa maaha lei', pidi' Karjala sõaväe' laskõmoona toidu puudusõl Sóomõ taganõma, koh näid sóomlastõ póólt lahkõhe vasta võõti; esiki' sõda pidi jo (talvõ 1922) Soomõ ja Venne vaihõl tulõma, sest sóomlasõ' saa-as ummõtõgi' sadada', et nimä' kõõ süämega' Karjala asälõ kaasa tunva'.

„No olõ-õi' midägi' vika“, ütles mé seldsiméés karjalanõ, kiä esialostusõh veidõ murõliku meelega' uma pakõja saatust om méelde tulõtanu', „miä Jummal om ütte panno', toda saa-ai' inemese' lahotada', ja Soomõ rahvas ol'l' véel mõnõ saa aasta éést üts rahvas nink pidä varrambalt vai ildambalt ütles saama“. Niida sis Soomõ ja Karjala om üts rahvapereh ütitse keelega', kuigi' mitmõ keelemurdõga', minkast esieraldi aunu sõ murrõ', lõunõ-Karjalah, tsipa tõistõst lahko lätt. Tol mé hõimlastõ perrel õnõ olõ-õi kõrda lännü' ütinedä', nigu Eesti hõimupereh om ütinenü'.

Kas tõisi sugurahvit meil inämb olõ-õi'? Om no külh véel, lähkoh ja kavvõh. Õkva karjalastõst lõunõ poolõ, Onega ehk Äänis-järve õdago põól rannal ja sellest hulk maad lõunõ poolõ, eläse' veps lasõ', kelle keelest karjalasõ' õigõ hüästi arvo saava'. Séé rahvas ol'l' véel tuhanda aasta éést esisaisva ja väega' tukõv ja võidõl' vaprahe, südilt, lõunõ põólt pääle tükjide veneläste vasta. A et timä ütendüse' ol'l' kaotanu' tõistõ lähembide sugulas-tõga', jõvva-õs tä ütsindä' vasta panda' ja pidi peräkõrd venelästele uma vabadusõ ohverdama. Ent elojõudo om ka sel rahval véel küllält, ja timä või véel hõimuperreh kõrd üteh pidolavvah méga' isto'.

Ja sis oma' Ingerimaa rahva' (Narva ja Peterburi vaihõl), kiä eestlāisile väega' lähkedse'. Sääl eläs segāmeisi sōõmlāisi, eestlāisi ja karjalāisi, ka vadjalāisi, kelle kéelt eestlane hüästi mõist. Vadjalasõki' olli' tuhanda aasta éést esisaisva rahvas, ja veneläse' otse' näid uma poolõ meelütädä' tollõga', et näile esialostusõh suuri õiguisi umah riigih lubasi'. Ilma vepslastõ, vadjalastõ ja ka eestlāste abita' olõski' Venneriik umah alostusõh suurõh hädäh olnõ', no peräst paiso tä nii tugõvas, et ummõ avitajit tah't' är' lāmmähtädä'. Niida om piaaigo lānnü' ka muistõ kuulsa vadja rahvaga', kiä mõista-as küllalt toda Jumala andi hinnada', et timmä ol'l' last esirahvas sündödä': tä

om piaaigo häädomäh veneläste hulka; õnnõs ummõtõ' osalt ka Eesti-Soomõ perrega' kokko sulamah.

Eestlâisist õdagopóól elli' tuhanda aasta éést ja véél pallõ ildambaltki' kats surt rahvast: liivlasõ' ja kurelasõ', kellest Liivi ja Kuramaa om uma nime saanu'. Nimä' võitli' säkslastõ vasta ummõ kuningide juhatusõl hindä vabadusõ éést visalt, nigu eestlâseki', ent viimäti võidõti näid är' ja tetti oräs. Ka lätlâse' lätši' näile pääle ja viimäti sulli' néé' rahva' suurõmbalt jaolt lätlâstega' kokko, niidä et ka nüüdseh Läti rahvah selleperäst osa mé hõimu verd om ja esiki' lätši' kéelede om pallõ liivi-kura sõnno võõt, olkogi', et lätlâse' uma keelega' mé sugulasõ' olõ-õi'. Ent liivlasõ' olõ-õi' siski' véél perüs otsah. Kuramaa rannal, vasta Saarõmaad, eläs näid parahaltki' mõni tuhat, ja viimâtsel ajal oma' nimmä' rõõmustaval viijel heränõ' umast keelest ja rahvusõst luku pidämä. Om olõmah joba liivi-keeli raamatit ja tahetas saija' ka kóoli ja muud uma olõmise avaldust. Väega' lämmält tunva' liivlasõ' umma üttekuulvust lähembide hõimlastõ eestlâstega', kelle keelest nä' ilma suurõmba vaivata' jako saava'. Au sellele vapralõ kalapüüdjäle ja maaharijallõ rahvakõsõlõ, kiä viimâtsel tunnil om virgonu' nägemä, määrtse' kohustusõ' Jummal timäle pääle panno'. Teretulõmast mé ütitsihe hõimperekonda!

Sis om meil kavvõh Vennemaal, osalt kogoni' Aasijah nink külmäh põhä maal, Lapih ja lāmere veereh, sugulaisi, kelle keele õnõ ütsikit sõnno mõistamõ': mordvalasõ', tšeremissi, sürjänlasõ', vodjaki', voguli', ostjaki', laplasõ' ja samojeedi'. A kõõ tähtsambä' näide hulгах oma' lõunõ Europah ungarlasõ', 10 miljoni suurunõ rahvas, kiä ammutõst ajost saani' esisaisva (innetse Austria osariigi) riigi om kujotanu' ja kogo mé hõimkonna uhkusõs olno'. Õigõ lämmält om timä meid alati püüdno' meeleh pitä' ja lähemb ütendüs Ungariga' saa meile véél väega' pallõ rõõmo ja kasu tööma, niisama nigu ütendüs tõistõ sugu-

rahvastõga'. Ei-hüä olõs elo inemesel ilma sõbrata' ja sugulasõta', hädä ütele rahvalõ, kiä kostki' es võis hõimlastõ, sugulastõ abi ja kaastunmust lóóta'.

Küsüme' lõpus: kuis oma' sündönü' néé' rahva' ja rahvakõsõ', midä mé' siin ummõ hõimlastõna olõmõ' loetõlnu'. Asi om õigõ lihtsä. Umbõs 5 tuhanda aasta éést olõ-õs neid rahvit olõmahki', elli' õnõ näide esivanõmba', üts rahvas, kohki' nüüdse Vennemaa päivänõsõngo osa póól. Ku sée rahvas — jahipidäjä ja kalapüüdjä nigu tä ol'l' — nakas' lakkä minemä, sis nakas' timäst vähähaaval eräldõmä väiksemit osakõisi, ja ku õks kavvõмбаhe üts-õisõst minti, alas' ka kéél egal ütél esimóodo kujonõma, viimäti õigõ tuntavalt ütstõisõst lahko minneh. Paari tuhanda aasta éést jõusi' sis ka mé lähembide sugurahvastõ esiesä' siijä' kohegille Läänemere lähkohe. Elli' uma ajo üteh, a ku rahva arv kasvi ja püünimaa' kitsamas jäi', minti eräldi' — üte' lätsi' üle mere Sóómõ, tõisõ' hummõngo ja põhä poolõ, kolmanda' õdago poolõ. Ku ütendüs näide vaihõl lõdvõmbas läts vai kogoni' kakõs', nakas' ka kéél egal ütél esiviisi eräldõmä ja arõnõma, ja nii tekkõgi' viimäti eestlase'- setokõsõ', sóõmlasõ', liivlasõ' ja tõisõ' nimetet rahva'.

Nii oma' mé sugurahva' nigu mito puud — suurõмба' ja väikõмба' — kiä vabalt egaüts uma kottal kasus, a kelle juurõ' üte' ja nõõsama' oma'. Ja ku néé' juurõ' tugõva' oma' ja tõinetõisõst kinni' hoitva', sis saa-ai' määrtsegi' tormi' ka puid maaha murda'. Elägo', häitsegu' mé Eesti Seto hõim!

Minevikust — olõvikko.

V. Kalle.

Kunas seto' Petseri maalõ elämä oma' asono', toda tiijä-i'; tiijä-i' ka toda, kiä siijä' inne oma' asono', kas veneläse' vai seto'. Mõnõ' küll arvasõ', et seto' oma' siijä' tulnu' Liivimaalt, sis ku säääl „Mõõga-veljo ordo“ valit's', a tol arvamisel näü-ei' põhja all olõvat. Petseri mastera *) kirõh olõ ka-i' nätä', määrne rahvas timä ümbre sis elli, ku timmä asotõdi. Vana' jutu' kõnõlõsõ', et vanast, ku siin suurõ' sõa' olli', — sis Käre **) sissi' ***) võõra' sõaväe' summõ tapi' ja riisi'. Tóóperäst või arvada', et seto' jo väega' ammu' siin oma' elänõ'.

Nii sis tiijä-i' midägi', kunas mé Vaaksara, Melso, Saagri ja Säpinä, niisama tõisõ' külä' oma' saanu' ja tiijä-i' todagi', miä näide nime' tähendäse'.

Paarsada aastat tagasi oma' seto' Vahtsõliina (Võro-maa) rahvaga' nii rõivastõ kui elämisega' väega' ütesu-gutsõ' olno'.

Pia tol aigo, ku Petseri masterat vai veidökõsõ peräh-poolõ, naksi' veneläse' siin ka muijalõ kerikit ehitämä ja näid om olno' Võromaalgi'.

Üts vana jutt tiid kõnõlda', et Loosi valla Tabina külä kottal suurõ mäe otsah kerik om olno', miä üte sõa aigo är' lahoti ja tóó kerigo kõõ suurõmb kell, miä Pihkva Troetsa kerigo suurõ kelläga' üteh ol'l' valõt, ol'l' véér-dõntü' oroh olõvahe järve. Tõine kerik ol'l' olno' Haani-kasa külä man. Kerikidega' üteh tõi' veneläse' siijä' mui-dogi' ka uma usu ja rahvas nakas' venne vaimulikka (pappe) oppuisi kullõma, a noid oppuisi võõti vasta õnõ väega'

*) Klóõstri.

**) Külä Lobodka vallah.

***) Rõõvli salga' (partisaani').

aigopite, ja väega' pallö aigo läts inne är', ku rahva séést nõija- ja paganaajoliste jumalide usk nakas' kaoma.

Usuti véél kavva kõõsugutsit nõiduisi ja tooði suuri puije all ja kivve pääl vanolõ paganausu jumalille andit.

Seni ajoni' sais véél Tääglova külä man vana pihlapuu, mink ala paarkümme aastat tagasi laulatama sõitja' vaskraha visksi', ja Méeeksi külä all ojah om kivi, kohe seni ajoni' ega Jaani päivä kohopiimä ja muud tuvvas, säälsandele jaetas ja peräst ojah tsuköldõh kõõsugustõ häti vasta api loodõti. Vana rahva jutu perrä olõvat too kivi pääl vanast Pühä Jaan istno', jalgo puhano' ja mõskno'. Too vana jutt om arvamise perrä üte paganaajolidse jumala kottalõ säet, a ristiusu tulõgiga' om too jummal Pühäs Jaanis ümbre ristit. Ka Peko pallõj ol'1' siin ja nii, ku ma olõ kuulnu', ol'1' véél ilmasõa aigo Miku küläh Peko palluist peet. Venne papi', kiä rahva kéelt mõista-õs, saa-õs ka rahvalõ kirätarkust opada' ja olli' inämb hoolõh, majast maija kävvõh, palluistõ pidämisega' ja too éést hindäle andide korjamisega'.

Kerigo', miä parahalla' véél alalõ' oma', noõ' oma' kõik suurõmbide venne külli ja mõiside man, a toda tiijä-i', kas oma' külä' ja mõisa' kerikide mano asono' vai kerigo' külli ja mõiside mano ehitet.

19. aastasaa lõpuh, sis ku kõiki Venne riigi rahvit naati tahtma veneläisis tetä', alõs' ka siin toõsama töö. Naati kóoli asotama.

Muidogi' asotõdi õnõ venne keelelidse' kooli' ka setokõstõ jaos, nimelt asotõdi 1895 a. Obinitsa küllä kerigo-kóol, minkalõ suur maja ehitedi nii, et sinnä' ka kerik sai mahuta'. Asotõdi kóoli ka muijalõ.

Kooleh ol'1' oppus kõik venne keeli ja kõõ rohkõmb usuoppust, miä vanalõ nõijausulõ küll surmaga' ähvär'd', a ühteh tooğa' ka seto rahvast venelästega' ütte sulatada' tōot'.

Et rahval venelästega' pallõ kokko puttomist ol'l' ja innegi' jo veneläste käest pallõ pruuki umas ol'l' võõt, sis loodi' kóoli asotaja', et rahvas õigõ rutto veneläisis saa, a too asi lääki es nii nilbõhõ too peräst, et oppaja' saa-õs rahvaga' hästi läbi ja kaije' rahva pääle nii kui veneläse' õks kõiki tõistõ rahvastõ pääle, kõrgilt üleväst alla. Nii-sama kaije küll Seto rahva pääle ka Võromaa rahvas, seto sai õks ummõhtõ' timä keelestki' arvo ja et setol ka Võromaal asja ol'l', sis ope' mitmõ' näist Eesti kirjägi' tunma, esieraldi, kiä Võromaa piiri lähkoh ell.

Nii tahi' inne kerigo' ja peräst ka kooli' Seto rahvast Venne rahvas muuta', ja too tõe kand muidogi' ka osalt viljä. A tõisõlt póolt oma' ka seto' veneläisi hindä sekkä võtnõ', näütüses Küllätüvä ja Rokina külä oma' inne venne külä' olno', a no om Rokina külä jo tävvesti seto külä, kuna Küllätüväh véel mõnõ' ütsigo' veneläse' lövvüse'. A et veneläste kasus säärtse' tähtsä' asotusõ' nigu kerigo' ja kooli' töõti', sis muidogi' om näil ka õks võito inämb olno'. Ku suur ilmasõda alõs', ol'l' Setomaal jo hüä hulgakõnõ venne keele kóoli, a Eesti kóoli olõ-õs üttegi'. (Laase-rova ja Petseri Eesti kóoli arvada' ei saa', nóõ' olõ-õs setokõstõ jaos).

1917. a. tooði eesti kéel edimält seto kóoli, ja timä tooja ol'l' Obinitza t. a. elämä asono' eestläne preestri esänd N. Raag, kiä ka kooli juhatamise hindä kätte võtt' ja hoolmata' tooßt, et innetse' oppaja' kõvastõ vasta olli', eesti keele oppamise ka kóoli sisse tõi.

Säkslastõ aigo sai eesti kéel koolih jo suurõmba õigusõ, venne oppaja' saadõti minemä ja kõiki Seto kóoli panti oppaja' eestläse' ja noide siäh ka üts seto, nimelt sée kirä pala kirotaja, kiä vahest edimäne seto ol'l', kiä eesti kéelt koolih oppas', toooperäst et seniajoni' tunnõ-õi' ma inämb ku kattõ seto oppajat, kuna edimäst näide siäh inämb olõ-õi'. 1918. a. lõpuh tulli' Setomaalõ verevä'

sõaväe' ja alõs' sõda. Pallõ kóoli panti kinni' ja lahoti är' ja kooli varanduisist ja sissesäädest sai' soldanille ahoküte'.

Inne Eesti Vabariigi asotamist peeti setot niisama Pihkva kuberna talopójas kui venelástki', ja seto elo ol'! ka pia säärnesima. Kõigil olli' venne nime', nii et veneläisil, nimelt valitsusõ asotuisil, kiä näid veneläisis muuta' tahi', eräldamise põhjustki' olõ-õs, ja muido võise setot veneläsest är' tunda' õnõ kabõhõstõ rõivist ja kodo keelest. Jóodi ja praasnikkõ peeti jo otsani' niisama! Ku Eesti väe' siijä' tulli' 1919. a., sis naati ka kóoli jäl' kõrda säädmä ja vahtsõst asotama, miä véél noki' edesi lätt, No töötäs jo kaunis hulk ka seto kóoli uma keeli. Parahalla' om jo pia nii pallõ uma keele kóoli, kui inne sõta venne kóoli ol'!. Näütises ol'! inne sõta Petseri vallah 15 kóoli, no om 28, noist 14 venne ja 14 eesti keelega'.

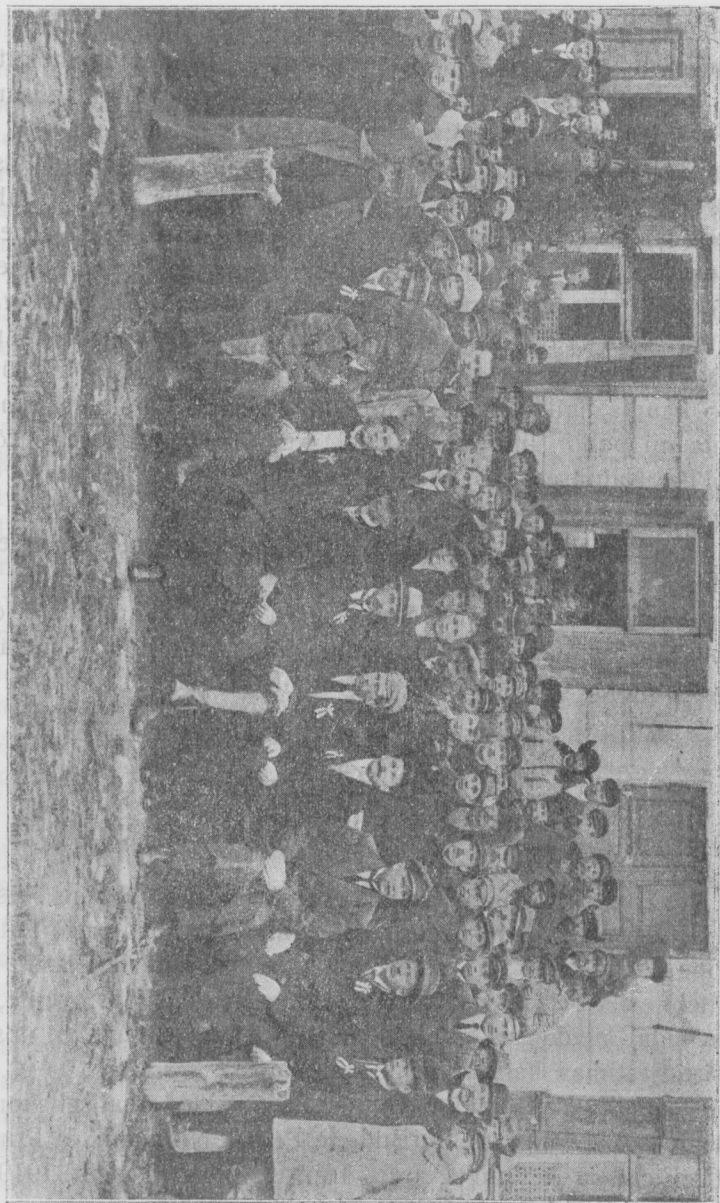
1921. aastaga' sügüse panti Seto rahvalõ umakeelelidse' väärnime', ja no võid setot veneläsest jo nimme pitegi' är' tunda'. Muudku praasnigu' uma suurõ viina jóomisega' näütäse véél, et seto' oma' pallõ aigo veneläste kasvandiku' olno', ja ku nii edesi lätt sis tulõ väega' kurb!...

Petseri Haridusselts.

P. L.

Üteh setokõstõ herämis-ajoga' om tekkönü' kah Petseri Haridusselts. Seldsi ellokutsjis olli' sise-Eestimaalt Petserihe asono' opõtaja', amõtniku' ja seltskonna tegeläse', kiä ütelmeelel otsusti' umma vapa aigo pühendädä' setovelile, et avitada' neid haridusliselt maaha jäänü' suguveljo nõsta' sise-Eestimaa hariduslise tasapinnalõ.

Selle otsusõ täüte viimises asoti' kipõmba' seltskonna tegeläse' D. Palgi, K. Piirisild, R. Pilt, V. Normann, R. Pruvli, G. Eiche ja A. Liiv Petseri Haridusseldsi 6. dets. 1919 a. ja saadi' põhikirä kinnitämisele.

I. Seto kongres.

Põhikirä kinnitämise perrä, 31. dets. 1919 a., asso selts õkva uma tegevüsele. Edimädsel tegevüsaastal ol' seldsi liikmide arv joba 172.

Körd kõrras laijo Haridusseldsi tegevüs, minka tõõndusõs oma' tekkõnu' osakonna' — Irboskah 6. nov. 1921 ja Veselkinoh 11. dets. 1921 a.

Üteh seldsi kõrraldamistõõga' om rõhko pant kah rahva haridusõ pääle välähpóól kóóli. Tollõs om lóód terveh raamadokogo võrk, minka keskkotusõs om Petseri liin. Maakonnah oma' raamadokogo' asotõt järgmiste kóóli mano: 1) Satseriinä, 2) Obinitza, 3) Dobrova, 4) Panikovitši, 5) Lõkovo, 6) Napi, 7) Laura, 8) Võõpso, 9) Mikitämäe, 10) Košelki ja 12) Irboska.

Et üleüldeisi Seto arõnõmisküsümeisi lahõndada', kut's' Haridusselts edimädse Seto kongressi kokko, mitä sai' peet 9. ja 10. okt. 1921 a., koh mitmõ' tähtsä' otsusõ' sai' vasta võõt seto haridusõ nõstmises.

1920 a. sai Haridusseldsi póólt vällä ant kotuslik helükanja „Petserläne“, miä ainõlise puudusõ peräst saisma jäi.

Seto' pühapäivä-koolih.

Säpinä Seto.

Kiä inemesist taht silmänägemisest jäijä' ilma?

Ku sinno pandas kinni' pümmehe ruumi, kas sa püvvä-ei' sis vällä vallo?

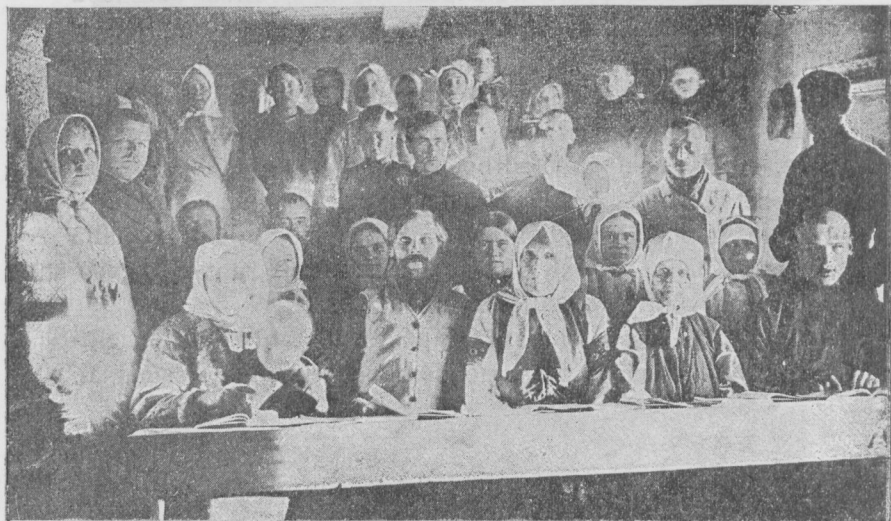
Kiä meist ei kae' õnistava pilguga' keväjä päivä pääle, miä pikä talvõ perrä tulõ vahtsõst vallo ja lämmind maailma valama?

Véél inämb, kui mé iho nõud päivä vallo, nõud kóól-mada' vaim igävest vaimu vallo.

Et vaimu valo lätte mano pässe', tollõ tarbes piäme' kirjä tunma op'ma, minka jaos oma' kõõsugumadsõ kooli'.

Pildil näeme' üte pühapäivä-kooli, minka' kutsuti Seto kongressi pööl't ello.

Mé' näeme', kuis vabal ajal, pühapäiv, rahvast om kogono' kirjä lugõma op'ma. Ei õnõ noorõkõsõ' ja kesk-ialidse', a esiki' hiropääga' vanakõsõ', nii naise kui mehe',

Seto' pühapäivä-kóólih.

oma' üteh op'mah. Kõiki näo' oma tõsitsõ', ja näilt või lukõ', määrne süvä sisemäne tahtmise püüd, janonõv igatsus om sel rahval sammo' valo-ilma. Üts põlv véél ja — vasnõ ilm om üles nõsnu'! Seto rahvas olõ-õi' sis õnõ järeh umõl õdago pöölsil hõimal, ent võiva' ettegi rühki', sest pühäh kiräh üldäs: perämädse' saava' edimäsis.

Edimäne suur Seto rahvaleelotajide pido.

Setoola Sirgvo.

Tóó ol'1' tol aigo, ku ma véél väikene tsurakõnõ olli ja Petserih koolih käve.

Koolih ol'1' hüä kävvö', mudkü vöörast värki opati pallõ ja kiteti Vennemaad, nii et ma mõtli, et ta vast no om kah illos pühä maa, ja jäti halvas peet Setomaa maaha nink lätsi süvvä Vennemaalõ elämä.

Näi surt ja lakä Vennemaad, a kõõ tollõ pääle ütle nüüd: Jumala teno, et ma kõõ armsambal maal, põlat Setomaal olõ. Sinnä' Venne laantõ lõppi' mó latsõ' ja armas naine, ketä ma Setomaalt sinnä' üteh vei.

Ku ma sai kuulda', et Setomaa om saanu' ummõ Eesti veljoga' üte Eesti Vabariigi katusõ ala, naksi rõõmuga' kodomaalõ tagasi rändämä.

Õkva Petserihe sõitõh sai ütte vagonihe, miä valgõkübärä mééhi täüs ol'1'. Egalpóol nägi silm õks midägi' vastast, minka pärast pallõ imehtämist ja rõõmo ol'1'. Nii näi äkki valgekübärä esändide siäh umma tutvat setoveljä Paulopriiti.

Tä nakas' seletämä kõigist suurist asöst, miä Setomaal takah sündönü' ja näüt' üte esändä pääle, kiä ajo-lehti lugi: „Kae', töö esänd vii meid täämbä edimädsele Seto laulupidolõ. Ta võtt kõigist maailma värgest ossa. Nüüd, ku ta tüdengide siäh om, piäd tälle professor ütlemä. Timä uur kõõ maailma kéeli, ja kõnõlõs hüästi seto kéeltki'. Muido om tä üle ilma tunt karskus-aabostli nime all, a seto' kutsva' timmä pääle kauba Ristjä-Jaanis, sest tä pan'd' meile Venne nimme asõmõllõ uma' seto nime'. Lasõ' sa kah rutto hindä ümbre risti', muido om tihkõ umalõ suurõlõ rahvapidolõ minnä'?“

— „Ja, muidogi', muidogi', hüämeelega'. Vadõris olõd üts sa, a kabõhõnõ kullõ' esi' umalt póolt kõrvalõ. A temp, vett olõ-õi'!“ — kõnõli ma nigu tulõh.

— „O, olõ-õi' vett vajagi'. Ta méés rist ilma véé-
tägi“, raahus't' Paulopriit.

— „A sis õnõ palja pühä vaimuga'?“

— „Tallõ olõ-õi' todagi' vaja“.

— „No küll om veli tark méés ta maailmah.

Küll om õks Jummal mõnõlõ koloda otsa loonu“,
mõtli ma ja naksi perüs pelgämä.

Paulopriit julgus't' minno ja vei tóó targa ette.

Ma usuki-es, et tä nii laadna esänd ol'l, õkva kui
uma setoveli.

— „No miä tahad nimes?“ küssi tä peräkõrd.

Mul tulõ-õs äkki midägi' keele pääle, a ma tahi
külh ütte marru Seto nimme.

Paulopriit tul'l' appi, ja üle kolmõ märgeme' õks vällä
kah. Venne Seerovi Serge asõmõllõ — Setoola Sirgvo. Ja sis
sõit' vahtsõsti sündõnõ Setoola Sirgvo vaht-
sõhe Setomaalõ, edimäste surtõ Seto laulupidolõ.

Ku Petseri jaam jo nättävälle tul'l', nakas' süä nii
kangõhe klopma, et ol'l' pelg, ku lahki' lää-ei', vai rinnost
hindä vällä viska-i'. Katõ kápäga' pei rinnost kinni': olõs
kodomaalõ kóólmagi' saas. A kõik lätš kui lapjoga' mõõdä.

Sai vaivalt maaha karatus jaama ette, ku kuuli sälä
takast hellü: „Kaemõ' kost tóó kuningas tulõ!“

Õkva kõrraga' naksi' pilli' mängmä, ja vagonist näkkõ
suuri esändit maaha astvat. A kuningas esi' jäi seékõrd
tulõmada'. Tulli' õnõgi' ministre'? A tóogi' peräst lätš
nigu kuum vesi üle iho: mõtlõ' ummõtõ', ministre' tulõva'
Seto pidolõ! Vast ol'gi' hüä, et kuningat hindä olõ-õs,
muido olõs mõni är' väega' heitõnõ ja rabandusõ saanu'.

Ajoviitmädä' naksi' kõik karatõh Petseri poolõ kiho-
tama.

Süä nakas' kui tsirgupoig karglõma, ja silmi tul'l'
rõõmu peräst vesi, ku Petseri liina sõitõh näi, et kõik tan-
nom ol'l' sinine-must-valgide lippaga' är' ehit, egal majal
ol'l' uma üts vai kats lippo ussõ tsusat. Edimäne kõrd

Lauluimä Hilana Taarka.

näi Eesti Vabariigi lippo, ja — kui pallö kõrraga' véél!
 Kui ilosa' nä' näüti' muide rahvide lippa siäh! Küll ol'!
 innetö' ja kollö vana venne aig! Petseri om küll muido
 kui vana, a nigu vahtsõ nägemädä' vaimuga' om üle valöt.

Ute vooriga' tormati Petseri Rahvaharidusõ Seldsi maija.

Kuusõ-ossõga' suur seldsimaja saal lainet' õkva leelotajist. Egalpóól laulõti ummõ laula: üteh nulgah kumas' kannõl säitsmel keelel, tõisõh pil'l' hellü pedäjäpill, kolmandah las'k' laula lehepill. Leelotajide hulka sulli' mitmõ keele ja haridusõga' inemese', ja kõik muuto ütes laulukooris.

Tartost ol'l' professor kats kõnõlõmise mastinat üteh toonu', kohe leelotaja' ummõ laula sisse ütlema naksi'. Üts timä abilistest, — näost nätä' véél väega' nóór esänd, a hiussõ' nii hiiro', kui 100-aastalisel vanalmechel, armõto' suuri klaasiga' kuldprilli' ééh', — sais't' korgõhe pingi otsa ja kammand' leelotajit fonografi mano. Ja ku tä uma' vaimustava' sõna' lõpõt': „Teeme' Seto nime igäveses!“ — nii olno' nigu pühävaimu vällä valamine leelotajide pääle. Nāo' õheti', kui veretäväl ao-valol. Paulo-priit, kiä mullõ kõigih asõh seletüst an'd', ütél': „Kae', Seto veli, ta õhetus palgil om Seto rahva hummongo õhetusõ kuma“.

Hiiröpääga' nóóresänd nakas' takti lõõmä, ja laululainõ' naksi' saalih hõllõma.

Unõhtada' saa-ai' ilmahki', ku üts vanaméés suurõh vaimustusõh laul' nii kõva helüga mastinahe, et toro värisi ja tarõ tõrisi, a kõik tarõ täüs rahvast lit's' vanameehe ligi, et helü parembidi mastinahe kostasi'. Kõik lauli', nii et pää otsah likõ.

No küll ol'l' lõpu véél ilmah!

Pido pääkõrraldaja', suur Setomaa aabostli Sommeri Saamuel ja haridusõ instruktóór Bambergi Karl kõnne' leelotajide ééh, kui kindrali' sõaväe ééh ja jai' juhatuisi ütest ja tõisõst. Niisaadõ olli' platsih siin ja sääl tõisõ' pido kompsjoni kõrraldaja', esändä' Usai, Piirisild, Listakind; korterikompsjoni kõrraldaja' Suija ja Uiho; ilostav kompsjon: Tants ja Promet; vastavõtmise kompsjon: Grünthal ja Välja.

Leelotaja Irina Luik (Martini Irö)

Kell üts nakas' leelotajide rong, II. diviisi muusiga-
kóór ééh, Petseri rahvamaija minemä.

Ökva rongi minego ajal tul'1' vihma kui uavarröst.
A egal rongihkääjäl ol'1' unõhtõt, et vihma sattas hahast
külmäst süküstaivast. Kõigil ol'1' kevjä rööm süämeh,
ja tollõ mõjol muuto kõik keväjädses. Tundo, nigu töö
vihm panõ-õs maaha pudõnõma perämeidsi kõllatsit lehti
(ol'1' jo 15. oktoõbre), a pan'd' paisoma täüs lõhna ja vārs-
küst keväjādse' urva', pan'd' hõngama häelmo' nink ninni'.

Leelotaja' marse' murrul rahvamaija, miä puupistõ'
rahvast täüs sai, nii et mahu-õs kõik ärki', kel pidost
tahto võtta' ossa.

Rahvamaja ol'1' är' ilostõt väega' torrõhe pergiga',
kuusõossõga' ja lippaga'.

Kunstnik Prometi póolt olli' valmistõt iloside vär-
miga' Hilana Taarka, Martini Irõ ja Miku Ode pildi'. Hum-
mongo póol nulgah saali sais' Hilana Taarka rinnakujo,
õdago póol Martini Irõ (Irina Luik). Kujo' olli' tett va-
vabakunstnik-vóolja Denisovi póolt savist, a ökva kui
elävä'. Taarka kujo ol'1' véél pääle kauba bronsvärmiga'
üle valõt.

Ku kõik pidolise' umal paigal olli', astõ pido avamiskõ-
nõga' A. Usai esänd üles. Tä tervüt' leelotajit ja muid
pidovõõrit Petseri Rahvaharidusõ Seldsi póolt.

Pääle töö lugi Paulopriit pido edeütelüse lüülä-
tüse ette:

Kae', väläh süküs, kõllanõ om loodus,
ja talvgi' küünütäs jo külmä kätt.

Sai ammu' suvõ arm ja ilo joodus,
véél unõh kevväi igatsuisi jätt.

Meil trööstis kuus ja petäi haljas jäänü',
maah katai matal, róomav reboraik,
leht kõllanõ näist kurvalt üle käänü';
om salo, mõtsa-alo salaliselt vaik.

Mé' leinäh kaemõ' suvõ-ilo kato;
mé hinge sööbös sügüsene suik,
ehk kenägi' om kaija' lehti sato,
ku saistos puuh ja puhmuh mahla tuik.

Ent essütä' hing sügüsest ei lasõ',
sest Seto rahval kevväi süämeih.

Meih kevväi-véena rõõmu' vahutasõ',
ja laulul hellä herämine meih.

Sest, rahvas, lauluga' nüüd üles virgo'
ja leeloga' löö' umma esämaad!

Sa elojõvvulises Eesti pereh sirgo',
rao' umma rahvusperre algmis A: d.

Las värskel mahlal rahva soonõh josta'.
Las häitses edesi só Soomõ-Ugrist taim.
Sa rõõmul, murõl vasta laulul kosta',
ent lauluh lehvigo' só uma vaim.

Sest tervütet nüüd olko' laulupido,
mé laulah rahvustunnõ' olko' lõüt.
Las sugulus meid süvembält véel sido,
nink ütis-kodo tunnõ' kõvõmbalt meid köüt.

Terveh pikk rida tervütäjit astõ üles.

Kõõ inne tervüt' Eesti Vabariigi póolt siseministre
Einbund.

Sis astõ jo kõõ ilmalõ tunt Ernitsa Villem ette ja
tervüt' Karskusseltse kesктоimõtusõ póolt puhtah seto kee-
leh leelotajit. Eräldi tervüt' véel ummõ Irboska ristilatsi.
Tä kõnõl' väega' elävält, sõna' kargli' kui palooravakõsõ'
pedäjä ossõl: „Sée om päiv, määräst véel maailmah olõ-õi'
olno', koh kõik Seto rahva leelotaja' oma' kokko tulnu'
ummõ põhäto' pallõ laula näütämä. Seto laulu' oma' jo
innembält trükit kolmõh piibli suurutsõh raamadoh.“ Ja
Ernitsa Villem nõs't' nóó' kolm surt kirjä üles ja üteli':
„Kae', määrtse' nä' oma'!“ — Nink äkki nõssi suur
käteplakin ja vaimustus leelotajide ja muu rahva siäh.

Kui rahvas tassamba jäi, kõnol' Ernitsa esänd edesi:
„Ei õnõ Eestist lähetädä' õnnõ laulupidolõ, ent Soomõ
Vabariigist saat tervüisi üts kõõ suurõmbist rahvaleelo uur-
jist maailmah professor Kaarle Krohn, Soomõ Kalõvala
Selts ja setokõstõlõ hüästi tunt magistre A. O. Väisänen
(Ivvan). Pääle töö saatva' tervüisi Ingeri vele'. Tööperäst
hõika lõpõtusõs: Elägo' Seto leelo ja leelotaja'.“

Muuseumi póolt tervüt' lüülär K. E. Sõõt uma lüü-
lätüsega':

Tere vele' Venne piirilt,

Sõsarõsõ' Setomaalta!

Tere rahvas laulurikas,

laulurikas, leelorikas,

ihameeli ilorikas!

Tere leelo, tere laulu,

meste mängo, naistõ nalja,

kabõhõstõ kaasitusõ',

tere tõistrõ tõõjutto!

Nüüd oma' laulu' uma laulda',

viije' uma vöörätädä',

helü' uma helütsedä'.

Nüüd või pitä pallõ pito,

nüüd või säädä' suuri saajo,

llo vankõrille vaijo',

llo réele rinnakille.

Vöõras ei võrka nüüd vidämäh,

külä ei kurja kuulutamamah,

hummongmaalta hirmutõllõh,

ehamaalta heidütelleh.

*

Seto' — vele' vereperrä,
sugulasõ' sóo järele —
üles sóost nõsõno' ütest,
üte tätä tarõstagi',
üte äde üsä alta,
kaimu kalli kan'g'la alta.

Üts meil karäpill ja passun,
üts meil keeli hõpõhelkvä,
hõpõhelkvä eha ééla,
kuldakummav ao ajola,
miä pand mõtsa mühämähe,
merepõhä põrramahe,
tähti taevas tärisemmä,
meehe' mõõgal mõtõlõmma,
meelemärkö võtõlõmma.

Meil iks leelo lõppõmata',
leelotaja langõmata',
vägiméés suur väärämätä',
kangõlanõ koolõmata'.

Üliopilastõ póólt tõi tervüisi neijo Tamm. Opõtajide Liidu póólt tervüt' J. Kalmus'õ esänd, vallalõ last sõduride póólt esänd Listakind'i Paul, Obiniitsa Rahva Seldsi póólt esänd Palgi Eduard. Petseri maakonna valitsusõ póólt tervüt' setokeeli Beresin'i esänd. Niisaadõ tervüt' setokeeli V. Kalle esänd I Seto tarvitajide ütisiise póólt.

Setomaa praostkonna póólt tervüt' klóostri (mastera) ülemb arkimandrit Johannõs.

Tä takah astõ ette innene vana arkimandrit Arkadi. Tä kõnõl' setokeeli ja tenäs' leelotajit, et ka nä' oma' alalõ hoitno' uma hüä keele, leelo, laulu', kómbõ' ja rahva rõiva'. Mudku tälle ol'l' tóó valus, et Seto nimme nii halvas peetäs, ja näide kééltki' põlatas, nigu seto kéél es olõssi' Jumala tahtmisega' saanu'.

Paulopriit läts näost perüs vereväs, nigu pühhä-vihha sai täüs. Tä üteli: „Jo om aig, koh seto ei piä' inämb silmi uma keele ja nime man maaha löömä, kui ori herrä ééh. Ega seto pühä kohus om uma éést vällä asto'!“

Ja timä karas' üles kõnõlavva taadõ ja pajat' kõvastõ:

Taas eloratas tegi vahtsõ vääne,
tõi ellõ inne nägemädä' näüte:
tõo sóov, mis palli süämeh, läts täüte:
mé seto kéel sai hindäl tõisõ kääne.

Kéel, inne põlat, pilgat, näägut, naarõt,
om eloõigusõga' ilma astno',
om kahtlõjil nüüd silmä' selges kastno',
hahk undsõ härm om näil nüüd silmist haarõt.

Kes inämb nüüd véel seto kéelt ja nimme
pand halvas, häbüs, toda põlga,
kui inemest, kes unõht rahva pühhä võlga,
kui inemest, kel süä külm ja pimme.

Sééh keeleh olõt leelo ilma loonu',
tääd kuldki' kunagi' ei üles kaalu'.
Au suurõ anno' teil ilmlõpõmada' laalu',
véel kavva kestvã kuulsusõ teil toonu'.

Kuis unõhtat siis uma kauni keele,
Mis kenil kengal, pühäl Piusal paiso, —
võit asto' vällä vahvalt, julgõlt, saiso,
küll maailm murd té perrä uma meele.

Tervütüste lõpõtusõs loeti tervütüs-telegrammi', minka saatja' olli': Riigikogo edeméés Kukk, haridusministre Bauer, „Päevalehe“ toimõtus, opõtajide Liidu juhatus, Petseri Maakonna valitsusõ kirotaja Kakk, kohtourja Lääne-saar Petserih, Eesti Punatsõ Risti Petseri komite edeméés dr. Kelder, Petseri 2 jaoskonna raahukohtonik Peterhof. Peräst tul'! véel mano opõtaja Ainelo Jaanilt Seto lugõmiku kompsjoni póolt, miä setokeeli lauluh ol'!.

Sis astõ üles tervütusleelotusõga' kuulsa lauluimä Hilana Taarka. Timä laul' umma tervütüst ette, ja 90 naisleelotajat ja 10 méesleelotajat leeloti' takah, nii et ilm heläs'.

Leelotaja Jevdokija Kanniste (Miku Ode).

Illos ol'! kaija' noid leelotajit näütelavval. Kõik, nii naise kui meehe', olli' umõh Seto rahva rõivih, hõpõ sõlõ' hilksi' kui päiv, ja helme' kirksi' kui taivatähe'.

Leelotaja' litsi' hindä töinetõist ligi, ja ku leelotamine alõs', nakas' näide kogo hõllõma, kui rüanurm tasatsõ tuulõ käeh.

Tóó Taarka tervütüslaul, minkal lauluimä otsa inämb taha-as tetä', mõijo nii, et pallõ' suurõ' esändägi' ikma naksi', móst kõnõlõmada'.

Tervütüs leelo alostus nakas' nii:

Ammu' oodi' sedä aigo,
kunas iks meile té' tulõtõ'.
Nüüd oma' siijä' ministre' tulnu',
siijä' kuningas iks kutsut.
Tullit pühhä Petserihe,
avvusahe alõvihe.

Petser iks om teije perält,
allõv om té avvü alla.

Eesti valitsus iks illos,
Eesti säädüs kõrraline.
Kõrd om teil egah kotusõh.

Muilta mailta moosõkante,
tulli piller Petserihe.
Maa iks müräs', taivas tõras',
turutulba' iks värisi',
liina lipu' iks libisi',
puulehe' iks punõti',
võso veere' iks vereti',
utsu iks lei orasõllõ,
savvo kogos' saarõllõ.

Siijä' om kolk kokko tulnu',
om véér kokko véernõ':
kõigil rinnah sõnasõlõ',
kaala panto' laululehe'.

Té' iks meid kostele kutsit,
aitõ' avvü lavva mano.
Ega' meid inne es kutsuta',
kutsuta-as pitto Petserihe.

Pääle Hilana Taarka tervüttuse kanni' Martini Irö, Miku Ode ja tõisõ' leelotaja' ummõ laula ette.

Leelotustõst kanti ette: kõmbõ laulu', nigu „Mõrsja koolõtamine“, „Saa ja laul“, „Hobõsõ ot's'mine“, sis ilolaulu' ehk tandsolaulu'.

Pääle naistõ astõ' ette pillimeehe'.

Vilo küläst, esänd Sommõri Saamo póolt kutsut, Dimitri Jakopi poig, 50-ne aastanõ vanaméés astõ 7-me keele kandlõga' ette. Kievo Mikit män'g' pedäjä pilli, — lehepilli üts noorõmb méés.

Viijoliga' astõ ette Uiho Aleksandre, Vadsina küläst, kiä perästpoolõ käve nelä leelotajaga' Tartoh Muuseumi pidol ja Vanõmuise teatrih pan'd' karglõma uma viijoliga' nóó' neli naist, kiä pildi pääl (lhk. 152) tä man oma'.

Pääle 90 Seto naisleelotaja ja 10 meehe astõ ette 9 latsikõst, kabokõst, karälast, kiä kah uma tett laula ette kanni'. No noist võid lóóta', et küll kasus véél lauluimmi ééhki' póol.

Peräst leelotajide ettekanmeisi kuulutõdi, et Petseri Haridusselts and pidokingitüses neläle suurõmballõ leelotajalõ: Hilana Taarkalõ, Martini Irölõ, Miku Odele ja Ulkalõ (Uljana Raudhein), egalõ ütele 5 tuhat marka, a kõigilõ tõisilõ leelotajile 500 marka hinge pääle. Tóó raha lubati väega' vajalikka ja häije asjo pääle är' kulutada'. Hilana Taarkal jóós'k' tarõ läbi, ja nüüd ol' tóó raha õkva õnnõs.

Edimädse pido osa lõpõt' esi' esänd Sommeri Saamuel. Tä kõnõl' nii vägevält, et kuulajil luust ja lihast läbi lei. Jnemese' naksi' õkva ikma. Üts vanaméés püh'k' silmi ja ütél' vällä minneh: „Tenos saa-õi' ma muud üldä', kui ikkõ“. Üts Põlva póolt vanalaulukoori juhataja Juhan Sau ol' ka pisarini' liigutõt ja astõ rahva ette ütsindä' „elägo't“ laulma.

Sis tul' paaritunniline vaheaig.

Kell 7 nakas' pidosõök.

Viijolimängja Uiho Aleksandre. Häälpóol täst Martini Irö. Kõik viijekeski käve' Tartoh kondsõrdit anmah.

Ilmato' pikä lavva takah istõ' leelotaja' ja näide siäh kaema tulnu' pidokülälise'.

Siseministre esänd pidi pidosöögi lavvakõnõ, koh' tä ütél', et „Seto“ nimetüs olko' ausa ja pühä-rahvuslik nimetüs, midä ega seto kallis ja korgõs pidägo'. Ministre esänd sóov', et mitte õnõ seto', ent ka tõisõ' piirivéerdse' rahva' saas haridusliselt sise-Eestiga' üte' korgõhe nõstõt, et egalõ ütele võis küllä sõita', nigu täämbä setokõisilõ. Vabariigi Valitsus püüd palavalt ja õiglasõlt kõigilõ Eesti kodanikalõ ütevõrra hüvvä tetä'.

Valitsusõ póolt kõnõl' véel põllutõõ-ministre Rostfeldt.

Näile vastas' Petseri liinapää. Setokõstõ póolt vastas' Paulopriit lüülätüsega' :

Viis aastat tost, ku rahvastõhe

säet Eesti Vabariik jo sai.

Ol' rahvapoigõ tahtmis-õhe',

mis nigu ago üles ai.

Ja rahvushäll meil liikma lännü',

tóód eiski' pümme silm om nännü'.

Ei õnõ viis, ent viis véel tuhat

saa' kestmä, Eesti Vabariik!

Ku saijas võitlõmistest puhat, —

lätt läükmä haridusõ piik.

Küll kihotammõ' hindäst hätä,

ei saatus surmalõ meid jätä'.

Mé Seto rahvast hummong poolõ

tett Eestile saa ette vall.

Ja osa võtamõ' sult hoolõ,

mé Eesti, et só varõ all

mé' saasi' maitsa' raahu põlvõ

ja harri' vabalt vaimu nõlvõ.

Ernitsa Villem kõnõl' : „Üts rõõmustav asi om täämbä pidol nätä', et toda vanna-mõrro olõ-õi' jaloval. Om nätä', et midägi' om är' tett ka karskusõ asõh Setomaal“.

Pidolise' avaldi' Ernitsa Villemille surt kitmist. Nätti, et ilma viinada' või ka inemene rõõmsah pidomeeleoloh olla', nigu toda mõnõgi' man nätä' tul'l', keti näide ülen-dävä hüämeele pärast arvati purõh ollõv, et no küll inemene viina tsilkagi' eloh olõ-õs võtno'.

Ma palssi Paulopriiti, et tä viina häötamise sõnno loes umalt póolt. Mé rahvas om jo hirmsahe vaivõlno' viina ja hõlõva pärast.

Paulopriit kis'k' üte lüülätuse karmanist ussõ ja sais't' kurä pilguga' üles... A timä saa-õs kõhähätagi', ku neijo Tammõ Ann kärmähe Imäkeelee Seldsi póolt tervüsi tööma nakas' (tóósama Imäkeelee Seldsi póolt, kiä sée lugõmiku om ilma toonu', ja véél tõisigi' kirjo setokõisilõ soetas).

Paulopriit istõ äkki maaha ja jäi rõõmsalt kullõma.

— „Miä sa loe-ei?“ mühksi ma.

— „Naisilõ piäd alati ééhõigusõ anma. Päälegi' kõnõlõs ta neijo väega' suurõst ja tähtsäst seldsist, miä õnõ eestlâisile töö-õi' avvo, a ka setokõisilõ. Kullõ' esi' kah, parahalla' kõnõlõs tä puhtah seto keeleh. Näed suurõ' liina neijoki' häbenei' setokéélt kõnõlõmast“, kõnõl' Paulopriit.

— „No loe' nüüd!“ käve ma Paulopriidile pääle, ku neijo Tamm kõnõ lõpõt'. „Anna' mullõ töö väkev „Las lakko'!“ ma loe esi'“.

— „Täämbä ei lakuda', sis olõ-õi' murõh lukõ' kah. Ma anna üte tõisõ lüülätuse, midä kas vai kerigoh võid lukõ'“, vastas Paulopriit ja an'd' üte papõri mullõ pekko.

Et mul kurasit olõ-õs lukõ', a et ma suur põrgolakkõ vastanõ olõ, sis mõtli timmä trükitõlt inemesile ette kanda', ja vot määrne tä om:

Jo aig om pakko panda' vihast viinast,

tost „roohilisest maost“, kes kõgõ nééljã,

kes õnõ õgi rahvast külãst, liinast,

ku olõ-õi' sa esi' timä kééljã.

Leelotaja Uljana Raudhein (Ulka).

Viin om kui huss, kel kihvtikot't' om lõvvoh,
kel purõmise pilk paist ussõ silmäst.
Viin om jo kuradiga' kavva nõvvoh,
et häötädä' kõöd inemsuku ilmast.

Viin rahva viletsüs ja silmävesi,
mis täüt siin ilmah terveht ikujõkö:
ku süvvä ello kaed, sis näed jo esi', —
ei näe' sa tööd, sis olöd silmist sõkö.

Viin tege inemesih taplust, tõrra
ja vain saa viina läbi ilma kanto'.
Tóo rõõm, mis silmäpillklik, mitmõ võrra
saa ütskõrd tagasi meil mõrolt anto'.

Sest lahko' ristihing sa hirmsast viinast,
séé jälle elojätüs joba kaota';
ja pästä' hindä Põrgo-Vürsti piinast,
tä mädäliina müürü' maaha laota'.

Vii' hindä vällä viina hädaohust,
rao' elorato karskusrahvastõhe,
ja täüdü' õigõ kodaniku kohust,
nink nõsõ' inemese korgusõhe...

Kolmandah pido osah astõ üles pidokõnõga' kõõ
maailma rahvaleelo uurja professor V. Anderson Tarto
ülikoolist. Tä selet' setokõisilõ, kui tähtsä' oma näide
laulu'. Seto laulu' oma' vana' jo sadandit aastit. Näih
oma' laulõt muistitsõ' murõ' ja rõõmu', muistinõ elo ja
olo. Maa poolõ päält oma' née' laulu' är' kaono', õnõ
Setomaal oma' véel alalõ'. Tóóperäst peetäski' näid armsas,
ja kõik nägevä', kuis täambä näid hinnatas harit meste póolt.

Sis kõnõl' Tal'nast pidolõ sõitno' helükunstnik M.
Lüdig laulu tekkõmisest ja män'g' ilosit tükkä klaavõril.

Helükunstnik professor R. Bööcke män'g' armõto'
surt viijolit, minka perä ol't' põrmandol, a esi' pidi pikäst
kaalast kinni'. Küll laul' no hallõhe töö pill, õkva kui ikno',
ja esiki' naano' vai takah ikma, nigu oлно' kõik maailma

murõ' sinnä' sisse kogono'. A ku rõõmsit tükkä mängmä nakas', sis naksid perüs hõlõma nink tahtsid hüämeelega' kas vai väsünõ' luukõstõga' karglõma naata'.

Tartost ol'l' klaavõri kunstnik Saarõ Mart, kiä ol'l' väega' vaimustõt Seto pidost, inämb véél kui ma.

Kõõ kõditavamb ja naarahtõllõvamb mälehtüs jäi imänd M. Sinkel-Lüdigi laulust „Kunas või ma kosja sõita“. Tä laul' nii imetorrõhe, et mul lāsälgi' nii süämehe jäi, et kõõ, ku mõnnõ ilosat kabõhõst näe, nakas süämehe tilisemä, nigu too imändä helü: ai tilu-lilu-li, ai tilu-lilu-li...

Kõõ suurõ pido meelehüä lõpp ol'l' karglõmine, miä kes't' hummongo valgõni'. No olõs esiki' kas vai kolm päivä véél karõlno', et nõ küll mito nädalit saa-as jo maatus.

Nigu ma jo ütli, too imändä kosä laul nii virgut' minno, et ma mitmõlõ leelotajalõ-kabõhõdsõlõ külge karksi ja karglõma kisi. Ku mõnõ tsõõri tiiroti ja keeroti, haari õkva kabõhõdsõl kaala ümbrelt kinni'. Toda no massa-i' arvada', et ma kägistädä' näid tahj, a too ol'l' kõik tost pido hüästmeelest ja sula puhtast armatsusõst, midä ma ülepää ummõ kabõhõisi vasta tunnõ, ja véél täämbä, koh nä' kõõ suurõmbat avvo mé Seto rahvalõ tei'. Täämbäd-sest pidost pääle nõsta-ai' kiäki' inämb üles piitska uma naise vasta, ent egaüts ütles, nigu Paulopriit toda üteli': „Naine om loodusõ kuninga króón“, ku tä selet' mullõ üttele tähendüssõnna naisest, miä kui illos unõnägo mõ süämehe sulli.

Pallõ pidoküläleisi lahko keskõõ aigo är', noide siäh ka Paulopriit, kiä jumalaga' jätmisel üteli': „Terveni', hüä Setoveli! Anna' lõpõtusõs tervüisi ja teno edesi kõigilõ laulupidu tegeläisile ja toimõtajile, et nii pallõ mé Seto rahvalõ nimä' pakno' oma' timä herämises, hindätundõ nõstmises, ja séege' üteh mé Eesti Vabariigi üles nõsõvahe ehitüse saina oma' kinnitänü' taas mõnõ ehitüskivi mano.“

Seto hummong.

Küllätävä Kaljo.

Kae', miä nätä' taiva pääl,
töö hummong véérdse taiva vangoh!
Mis helendüs töö hilkas sääl
noih härmä hörnoh hõhu langoh? —
Tóo aotäht kink armalt kiiri
ja kuulutas jo õöle piiri.

Ja takah tulõ valovóól, —
näed avvuh üles astvat ako,
ja pümehüsel om jo kóól:
sa valolaine undsõst jako.
Ja lämmä päivä lagä pastõ'
pand hõngama meil hummongkastõ.

Kes päiväle saa sõnõlda':
„Võid kisto'! Ei näe' tollõst hõólvat“.
Kui tohid toda kõnõlda', —
näe inemest sóh elläv-kóólvat.
Võit valol, väkev võimu ala,
mis ello pümehüste vala.

*

Nüüd Seto rahval hummong jõus'.
ja haha, halla ajo perrä
päiv pümehüselt õigust nõus'!
Kis'k' pümehüs ja külmüs kerrä,
ku helgäs' taivas hummongkumast,
an'd' meile osa vallo umast.

Sest võõras vaim sa raputa',
mis püme hüste sinno vidi,
ja viska' võõra' kaputa',
mis pitsitüseh kaiko pidi'.
Kõik võõra' märgi' maaha, mõsõ'
ja vapo veljo hulka nõsõ'.

Sis uma rahvuslipu all
sa uhkõlt ussõ astud véelgi'.

Kõik vahtsõs saa, koh ast só tall! —

Kas kavva vaimust pastud véelgi'?

Muu võõras vaim om külm jo sullõ,
sest umma puhastusõ tullõ.

Setomaa.

J. A.

Kas tunnõd maad, mis Peipsi rannalt

käü Läänemere rannalõ,

ja Munamäe mõtsalt, morolt

lätt lahkõ Soomõ lahelõ?

Séé om séé maa, koh mino häll

kõrd kiiko ne mó esädel.

Sest laulgõm nüüd ne ikka ka:

„Séé illos maa om mino esämaa!“

Nii kõnõlõs laul mé ilosast esämaast, minka üts osa
Setomaa om. Ilmah om pallõ häid ja ilosit maid, a ütski'
maa ei olõ' nii armas ja kallis, kui

„mó esämaa armas, koh sündönü' ma',

só armasta ma järjest

ja kitä lauluga“.

Eestimaa om mé esämaa, a Setomaa jäl' mé kodomaa,
koh mé olõmõ' sündönü' ja üles kasuno'. Setomaa ei olõ'

kuigi' suur, nii kokko 150,000 tessätiini. Piirät põhä ja õdago póolt Rāpinā ja Vahtsõliina kihelkondõga', a hum-mongo póolt Pihkva järvega' ja Vennemaaga' ja lõunõ póolt Lätimaaga', om Setomaal pīaigo vannipõhātaoline kujo, minka üts ots põhä póólõ om pööret, ja midä Piusa jõgi risti õdagost hummongohe poolõs lahk. Selle maa sisse tüküse' vägüsi hummongo póolt Venne külä' ja oma' jõudno' esiki' Petseri liinani', a lõunõst pitsitäs jäl' lätlane maa

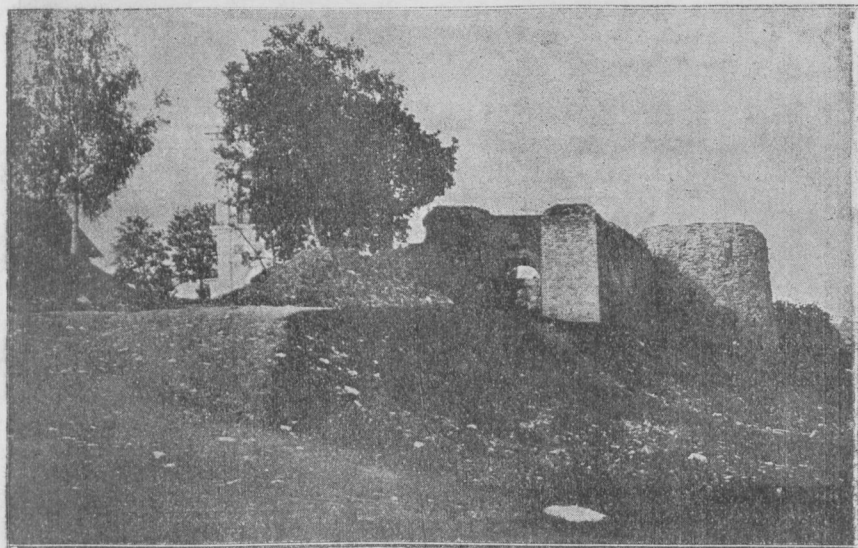

Suur sükäv liivakóop Petseri lähkoh.

soppi kogombahe. Nii om Setomaalõ nigu raudrõngas ümbre tõmmat, ja timä piiri oma' kinmä'.

Maad ei saa' no väega' kittä', a laita' olõ ka ei mi-dägi'. Põhāpóólnõ osa liivanõ, palonõ, pedajā mõtsoga', sóo kaaloga' ja hainamaijega', koh sakõhe lepestiku' ette tulõva', miä külä karāmaas om määrät, terveh Pihkva järve véér sóonõ hainamaa, sakõhe vesine ja matal; kõik Seto-

maa ja lõunõ póolnõ osa jäl' korgõmb, niisama liivanõ, mõnõl póol no joba savinõ ja kruusanõ ja vilärikkamba mullapõhaga'. Séé maa taht hóolt ja vaiva, inne ku täst viljá saad. Et Setomaal pallõ rahvast eläs (üle 60 000 hinge, kellest pallõ veneläisi om), sis tulõ ega hinge pääle õigõ veidi maad, nii et kõik kõlbliku' maakotusõ' oma' är' harit, kuigi' harimise ja põllutõõrista' õigõ vanalaadilise' oma'. Päälegi' eläs rahvas ütehkóoh külli viisi hingemaa

Irboska lossi vana' müürü'.

pidämise' viisil, nigu Vennemaal tetäs, ja séé om Setomaa rahva põlluharimist pallõ takistanu' ja kinni' pidänõ'. Sakõhe lätsivä' ka meehe' kavvõmbahe tööd ot'sma, kauplõma ja jätivä' põllutõõ naistõ hoolõs, kiä muidogi' asäga' nii hästi toimõ es saa' kui meehe'. Kuigi' maad mõnõl póol õnõ poól tessätiini hinge pääle tulõ, siski' piäd sellegi'

maa eest hooit kanma, ku tahad, et leibä puudus es tulõs. Ja leivä puudus aasegi' setokõist „suurõlõmaalõ“ kauplõma ja kõiksuku muud teenistüst ot's'ma.

Sestsaadik, ku Setomaa Eestiga' ütendedi, Seto valla' Venne vallost lahotõdi, om lóõta', et Seto rahva elokõrd paranõs. Sest hingemaa aetas kronte, talo' ehitedäs vällä, põldo naatas parembal viisil harima ja pääasi: rahva hari-

Reisjä' Irboska lossi varõmil.

dust püvvetäs egapite nõsta' ja opõtas rahvast vahtsõmba viisi perrä maad harima. Ja midä innembidi Venne viis ja ja kõmbõ' rahva siäst kaosõ', sedä rutombidi või lóõta', et rahvas leivä näläst päses ja uma viläga' läbi tulõ.

Põllutõõ kõrval om veel kesk- ja lõunõ Setomaal suurõmbas sissetulõgo haros lubja palotamine Tiirhanna ümbrüse, ja hipsi kaivmine Irboska nulgah. Mitmõ' pere-

konna' oma' sellest perüs rikkas lännu'. Järve véérdse'
eläniku', inämbidi veneläse', püüdvä' kallo. Tulõ véel nime-
tädä' mõnnõ tehäst ja vabrigot, nigu villakaarsmise koda
Petserih ja mitmõ' veski' Piusa pääl, hipsiveski' Irboskah
j. n. e.

Irboska lätte'.

Asi, miä egalõ võõralõ Setomaal silmä putus, om selle
rahva — setoköstõ vanaajonõ eloviis, rahva kõmbõ', leelo
ja Petseri ümbrüse jumalik illos loodus. Kaunis korgõ'
mäe kengo' ja näide vaihõlt läbi lõikava' oro', minka põhäh
véerlevä' ja kéerlevä' madala véega' ojakösõ', — sée kõik
tege selle maa armsas kotusõs, midä kavvõmb kodomaa
rahvas sakõhe kaemah käü. Kõiki sedä illo króon véel
kuivõ perviga' loóklõv ja läükvä Piusa, miä ummõ harraga'
mitte veidikese orga ei olõ sünnütänü' ja midä Seto leelo-
taja' küllält ei jõvva kittä'! Niisama tõmbas hindä poolõ

usklikka vana Petseri klóostri (master). Nii näeme' sakõhe Petserih võõrit, küll koolilatsi ummõ opõtaijõga', tüdengit, ja kõiksuku esändit (kae' pilt lhk. 125).

Petseri liina lähkoh om kõva liiva pae sisse kaivõt õigõ suur ja sükäv kóóp, miä kogoni' kavvõ maa ala küünüs. Séé om väärt, et timmä kaija'.

Tähelepanmise väärt om véél Irboska uma hipsi kaivandustõga', hipsiveskidega', uma vana kindlusõ müürega', midä kah kavvõmba' inemise' kaemah käävä'.

Ei saa' nimetämädä' jättä' vanna Irboska liinamäke vanno haudõga', kiviristega' ja kivist mälehtüsmärkega'.

Õigõ' väärt oma' kaija' Irboska lätte', koh vesi kõvast pae sainast ussõ jostõh mito väikest ja üte suurõmba sadango sünnütäs, miä siinsamah üte väikese veski käümä aase.

Eesti Vabariigi tekkõmine ja vabadussõda.

Setoveere Velõ.

Tol ajal, kui mé Eesti rahva, eestläste ja setokõstõ, éévanõmba' elli' Volga ümbrüse mail hummõgo-lõunõ Vennemaa lagõusõl, koh kohbasõ' suurõ' tammõ mõtsa ja sahisõsõ lehti värinäl ilosa' vahtra salo', — sis olli' mé éévanõmba' suur, väkev ja vaba rahvas, kelle ééh kõik ilm värisi. Aasija sõakit rahvit, Aarija rahvit, võti' nimä' vangi ja tei' oräs. Sõna ori tulõgi' sõnast Orija, nigu sis toda Aasija rahva tõugo nimetedi. Sinnä' om jo tuhandit ajastaigo tagasi.

Ja vabas jäi' mé éévanõmba' alati, ka sis, ku hirmsa suurõ' Venne rahva parvõ' naksi' lõunõ póolt pääle litsma ja ai' taganõma meid Peipsi ja Läänemere vaiholõ. Ka siin maal ai mé rahvas inne vanast hirmu pääle umilõ lähembille, Säksa, Läti ja Venne tõugo rahvile, ku mé

muistitsõ' kuninga' maal ummõ malevidega' näile pääle marse' ja merel mé laiva' kui maru näide póólõ purõti'.

A peräkõrd pidi ummõtõ' mé väikene rahvakõnõ' hirm-salõ raudmeste, säkslastõ, hulgalõ ala anma, keti kui kura-dit põrgost mé pääle lasti. Mé Maarjamaalt säkslastõ éést vällä paeno' velõl, Lutsi (Lütsina) Maarahval tähendäski' sõna „säks“ kurat vai saadan'.

Ja sis alõs' säkslastõ piidsa all hirmus orä-õõ, nii kollõ ja pümme, minkast sulg kirotada' näe-ei'. Kui must hābüplekk paistus tōõ 700-aastanõ orä-õõ maailma rahvastõ ajalõõh.

Säkslastõ takah lei venne kodask uma' küüdse' mé vaesõ rahvahkõsõ sisse' ja tah't' tsāuni' mé liha ja juvva' viimātse vere tsilga.

Ent Jummal es kannahta' ināmb toda verist vägivalda nink ülekohut ja Timā las'k' mādānenü' vana Venneriigi müürāl maaha sata' ja tõi tagasi mé rahvalõ muistitsõ vabadusõ päivā.

Nii kuulutõdi 24 veebruaril 1918 Eesti Vabariik vällä, et rahvas pidi jäl' võõramaa esāndist vabas saama nigu inne orä-aigo. Tōõperäst peetāski' 24 veerbuari suurõs rahva pühās.

A sääl nõssi' õdago-lõunõ póõlt pakso' musta' pilve' üles ja kati' Eesti taiva. Nõõ' pilve' olli' säkslasõ'. Séé ol'l' tōine säkslastõ tulõk mé maalõ, midā egāüts mäleh-tās (nii nimetet säksa okupatsioon).

Ja pilkanõ pümme kat't' taas vapa Eesti taivast ja āhvār d' matta' mé vabadusõ päivā igavedse undsõga'.

Ent tollõh pümehüseh es kisto' rahva vabadusõ sādeme' timā süāimest. Mé rahva vabadusõ leegi' läügi' rahva rinnoh, kui hilkava' hõpõ mõõga' kirgāvā päivā kāeh.

Pallõ' suurõmba' rahvapója', nigu Jaan Tõnisson, Oskar Kallas, Jaan Poska, Piip, Pusta ja tōisõ', lätsi' muidõ rah-vastõ käest api ot's'ma uma rahva pāstmises.

Jaan Tõnisson.

Ja taivas halõs't' mé rahvast. 9-kuunõ pilkanõ pü-mehüs, säksa hirmu valitsus, nakas' lahkoma.

A sääł nõssi' véél kollõmba' pilve' üles hummango póolt. Veneläse' tulli' jäl' säkslastõ takah umma saaki saama, nigu' soe' tõistõ susse peräkit järämä, miä véél maaha jätet.

Ja töö säksa valitsus, kiä hindä üteli' mé maa kaitsja ja hüategijä olõvat, jät't' meid kui lambit laantõ sussele söödäs. Säkslasõ' pagõsi', pessi' sõarista' purus ja pilli' jõkkõ, midä üteh jõvva-õs viijä'. Ütte püssuloksi ol'l' kadõ näil meile jättä': nä' tahi' õkva avalikult meid tõistõ vainlastõ, venne inämblaste, kätte anda'.

Mé maa ol'l' nigu igävesti maaha jätet.

Loodusõh ol'l' kõõ pümmemb kesktalvõ aig. Pakso' udsu pilve' kati' jo mito kuud taivast. Paläs maapind pidi murõht lumõ kattõ peräst ja kõlise kalõlt jalgo all. A nüüd, ku vainuväe' mürinäga' tulli', nakas' tä véél kollõmbalt müdisemä. Taivas läts véél ummitsõmbas, ja tundo nigu ei tulõski' päiv inämb vällä, nink mé rahvalõ jõud igävene talv...

Ent mé rahva muistitsist ajost perändet vabadusõ tuli rinnoh, midä suurõ' rahva' uma töörusõga' olli' tahtno' läm-mähtädä', ummistada' ja kogoni' kiustada', nõõ' tulõ-sädeme' naksi' nüüd rõhut süämeih suurõs paisoma ja lei hindä léele. Näist nõssi' nii suurõ' tulõtulba', et kõik maa-ilm nägi toda ja uma' silmä' mé rahva poolõ pöör'd'; mé rahva poolõ, kiä tah't' hindäle eloõigust tõistõ rahvide siäh ja esi' hindä ette valitsõja olla'. Sest ka mé väikese rahva hingeh om töö Jumala pühä tahtmine ilmutõt, et kõik rahva' piävä' vaba' olõma. A mitte ütski' rahvas olõ-õi' tollõs är' vällä valit, et tõisi rahvit orästada'.

Nii naksi' veneläste pääle tulõgo aigo Eesti rahva südikamba', vabamba', julgõmba' meehe' umma rahvast kõrral lama, hindä ümbre kogoma ja elo vai surma pääle vainlaisilõ vasta tormama.

Konstantin Päts.

Ajotine Valitsus astõ rutto riiki juhtma, mink ééhotsah ol'! tubli Eesti vabadusõ éést sõdija Konstantin Päts.

Sõaväke kogosi' ja sai' kõrda Lõunõ-Eestih Kupõr-jaanov, Viländi póol polkovnik (kolonel) Puskar, Narva póol kindral Tõnisson. Soomusronge sääd' jóöntõ Pitka, kiä peräst laivo kõrraldusõ hindä kätte võt't' ja admiralis sai, a soomusronge pääle jäi tä asõmöllõ Parts.

Terveh rahvas astõ üles esämaa vabadusõ éést. Kõõlilatsõki', kiä vaivalt püssõ kanda' jõusi', tulli' platsi, a vanameehe' astõ' Kaitsõ liito.

A suur hädä sais' tollõh, et sõaristo ja laskõ-mõõna olõ-õs. Ent ku hädä kõõ suurõmb, sis abi kõõ lähembäl.

Eesti rahvas sai tunda', et tä olõ-õi' kogoni' ütsindä' maailma suuri rahvide sõkko' jätet, kiä timmä kui kiskja' kulli' tsirgupójakõst pesäst vällä heidässi' mõtsaliste söödäs. Eesti rahvas sai tunda', et täl om sugulanõ, kiä timmä või véél hädäh avitada'. Tóó mé rahva sugulanõ om põhā-maa pae pääl tugõvas paisono' vaba Soomõ rahvas. Ja nüüd, koh ähvär'd' surmaõõ mé rahvalõ kätte jõuda', sirot' Soomõ sugurahvas uma abianva käe mé poolõ vällä.

Soomõ saat' rutto sõaristo mé rahvaväele, minkaga' sõavägi suurõмбаhe tegevüste võise asto'.

Varsti jõus' ka Inglusõ laivastik Eestimaa ala, kiä kats surt laiva (Vambola ja Lennok) Venne inämblastelt är' võt't' ja Eestile üle an'd'. Väiko' laiva' olli' jo inne Eestile jäänü', ja nii võise Eesti ka mere pääl sõdima naata'.

Suguvele' sóõmlasõ' saada-õs õnõ sõaristo, ent nä' naksi' esi' vabatahtlikult meile appi tulõma. Nä' jõusi' Eestihe kõõ suurõmbal hädä ajal.

Vainlanõ ol'! jo Tal'na al'!, kõõst 40 versta kavvõh.

Venelästega' üteh olli' kah är' essõnü' eestläse', kiä juute sõnno perrä joosi', kelle mõtõ' oma' tóó pääle tsihit, et tõisi maailma rahvit hindä vaihõl taplõma panda' ja tol-lõga' näid är' häõtädä'.

Veneetsas, kui
Eesti vabadussõja ülemjuhataja kindral Laidoner.
Eesti vabadussõja ülemjuhataja kindral Laidoner.

Pallö ol' l' noid vainlasi, keti egalt póolt, Narva nii Pihkva póolt, pääle tul' l'. Nõrga usuga' ja pelgliku' inemese' lasi' pää' norgo ja ütli': „Kiä jõud suurõ Vennemaa vasta sõti', koh miljoni' inemese' püssü all ja minka man mé' olõmõ' õnõ üts kubõrmang.

Ku eestläse' perrä anna-ai', sis aava' meid merde, nigu nä' ähvärdäse'...“

Tõsitsõ' rahvapója' ütli' siski': „Mitte mereh, ent umah vereh upumõ' mé', a vööra rahva oräs mé' saija' taha-ai'!“

Sääl Eesti rahva surma värehtil tormssi' kui noorõ' lõvi' sóomlasõ' mé sekkä, ja sissama nakas' mé rahva ajo-lõol võidolehekülg käändõmä.

Lootus ja usk võido pääle nakas' sõaväeh maad võtma. Rõõmust värisi rahva rind, kuldõh edimäidsi võidosammõ. Lootusrikkalt lehvitadi lippa taiva poolõ ja hõigati: „Edesi, rahvas, võido ja vabadusõ päivä poolõ!“

Jo sõa alostusõh pagõsi är' Vennemaalt Eestihe kindral Laidoner, kiä kõõ suurõmba sõakunsti kooli maailmah om lõpõtanu'. Kindral Laidoner kuulutõdi Eesti sõaväki ülembjuhatajas, kelle osava juhtimise all vahva' sõduri' tõi' hilkava võido mé rahvalõ.

Ja sis alostasi' Eesti sõaväe suurõ' võido'.

Üteh sóomlastõga' minti Narva pääle, miä varsti är' võõti. Narva võtmise man ol' l' admiral Pitka mere póolt laivoga' tulnu', koh Soomõ dessantväe' pääl olli'.

Ku sóomlasõ' jo Tal'nah olli', võtt' Kupõrjaanov Tartoveneläste käest är' 15 jaanuaril (1919) ja nakas' näid lõunõ poolõ takah ajama.

Sóomlastõ seldsih tormati Valga pääle, miä är' võõtus sai. Säält marsiti edesi Lätimaad pite, Seltini, Alamõisa, Mäemõisa kaalt Aloliina (Marienburgi) poolõ. Neih peräkõrd nimetet paigoh eläs mé vanno sugulaisi, kiä' jo mito sadandit aastit tagasi katsku, nälä ja sõto éést sinnä' paeno'. Nüüd tul' l' aig, koh näide va-

nõmba' suguvele', lähembä' ja kavvõmba' tulli' näile näide vahtsõhe kodomaalõ appi. Täambädse päiväni' mälehtäse' nimä' tenoga' hõimuveljo api ja kitvä' näide ülivahvit vägitükkä. Mudku nóó' hõimusaarõ' oma varsti uppomah Läti rahvahe, nigu Lätimaa ülepeä mé hõimurahvide kal-mato-aid om.

Aprilli kuus olli' kõik Eesti Vabariigi piiri' vainlastõst puhastõt. Sis lätsi' soõmlasõ' är', ja eestläse' naksi' üt-sindä' hirmside vainlastõga' sõdima, kiä' egalt poólt pääle litsi'.

No nüüd ol' eestlâisil jo suur julgus, sest et sõa-vägi ol' hüästi kõrraldõt ja varustõt. Nä' võitsi' mitmõ-kõrdsõlt suurõmba' vainlastõ vae'. Mõnõ' vägitükü' olli' õkva kui imeteo'. Es tahasi' nigu uskugi' näid, nigu mõnnõ muistsõt jutto, a miä õigus tóo õigus, sest taht-mine om taivariik, miä imeht sünnütäs.

Lätimaa poól jäi pelütä', sest säält ai' venelâisi vällä säkslasõ'. A peräst nakas' Säksa ravvanõ diviis Eestimaa poolõ nigu krokotill róómama. Timä arvas': „No nüüd om Eesti sõavägi nõrk, ja vaja Eestit är' neldä' ja vana-ajonõ orjus sisse säädä'“.

Kindral Laidoner saat' näile hoiatusõ, et üle piiri sammo panda tohi-ei'. A torrõ, kõrk säks kullõ-õs toda ja tul' üle keelet piiri.

Eestläse' avasi' tulõ Säksa ravvatsõ diviisi pääle. Säkslasõ' arvssi' hindä kõõ maailma võitjis, poóllilma suu-rudsõ Vennemaa olli' nimä' lakkä ja lossi lõõnõ' ja män-geh mõtli' nä' kah Eestimaad uma ala mõõta'.

Ja sis nakas' Säksa ravvatsõ diviisiga' lõõmine, nii nimetet Landesveeri lahing, midä véél mé meehe' nännü' olõ-õs, et no küll olti suurõh Venne-Säksa sõah tapõld. Suurõtükü ja püssü paugu' sulli' ütes hirmsas mürinäs kokko, miä ol' kui mere mõürämine maru käeh ja lõp-mada' suurõ laanõ tävve nälätside susse undamine.

Siin näi' säkslasõ', et näide vasta saisa-õi' inämb pelüst värisev orjo kari, a nóór rahvas, kelle silmist pürskas vabadusõ tuld, kelle rind rappos ja värises 700-aasta orjusõ kättetasomise vihist. Sõaülembist liht sõdurini tormati kui üts mees vainlasõ pääle. Niisääräst ütseméelsust, nigu tol kõrral mé sõdureil ol'l', olda-õs véél ütehki' lahingoh nätt, midä maakerä kunagi' hindä pääl kanno' ol'l'. Säärtse rahva tahtmise éést, nigu meil ol'l', pidänõ' taganõma kas vai vanasarvik põrgolistega'.

Säkslasõ' panni' pakko, ja mé sõaväe võidojõosk kes't' kuni Riijani'. Ku säkslasõ' vaihõl vasta naksi' panma, löödi jälki' tagasi, ja näilt võõti pallõ sõasaaki är'. Mé sõduri' võtno' Riija üte tormahusõga' är', ku mitte inglasõ' ja prantslasõ' säkslastõ éést pallõlno-s.

Sissama purõt' admiral Pitka ummõ laivoga' Riija ala. Inglasõ', prantslasõ' käsi' täl tagasi pördä', a Pitka vastas' torrõhe: „Ma saa käsü õnõ umalt ülemüselst!“ Ja Eesti laivastik ilmo kuninglikult Väünä jõe suuhtõ.

A kas tul'l' mé mestel méélde, et nä' liuglõsõ' uma hõimurahva, liivlastõ, muistsõ pühä jõe pääl? Ildas ollimõ' jäänü' Väünä-jõe suguvelõlõ küllä sõitma. Lehvitä-es inämb nä' rõõmulippa meile vasta, sest ammu' jo sulanõ' nimä' võõra rahva rühmihhe, üts kolk õnõ jäänü' Kuramaa randa. Umal ajal näi' liivlasõ' õnõ rõõvlaivo Väünä suuhtõ sõitvat, a nüüd kuna uma' hõimlasõ' võidohõikamistega' näid olõs tervütänü', nüüd kai lätläne kahtlõva pilguga' Väünä pervelt meile vasta. A lätlaste peräst jäigi' Riija liin maaha lahkumada', et nä' säkslastõga' üteh surma saassi-s.

Peräkõrd jäi' mé vainlaisist õnõ veneläse' üle, kiä Pihkva ja Narva póolt kõõ suvõ pääle tüke'. Sügüse, ku veneläse' näi', et miäki' inämb avida-õi', naksi' nä' raahu sobitama.

Veneläse' olli' väega suurõlise' js kõrgi', nink näide nõudmise' olli' meile vällä kannahdamada'. Venne póolt raahu pakja juut Johve ähvar'd' mé mestele: „Ku nii palõ

té' véél vasta tinklõt, mé' saadamõ' sälgä teile 10 divis-
jõoni, 100.000 sõameést, ja sis om raahu käeh! "A mé
meehe' heitõ-es véél är', ku Johve kas vai juudast pilve
pääle pallõlno', et töö taivast kivve mé rahva pääle lóópma
naano', ja kindral Soots vastas' südilt: „Mé' niidäme' nõõ'
10 divisjõoni maaha, nigu seenimaani', ja té' tulõt vahtsõst
raahu pallõma! "Nii saigi'. Veneläse' saadi' nii pallõ väke, kui véél
võimalik.

Kõõ suurõmbat pommitamist ja sõta, miä véél maa-
ilma algmisest saani om' olno', nägi suurõh ilmasõah
Verdeni liin Prantsusmaal, Säkse-Prantsusõ sõah. Nüüd
võrrõldi timäga' Narva, miä kuulega' kui upõga' üle külvet
sai. Musttuhast vainlast tekkõ traat-aido taadõ. Nigu lõu-
nõmaal hainaritska parvi, kiä päivä kinni katva', nii pallõ
ol' veneläisi. Agu' mé sõduri' vällä karksi', sis ol' puru
takah ja kõik ilm kuhäga' koolukehhi täüs.

Peräkörd olõ-õs veneläsel inämb midägi' parada' ja
tä tul' raahu pallõma. Mé kadono' Poska Jaan tegi
väega' hüä raahu. Veneläne pidi anma 15 miljoni kuld-
ruublit, pallõ laivo, mõtsa, kõik varandusõ', miä Vennemaalõ
olli' viid, pidi' tagasi tööma, kõik Eesti kodaniku' võisi'
vabalt Vennemaalt är' tulla'. Üts tähtsä asi, et Setomaa ja
Ingerimaa sai' Eestiga' ütendet ütes Eesti Vabariigis, miä
sai tõistõ maailma riike sekkä kui ausammas pistõ säet
tulõvpõlvi uhkusõs.

Rahva uma verega' sai võidõt mé riik. Rassõ ol'
küll rahval timmä üles rakõ', ent vana' rõõmlasõ' kõnõli':
„Läbi kitsustõ lääme' korgusõhe“, vai „üle orävitso
tähti taadõ lätt mé téé...“

Nüüd võimõ' mé' sirgõlt ega muu rahva man saista'
kui vaba rahvas. Eesti Vabariigi tekkõmisega' arvati
mé meehe' väärt maailma suuri riike kuningide ja keisri-
dega' üteh lavvah istma ja kui meés meehega' kõnõlõma.
Egah riigih üle ilma om meil uma saadik. Ja miä mõnõ

aasta éést vast unõnāgo ol'!, om nüüd nigu sée piät,
pidi ja igävesti piät olõma. Saamõ' nätä', määrtse rahva
toorõs vägivald tulõ meilt mé vabadust röövmä ja
tallama!...

Rahva vabadusõ éést.

Paulopriit Voolaine.

Suuristtükäst tuisas' tulda,
püssütoro' touksi' tinna,
kuulipritsi' külvi' koolu,
oda otsa' verd valasi'.

Vainoväli kõik värisi;
paugast pilve' praksahasi';
mürisi', mühisi' mõtsa';
põrahtasi' paesaina',
kengo' kuulest katski' kakkõ'.

Tulõtulba' taiva tõssi',
sinitaiva saisto savvo,
paise' suurõ' suidso pilve'.

Kuldakuma kuusta kattõ,
hõpõpälge' päiväst häädõ,
taivatähilt kiire' kisto'.

*

Kesse maka mustal mullal,
lammõs laanõ lakõusõl,
koolnult liiva kengo nõlval?

Tóó om sõtur surma saanu',
nóóri hingi hirmsalt hukat,
ttnakuulil tikõlt tapõt,

nigu kõivokõnõ kaadõt,
nigu ninni närvehtõnõ'.

Veri vaiksõlt voolas' vällä,
voolas' vainovälä pääle,
mis véél keerel', veerel' kuumalt,
täüs véél kirgi kalli vasta.

Süä surmat saije sóõho,
täüdet armust aino vasta,
timä rinnal tuksumata'.

Silmä' suiko' surma sängõ: —
saa-as kaija' küllält kallist,
ihaldata' umma llo.

Huulõ' hüübõ' samblõ sisse,
hellält huuli haaramata'.

Sinnäsamma sattõ suukõ,
suhkro-suukõ suudlõmata',
suudlõmata' sallitavat.

Kivi kõrva käeke kukko,
kalli kaala kallumata',
kalli pääkest paitamata',
siidihiussit siltämätä',
kabokõsõ kohrulukki,
linalokki latsikõsõl.

Rind täl vaijo rapa vasta,
vaotamata' armast vasta.

Rind nüüd nudse rõskõt rostõt,
mauta' mullast külmä karmo,
ahnõlt ammut' mürgü auro.

Armuhing är' hõõhas' hõhko,
lämmi hingi laoto lakkä.

Arm jäi armsal andamata',
armatsus avaldamata',
tundõ ilm tunistamata',
armuleelo laulamata'.

Lauluviije' leinäh vaiki',
leelo kurvalt keelel kisto,
riimimeri rindo matto,
matto makama murõhe.

Lein jäi havval lehvimähe,
kurbus kotoh kurtamahe,
kahetsõmma kalmukengol.
Imä hing jäi hindamata',
murõ mammal massamata',
tätä töögi' tennämätä'.

Näide tal'tus näe-es tasso,
vanõmbide vaiva' vastust.
Imä ik'k' iks ikkõmista,
leinas' kallist latsõkösta,
kast' iks kurvalt silmäkeisi,
uput' ummõ silmäuurdit,
ahastusõh ja abita'.

Üts ol'l' latsõkõnõ Lóójalt,
titakõnõ taivast kingit.

Timmä kaits' kui silmäterrä,
hois' kui umma hingedesta.

Vei täl viimse' veerekese',
koräs tälle viimse' kopka',
perämädse' pennikese'.

Juhat' Jummalnimel tééle,
ristitähti rinda teteh.
Kait's' iks timmä külmä éésta,
viluilma, vihma éésta.

Et ei käeke külmetäsi'
tééle minneh tillõkösöl,
puh'k' täl pääle hörnalt hõngo,
hellält huulilt hinge hõhko,
esi laus' nii meelestäni,
uma meelee poolõstani:

„Abis, avvus astut mullõ,
ku kõrd sirgot suurõmbassi,
kerkõt kipõn korgõmballõ...“

*

Aga noorõ ohvriarmust,
pakso' pilve' är' pagõsi'.
Salja süäme ohvrisavvust
savvuilma selges saije,
orjusundsõ' oido taivast.
Taivas tõs't' no hindä torrõlt,
torrõlt tõs't' tä tähtitekki.
Vabadust tähe' valasi',
tõtt ja armu anda' tõoti'.
Sõlõ' saadi sõto lõppo,
Orätäht tõi orjus otsa,
Aotäht an'd' armuaigo,
Vanavankre vaiva lõppo,
Põhänagõl põvva kato,
nälälõppo liiva nõlvol.
Päivä puis't' kui pulmaillo,
pidorõõmo rahva'allõ,
vahtsõst virgva rahva'allõ.
Kuu iks kuulut' keskõõ kato,
pümme-ajo piina kato.

*

Nii om väärt mé varjo-alo,
uma kallis katus-alo,
uma riik iks rahva rõõmus,
mis om ostõt ohvri meelel,
kergütetü' kallil hinnal,
loodu' leinä lepütüses,
kannatustõ kaotamistes,
tulõvusõ tõstamises.

Mó esämaa, mó õnn ja rõõm.

J. V. Jannsen.

Mó esämaa, mó õnn ja rõõm,
mul armas olõd sa!

Ei lõvvä' ma jo eäl tääl,
séé suurõ laja ilma pääl,
mis mul nii armas olõs ka,
kui sa, mó esämaa.

Mó olõd sünnütänü' sa
ja kasvatanu' ka.
Só tennä ma iks alati
ja jää sul truis surmani,
mul kõgõ kaunimb olõd sa,
mó armas esämaa.

Só üle Jummal valvagu',
mó kallis esämaa!
Tä olko' sino varjaja
ja võtko' rohkõst õnista',
mis eäl ette võtad sa,
mó kallis esämaa!

Sisukõrd.

lhk.

Edesõna	3
Leelo :	
Seto laul (Paulopriit Voolaine)	9
Leelo töömine	11
Ilo laul	12
Ilmatütär	13
Kalmuneijo	15
Jakob Hurt (J. A.)	21
Mattias Juhan Eisen (J. A.)	25
Friedrich Robert Fählmann (J. A.)	27

Muistitsõ' jutu' :

Ago ja Hämärik (F. R. Fählmann)	31
Videvik ja Kuu (M. J. Eisen)	32
Keelde kéetmine (F. R. Fählmann)	34
Luupainaja meehe naine (M. J. Eisen)	36
Üts perätõ' and'säk jahihkääumine (Karl Rumor)	40
Elläv Nälg (Piusalo Poigo)	44

Vägimeehe' :

Petseri vägimeés (M. J. Eisen)	57
Kalõvipoig ja tä lóo kirjápandja (T. K.)	60
Kalõvipoig (T. K.)	61
Suur Tõll (M. Kampmann)	92
Ants ja Vanapakan (M. J. Eisen)	93
Petjä-Ants ja moonameehe' (rahvasuust Võolasõ Vaabo)	95
Petjä-Ants haud kannamunnõ (rahvasuust Soelaanõ Sepo)	96

Jutustusõ' :

Imä vei hallü hainamaalõ (Friedebert Tuglas)	99
Varastõt kerigo kell (Anna Haava)	103
Peipsi pääl (Juhan Liiv)	106

Tal'se-pühhi pöölpühä ötak (A. Kitzberg)	110
Saladuslik nõvvupidämine Peko üle (Villem Raid).	114

Mitmõsugust :

Petseri klóostí (A. J. B.).	121
Mé sugulasõ' (V. E-vere).	126
Minevikust-olõvikko (Kalle).	132
Petseri Hāridusselts (P. L.)	135
Seto' pühapäivā-koolih (Sāpinā Seto)	137
Edimāne suur Seto rahvaleelotajide pido (Setoola Sirgvo)	139
Seto hummong (Küllätüvā Kaljo).	158
Setomaa (J. A.)	159
Eesti Vabariigi tekkõmine ja vabadussõda (Setoveere Velõ)	164
Rahva vabadusõ éést (Paulopriit Voolaine)	175
Mó esāmaa, mó õnn ja rõõm (J. V. Jannsen)	179

PEA 6
621

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

1 0100 00380041 0